

**TAHUN
2024**

**KOMPILASI
ARTIKEL
JURNAL**

**DISEDIAKAN OLEH:
UNIT KAJIAN
BAHAGIAN PENYELIDIKAN PERUNDANGAN
JABATAN PENDAKWAAN SYARIAH NEGERI SEMBILAN**

BIL	TAJUK	RUJUKAN
1.	Pengalaman Negeri Kelantan Dalam Melaksanakan Hukuman Sebat Rotan Terhadap Kesalahan Jenayah Syariah	Jurnal Syariah 12(1) (2004), 101-110
2.	Penguatkuasaan Kes-Kes Kesalahan Berkaitan Akidah Di Wilayah Persekutuan	BITARA International Journal of Civilization Studies and Human Sciences Vol:7 Issue 3, (2024), 13-28
3.	Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat di Alam Siber: Ancaman Akidah Umat Islam di Malaysia	Global Vocational Education Symposium Vol:1 No 1, (November 2024), 23-27
4.	Sinkritasi Ajaran Sesat dan Teori Konspirasi di Media Sosial Menurut Perspektif Pemikiran Islam	Jurnal Usuluddin 52(2) (2024), 1-34
5.	Licence to Preach: An analysis of Tauliah's Requirement in Malaysia and Singapore	PETITA Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah Vol:9 No 2 (2024), 394-412
6.	Digitalization in Islamic Family Law: An Opportunity Or A Threat?	IJoReSCo International Journal of Religion and Social Community Vol:2 No 2, (September 2024), 34-48
7.	Sains Forensik Dan Pengaplikasiannya Dalam Keterangan Dokumentar Di Mahkamah Syariah Malaysia	KANUN Jurnal Undang-undang Malaysia 36(1), (2024), 107-120
8.	Peruntukan Beban Pembuktian Di Bawah Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah: Satu Penilaian	KANUN Jurnal Undang-undang Malaysia 28(8) (2021),78-97
9.	ULASAN PERUNDANGAN Enakmen Kanun Jenayah Syariah(I) (Negeri Kelantan) 2019 Pandangan Sepintas Lalu	KANUN Jurnal Undang-undang Malaysia 36(1), (2024),145-152

1.

**Pengalaman Negeri Kelantan
Dalam Melaksanakan Hukuman
Sebat Rotan Terhadap Kesalahan
Jenayah Syariah**

Pengalaman Negeri Kelantan Dalam Melaksanakan Hukuman Sebat Rotan Terhadap Kesalahan Jenayah Syariah¹

Siti Zubaidah Ismail *

Abstract

Whipping sentence is hardly imposed on shariah offenders even though its provision is clearly stated under certain offences. Some states in Malaysia have the provision in sound and clear terms but implementationwise, Kelantan is ahead of her counterparts because aggressive action, taken right after the codification of the Shariah Criminal Enactment in 1985, not only proved to be a wise step but also lead Kelantan to be an exemplary state where whipping sentence is concerned. This article elaborates the systematic implementation of the sentence by referring to the low-profile Whipping Rules of 1987 and the newly enacted Shariah Criminal Procedure Enactment 2002. It is found that other states can also put into practice the theoretical provisos and no need to shy away from Kelantan should they feel that it is timely to flog the offenders in their states.

Pendahuluan

Apabila terdapat sesuatu peruntukan undang-undang mengenai apa-apa perkara, tetapi ia tidak dilaksanakan, kewujudannya boleh dikatakan sebagai sia-sia sahaja. Dalam

* Pensyarah di Jabatan Syariah dan Undang-Undang, merangkap Ketua Unit Penyelidikan Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya. Beliau juga merupakan seorang peguam syarie bagi Wilayah Persekutuan sejak tahun 2000.

Kajian ini mendapat biaya penyelidikan vot-F Universiti Malaya 2003. Terima kasih diucapkan kepada Ketua Pengarah Penjara Malaysia dan Tuan Mat bin Yaacob

konteks hukuman sebat rotan terhadap kesalahan jenayah syariah, beberapa negeri seperti Wilayah Persekutuan, Selangor, Johor dan sebagainya ada mempunyai peruntukan hukuman ini terhadap kesalahan-kesalahan tertentu. Namun begitu, ia hanya tinggal menjadi peruntukan undang-undang sahaja kerana negeri-negeri berkenaan tidak menyediakan sebarang prasarana untuk melaksanakannya. Justeru, kita dapati bahawa para hakim syarie hanya mengenakan hukuman penjara atau denda sahaja ke atas pesalah di negeri-negeri tersebut. Pada hakikatnya, peruntukan yang ada di bawah Akta/Enakmen Tatacara Jenayah Syariah negeri-negeri berkenaan itu sudah merangkumi kaedah dan prosedur sebatan. Sehingga hari ini, Kelantan merupakan satu-satunya negeri dalam Malaysia yang melaksanakan hukuman sebat rotan terhadap pesalah yang disabitkan dengan kesalahan-kesalahan jenayah syariah yang tertentu. Artikel ini akan menganalisis pengalaman Kelantan dalam pelaksanaan hukuman sebatan rotan ke atas kesalahan-kesalahan yang ada diperuntukkan di bawah Enakmen Kanun Jenayah Syariah Kelantan 1985.

Latar Belakang Mengenai Peruntukan Hukuman Sebat Dalam Undang-Undang Melayu Lama

Hukuman sebat merupakan salah satu bentuk hukuman yang telah wujud dalam pelbagai tamadun sejak zaman silam. Perundangan Islam yang wujud sejak lebih 1400 tahun dahulu juga mempunyai peruntukan hukuman sebat ini, terutamanya terhadap dua kesalahan hudud iaitu minum arak dan juga berzina. Di Tanah Melayu pada zaman lampau, terdapat bukti kewujudan peruntukan mengenainya. Bukti yang paling signifikan ialah sepertimana yang terpahat pada Batu Bersurat Terengganu yang bertarikh 22 Februari 1303 berkenaan dengan hukuman terhadap pesalah-pesalah zina. Ini difahami dari petikan berikut: "Orang berbuat bala cara laki-laki perempuan satitah Dewata Maha Raya jika merdeka bujang palu seratus rotan. Jika merdeka beristeri atau perempuan bersuami ditanam hinggakan pinggang di hambalang dengan batu matikan." Pada awal abad ke-15, Hukum Kanun Melaka yang dilaksanakan di Tanah Melayu juga mempunyai banyak peruntukan hukuman sebat terutama terhadap kesalahan-kesalahan yang melibatkan perbuatan seksual dan moral seperti zina yang akan dikenakan sebat sebanyak seratus kali (Fasal 40), menuduh berzina sebanyak lapan puluh kali sebatan

Timbalan Penguasa Penjara Pengkalan Chepa serta Yang Amat Arif Dato' Aria DiRaja Haji Daud bin Muhamad, Ketua Hakim Syarie Negeri Kelantan di atas kerjasama yang diberikan sepanjang menjalankan penyelidikan ini. Terima kasih juga kepada Cik Faidatul Aini Ahmad Sabri, pembantu penyelidik yang turut sama menjayakan kajian ini.

(Fasal 12.3), liwat sebanyak dua puluh kali sebatan (Fasal 40.2), memaki orang haram *zadah* sebanyak lapan puluh kali sebatan (Fasal 41) dan meminum arak sebanyak empat puluh kali sebatan bagi yang merdeka dan dua puluh kali sebatan bagi pesalah hamba (Fasal 42). Peruntukan yang sama juga diadaptasikan ke dalam Undang-Undang Pahang sekitar tahun 1595.² Secara jelas, jumlah hukuman sebatan yang dikenakan adalah selari dengan hukuman Islam.

Kesalahan-Kesalahan Yang Boleh Dikenakan Hukuman Sebat Rotan Di bawah Enakmen Jenayah Syariah Negeri-negeri

Menurut enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri, kesalahan jenayah syariah yang boleh dikenakan sebat rotan ialah kesalahan-kesalahan seksual seperti mengadakan persetubuhan luar nikah atau zina,³ *muqaddimah* zina atau perbuatan sebagai persediaan untuk melakukan persetubuhan luar nikah,⁴ perbuatan sumbang mahram atau perhubungan *muabbad* dan *ghair muabbad*,⁵ pelacuran,⁶ melacurkan isteri atau anak,⁷ muncikari,⁸ dan persetubuhan bertentangan dengan hukum

² Untuk bacaan lanjut, lihat Ahmad Ibrahim (2000), *Pentadbiran Undang-undang Islam Di Malaysia*. Kuala Lumpur: IKIM, hh. 481-493, Wu Min Aun (1990), *The Malaysian Legal System*. Selangor: Longman; Che Ann Ghani (1994) (terj.) *Teks Undang-undang Melayu Pertengahan Abad ke-18*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

³ Seksyen 23 Enakmen Kesalahan Jenayah Pulau Pinang 1996, seksyen 23(1) Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995, seksyen 23 Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-Wilayah Persekutuan] 1997, dan seksyen 11 Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan 1985.

Seksyen 26 Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995 dan seksyen 12 Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan 1985.

Seksyen 20 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pulau Pinang 1996, seksyen 45 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Perak 1992, seksyen 22 Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995, seksyen 20 Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan] 1997.

Seksyen 23(1) Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pulau Pinang, seksyen 23(1) Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995, seksyen 21(1) Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan] 1997.

Seksyen 47 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Perak 1992, seksyen 23(2) Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995, seksyen 21(2) Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan] 1997 dan seksyen 72 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Sembilan 1992.

Seksyen 22 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pulau Pinang 1996, seksyen 24 Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995, seksyen 22 Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan] 1997].

tabii⁹ (liwat¹⁰ dan *musahaqah*).¹¹ Selain itu, kesalahan meminum minuman yang memabukkan¹² dan menyebarkan doktrin palsu¹³ juga adalah antara kesalahan lain yang boleh dikenakan hukuman sebat. Selain daripada peruntukan hukuman sebat rotan terhadap pelbagai kesalahan yang diterangkan di atas, Akta/Enakmen Tatacara Jenayah Syariah di negeri-negeri tersebut iaitu Wilayah Persekutuan, Pahang, Selangor, Perak dan Sabah menyediakan peruntukan tentang kaedah dan cara bagaimana hukuman sebat rotan itu hendak dijalankan. Namun begitu, sehingga kini, belum ada satu negeri pun yang melaksanakannya.¹⁴

Pelaksanaan Hukuman Sebat Rotan di Negeri Kelantan

(i) Kewujudan Kaedah-Kaedah Hukuman Sebat Kelantan 1987

Akta Mahkamah Syariah (Bidangkuasa Jenayah) 1965 (Pindaan) 1984 telah meningkatkan peruntukan mengenai hukuman yang boleh dijatuhkan oleh mahkamah syariah. Sebelum itu, berdasarkan Akta Mahkamah Syariah (Bidangkuasa Jenayah) 1965, Mahkamah Syariah hanya mempunyai bidangkuasa untuk menjatuhkan hukuman denda sebanyak satu ribu ringgit sahaja dan penjara tidak melebihi enam bulan. Dengan pindaan yang dibuat pada 1987 yakni dua tahun selepas Enakmen Kanun Jenayah Syariah Kelantan 1983 diluluskan, kerajaan negeri telah mengambil inisiatif secara langsung untuk menggubal dan meluluskan kaedah pelaksanaan hukuman sebat dan ia dikenali sebagai Kaedah-Kaedah Hukuman Sebat Kelantan 1987 (KHS 1987).

⁹ Seksyen 28 Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995.

¹⁰ Seksyen 25 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pulau Pinang 1996, seksyen 25 Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan] 1997 dan seksyen 14 Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan 1985.

¹¹ Seksyen 26 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pulau Pinang 1996 dan seksyen 26 Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan 1997].

¹² Seksyen 24(1) Enakmen Jenayah Dalam Syarak Negeri Perlis 1991 dan seksyen 25(1) Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan, 1985.

¹³ Seksyen 4(1) Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pulau Pinang 1996; seksyen 7 Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995 dan seksyen 4(1) Akta Kesalahan Jenayah Syariah [Wilayah-wilayah Persekutuan 1997].

¹⁴ Enakmen-enakmen tersebut ialah Enakmen Kanun Prosedur Jenayah Syariah Johor 1997; Kanun Acara Jenayah Syariah Perak 1994; Enakmen Prosedur Jenayah Syariah Sabah 1993; Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Pahang 2002; Enakmen tatacara Jenayah Syariah Selangor 2003.

Terdapat sebelas seksyen di bawah KHS 1987 ini dan lapan daripadanya merangkumi kaedah-kaedah pelaksanaan hukuman sebatan daripada penentuan tempat, tempoh, jumlah rotan, saksi sehinggalah kepada peranan yang perlu dimainkan oleh pegawai perubatan. Mulai tahun 2002, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (ETJS 2002) telah mula dikuatkuasakan di negeri Kelantan bagi menggantikan enakmen lama iaitu Enakmen Kanun Acara Jenayah Syariah Negeri Kelantan 1983. Peruntukan-peruntukan mengenai hukuman sebat rotan di dalam ETJS 2002 hampir keseluruhannya menyamai peruntukan-peruntukan yang ada di dalam Akta/Enakmen Prosedur Jenayah Syariah lima negeri yang telah dijelaskan di atas. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa perbezaan di antara KHS 1987 dan ETJS 2002 dari segi peruntukan seperti yang akan dibincangkan nanti. Mengenai kesalahan-kesalahan yang boleh dikenakan hukuman sebat di bawah Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan 1985 ialah kesalahan zina (seksyen 11), *muqaddimah* zina (seksyen 12), liwat (seksyen 14) dan meminum minuman yang memabukkan (seksyen 25). Kesemua kesalahan ini boleh dikenakan sebanyak enam kali sebatan kecuali *muqaddimah* zina yang boleh dikenakan sebanyak tiga kali sebatan sahaja.

(ii) Pelaksanaan Hukuman Sebat Rotan: Aspek-aspek Prosedural dan Amalan di Penjara Pengkalan Chepa, Kota Bharu, Kelantan

(a) Prosedur preliminari terhadap banduan yang akan disebat di penjara

Apabila seseorang pesalah dijatuhkan hukuman sebat (lazimnya bersekali dengan hukuman penjara), beliau akan dihantar kepada pihak penjara untuk menerima hukuman tersebut. Satu waran yang dinamakan "Waran Mempenjarakan Apabila Hukum Penjara atau Denda Dijatuhkan" (*Warrant of Commitment on a Sentence of Imprisonment or Fine*) akan disertakan oleh pihak mahkamah yang menjatuhkan hukuman tersebut. Pegawai penjara yang menerima waran itu bertanggungjawab memastikan dari pihak mahkamah berkenaan sama ada pihak pesalah atau pendakwa ada membuat sebarang rayuan atau ulangbicara. Setelah dipastikan bahawa rayuan atau ulangbicara tidak dibuat (lazimnya dalam tempoh 14 hari hukuman dijatuhkan), maka barulah pesalah tadi akan diuruskan untuk menjalani hukuman tersebut. Prosedur yang sama juga terpakai bagi banduan-banduan kes jenayah sivil. Sebelum tarikh dan masa ditentukan, pihak penjara juga akan menentukan senarai tukang sebat. Mereka yang ditugaskan untuk menyebat ini tidak tahu siapa yang akan mereka sebat dan para banduan juga tidak akan tahu siapa yang menyebat mereka. Tukang sebat hanya akan dipanggil dengan nombor pada hari sebatan dijalankan dan bukannya nama.

(b) Bentuk, saiz dan jumlah sebatan

Bagi kesalahan jenayah syariah, rotan yang digunakan mesti berukuran satu meter panjang dan 1 sentimeter garis pusat sahaja. Ini dijelaskan di bawah seksyen 2 KHS 1987. Di bawah seksyen 125(2) ETJS 2002 pula diterangkan bahawa panjang alat sebatan tidak melebihi 1.22 meter manakala tebalnya tidak melebihi 1.25 meter sahaja.¹⁵ Ertinya saiz sedia ada di bawah KHS 1987 masih boleh digunakan. Proses hukuman sebat rotan juga dijalankan di penjara yang diarahkan oleh pihak Mahkamah. Di negeri Kelantan, semuanya diarahkan dilaksanakan di Penjara Pengkalan Chepa.

(c) Bila sebat rotan dilaksanakan

Seksyen 5(1) KHS 1987 menjelaskan bahawa hukuman ini tidak boleh dilaksanakan sehinggalah tamat tempoh empat belas hari daripada tarikh hukuman itu atau, jika ada rayuan, sehingga keputusan dibuat oleh Mahkamah Rayuan Syariah. Selepas tempoh tersebut, barulah hukuman sebat tersebut dikira sebagai sah dan wajar dilaksanakan. Sebelum hukuman sebat dijalankan, tukang-tukang sebat yang dilantik oleh pihak penjara akan menjalani latihan sekurang-kurangnya tiga hari sebelum hari sebatan. Ini bertujuan untuk memastikan yang tukang sebat memperolehi momentum dan 'stroke' dalam pukulan dan mengelakkan daripada berlaku kesilapan pada pukulan.¹⁶ Mengenai waktu pula, ia bergantung kepada penjara dan menurut amalan Penjara Pengkalan Chepa, biasanya banduan ini disebat di sebelah pagi kerana cuaca masih lagi belum panas.

(d) Prasarana Menyebat

Banduan yang akan disebat akan diberitahu terlebih dahulu supaya mereka boleh bersedia dan akan dibawa ke satu tempat khas untuk menjalani hukuman. Banduan akan diikat di satu struktur kayu berbentuk 'A' yang dipanggil *tripod stand* di mana kaki dan tangan akan diikat padanya. Seorang pegawai akan memegang muka dan kepala banduan untuk mengelakkannya daripada bergerak kerana ia boleh membahayakan tubuhnya sendiri apabila disebat. Ia juga agar pesalah tidak mengetahui

¹⁵ Peruntukan ini sama dengan yang ada di lima negeri lain. Lihat seksyen 125(2) Akta Prosedur Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997 dan sebagainya.

¹⁶ Temubual dengan Koperat Sobri bin Rudzi dari Penjara Pengkalan Chepa, Kota Bharu Kelantan pada 13hb Julai 2003, jam 11.00 pagi.

dan melihat siapakah yang menjadi tukang sebatnya.¹⁷ Berlainan dengan pesalah sivil yang akan diarahkan membuka baju dan hanya dibenarkan memakai cawat untuk melindungi kemaluannya, pesalah syariah dibenarkan memakai baju nipis serta menutup aurat seperti yang dikehendaki oleh Hukum Syarak. Ini diperuntukkan oleh seksyen 9 KHS 1987. Menurut seksyen 7 pula, pukulan sebat hendaklah dikenakan di merata-rata anggota tubuh termasuk belakang dan punggung. Bagaimanapun, anggota-anggota seperti muka, kepala, dada dan kemaluan tidak boleh disebat. Lazimnya pukulan dikenakan ke bahagian punggung tetapi dengan kekuatan yang berbeza. Kawasan punggung akan didedahkan. Kawasan di atas punggung dan di bawah kawasan sebatan itu akan dilindungi dengan penebat berbentuk bantal untuk mengelak dari terkena sebatan. Tukang sebat akan menghayun rotan dan membalun pesalah secara sederhana sahaja seperti yang dijelaskan oleh seksyen 8 yang menggariskan bahawa pukulan sebat hendaklah dengan cara yang sederhana, di mana tukang sebat tidak boleh mengangkat rotan hingga sampai ke paras kepala. Sebaliknya, dia mesti menghayun sebat seolah-olah dalam keadaan mengepit al-Quran di bawah ketiak dan hayunan dibuat dengan tidak menjatuhkan al-Quran tadi.¹⁸

Timbalan Penguasa Penjara yang bertugas akan menghitung bilangan sebat rotan sebelum ia dijalankan. Apabila beliau membilang “satu” bererti hayunan ke badan pesalah telah dikira, walaupun ia terbabas atau tidak menepati sasaran. Jika hayunan yang dibuat itu mengenai bahagian lain selain punggung, maka ia tetap dikira satu sebatan. Hal ini boleh dielakkan jika tukang sebat itu seorang yang mahir dan betul-betul bersedia.

(e) Kehadiran Pegawai

Ketika hukuman sebat hendak dilaksanakan, pegawai yang menjaga dan pegawai perubatan yang diiktiraf hendaklah hadir sama. Pegawai perubatan bertanggungjawab memeriksa tahap kesihatan dan mengesahkan yang banduan layak untuk menjalani hukuman rotan. Ini diperuntukkan oleh seksyen 10 (1). Selepas hukuman dilaksanakan, pegawai perubatan sekali lagi akan membuat laporan mengenai keadaan banduan dan kecederaan yang dialami olehnya seperti melaporkan bahawa kecederaan adalah seimbang dengan jumlah sebatan dan sebagainya. Lazimnya banduan yang

¹⁷ Ini penting agar mereka tidak mempunyai sebarang perasaan dendam dan marah terhadap petugas yang mungkin mereka akan temui sepanjang berada di penjara. Maklumat hasil temubual dengan Koperel Sobri bin Rudzi dari Penjara Pengkalan Chepa, Kota Bharu Kelantan pada 13hb Julai 2003 pada jam 11.00 pagi.

¹⁸ *Ibid.*

dirotan akan mengalami pendarahan pada punggung akibat hentaman rotan pada bahagian tersebut. Pegawai perubatan akan memeriksa luka dan mengesahkan bahawa pukulan seterusnya boleh dikenakan atau patut diberhentikan terutama jika pesalah itu pengsan atau mengalami tekanan darah tinggi. Selepas selesai pukulan, bahagian itu akan terus dirawat agar kesakitan dapat dikurangkan.

Jika pukulan sebat tidak dapat dijalankan sebahagian daripadanya atau semua sekali, maka pesalah hendaklah ditahan atau dibebaskan dengan jaminan sehingga mahkamah yang menjatuhkan hukuman itu menyemak semula laporan pegawai perubatan yang memeriksa pesalah itu dan mahkamah boleh menimbangkan sama ada menunggu sehingga pesalah itu sembuh untuk dilaksanakan baki hukuman sebatan tadi.

Selain daripada pegawai perubatan dan pegawai-pegawai penjara, kadang-kala pelaksanaan hukuman sebat rotan ini turut disaksikan oleh hakim dan pendaftar mahkamah serta pihak lain yang dibenar atau dijemput untuk menyaksikannya. Ini dijelaskan oleh seksyen 4 di mana pelaksanaan sebat hendaklah disaksikan oleh sekurang-kurangnya empat orang lelaki Islam. Keadaan ini sebenarnya sudah menepati kehendak Syarak sepertimana yang dijelaskan dalam Surah al-Nūr, ayat 2 yang menggalakkan agar pelaksanaan hukuman sebatan (bagi pesalah zina) disaksikan oleh sekumpulan orang. Maksud ayat tersebut adalah seperti berikut:

Dan hendaklah pelaksanaan hukuman mereka berdua (yakni penzina) disaksikan oleh sekumpulan dari orang-orang yang beriman.

(Terjemahan Surah al-Nūr (24): 2)

Dalam konteks ini, jika pihak berkuasa ingin agar ia disaksikan oleh khalayak yang lebih ramai juga, maka bolehlah pelaksanaan hukuman ini disiarkan secara langsung dengan menggunakan kamera video serta layar besar diletakkan di tempat awam bagi membolehkan orang ramai menyaksikannya.

(f) Banduan yang tidak layak disebat rotan

Jika pemeriksaan kesihatan sebelum banduan disebat mendapati dan disahkan bahawa beliau tidak layak untuk menjalani hukuman itu seperti mengidap penyakit yang kronik, pihak penjara boleh memaklumkan laporan kesihatan itu kepada mahkamah berkenaan agar hukuman itu ditukar kepada hukuman lain yang dianggap sesuai. Lazimnya ialah tempoh pemenjaraan ditambah sebagai ganti kepada hukuman sebat yang tidak dapat dilaksanakan. Ini bersesuaian dengan kehendak seksyen 11 KHS 1987.

(g) Wanita tidak disebat

Walau bagaimanapun KHS 1987 tidak menjelaskan sama ada pesalah wanita boleh disebat atau tidak. Akan tetapi beberapa seksyen di bawah ETJS 2002 dan dinegeri-negeri lain memperuntukkan perihal berikut mengenai pesalah wanita. Seksyen 125(3)(b) menjelaskan:

Jika pesalah sedang hamil, pelaksanaan itu hendaklah ditangguhkan sehingga tamat tempoh dua bulan selepas dia melahirkan anak atau keguguran, mengikut mana-mana yang berkenaan.

Seksyen 125(3)(i) pula menetapkan:

Jika pesalah itu lelaki, sebatan hendaklah dikenakan dalam keadaan dia berdiri, dan jika pesalah itu perempuan, dalam keadaan dia duduk.

Sungguhpun demikian, seksyen 289 Kanun Acara Jenayah tidak membenarkan pesalah wanita atau lelaki yang berusia 50 tahun ke atas disebat rotan. Oleh yang demikian, Mahkamah Syariah juga tidak boleh menjatuhkan hukuman sebat ke atas wanita atau lelaki tua berusia 50 tahun ke atas yang disabitkan dengan apa-apa kesalahan yang membolehkan hukuman sebat dijatuhkan. Jika berlaku juga, hukuman itu akan diabaikan kerana ia dengan jelas bertentangan dengan undang-undang Persekutuan walaupun ia tidak bertentangan dengan Syarak.

Kesimpulan

Daripada perbincangan yang telah dikemukakan mengenai pengalaman negeri Kelantan melaksanakan hukuman sebat rotan ke atas pesalah jenayah syariah, didapati bahawa tiada sebarang masalah yang dihadapi dari aspek amalan dan persediaannya. Kerjasama yang memuaskan diperolehi daripada pihak Penjara Pengkalan Chepa yang cukup bersedia untuk melaksanakan hukuman tersebut pada bila-bila masa yang diarahkan. Ini menunjukkan bahawa, hanya dengan ada peraturan yang jelas dan sistematik, barulah ia dapat dilaksanakan sama seperi hukuman-hukuman yang lain juga. Oleh yang demikian, amat wajar bagi negeri-negeri yang sudah mempunyai peruntukan hukuman sebat bagi kesalahan-kesalahan tertentu, mula memikirkan untuk mempraktikkannya seperti yang dilaksanakan oleh negeri Kelantan. Jika selama ini terdapat suara-suara yang mempertikaikan keberkesanan hukuman (denda maksimum RM5000 atau tiga tahun penjara) yang dijatuhkan oleh mahkamah syariah serta tahap kegerunan anggota masyarakat yang rendah terhadap hukuman-hukuman tersebut,

pelaksanaan hukuman sebat ini mungkin mampu mengubah persepsi demikian, lebih-lebih lagi apabila proses sebatan itu dipamerkan kepada khalayak ramai. Mungkin dengan terlaksananya hukuman ini, kegiatan maksiat sedikit sebanyak juga dapat dibendung.

2.

**Penguatkuasaan Kes-Kes
Kesalahan Berkaitan Akidah Di
Wilayah Persekutuan**

Penguatkuasaan Kes-Kes Kesalahan Berkaitan Akidah di Wilayah Persekutuan

[Enforcement of 'Aqidah-Related Offences Cases in Federal Territories]

BITARA

Volume 7, Issue 3, 2024: 13-28

© The Author(s) 2024

e-ISSN: 2600-9080

<http://www.bitarajournal.com>

Received: 22 April 2024

Accepted: 22 May 2024

Published: 16 June 2024

Nur Hazirah Zainal Abidin^{1*}, Zaini Nasohah¹ & Nik Abdul Rahim Nik Abdul Ghani¹

1 Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, 43600 UKM Bangi, Selangor, MALAYSIA
E-mail: nhza198@gmail.com; zbn@ukm.edu.my; nikrahim@ukm.edu.my

*Corresponding Author: nhza198@gmail.com

Abstrak

Pelanggaran terhadap kesalahan berkaitan akidah sering didengari berlaku dalam kalangan masyarakat Islam di Malaysia. Penyebaran fahaman yang bertentangan dengan akidah Ahli Sunnah wa al-Jamaah seperti Islam liberal dan lain-lain telah menimbulkan keresahan pelbagai pihak. Justeru itu, kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti kesalahan-kesalahan akidah yang berlaku serta menganalisis penguatkuasaan yang dilaksanakan dalam mengawal kesalahan tersebut di Wilayah Persekutuan. Kajian ini menggunakan pendekatan kaedah kualitatif menerusi penelitian terhadap sumber primer, sekunder dan temu bual. Dapatan seterusnya dianalisis bagi merumuskan objektif kajian yang ditetapkan temu bual. Hasil kajian mendapati bahawa terdapat beberapa kes kesalahan akidah yang berlaku di Wilayah Persekutuan yang menjadi rujukan di peringkat penguatkuasaan dan hanya kes-kes tertentu sahaja didapati sampai ke peringkat pendakwaan. Keadaan ini boleh menimbulkan persepsi kurang baik di kalangan masyarakat Islam terhadap kesungguhan Pihak Berkuasa Agama dalam mengurus hal berkaitan isu penguatkuasaan bagi kesalahan akidah yang berlaku di Wilayah Persekutuan. Justeru beberapa langkah susulan wajar diambil.

Kata kunci: fatwa, kesalahan akidah, penguatkuasaan, Wilayah Persekutuan

Abstract

Violations related to 'aqidah offenses are often heard to occur among the Muslim community in Malaysia. The spread of contradiction that is contrary to the beliefs of members of the Sunnah wa al-Jamaah such as liberal Islam and others has caused anxiety among various parties. Therefore, this study aims to identify the offences of 'aqidah that occurred and analyze the enforcement implemented in controlling these errors in the Federal Territory. This study uses a qualitative method approach through research on primary, secondary and interview sources. The results were analyzed to determine the objectives of the interview. The results of the study found that there were several cases of 'aqidah offenses that occurred in the Federal Territory which became a reference at the enforcement level and only certain cases were found to reach the prosecution level. This situation can lead to poor perception among the Muslim community on the seriousness of the religious authorities in managing matters related to enforcement issues for religious offenses that occur in the Federal Territory. There are some reasonable steps to be taken.

Keywords: fatwa, Creed, enforcement, Federal Territory

Nur Hazirah Zainal Abidin, Zaini Nasohah & Nik Abdul Rahim Nik Abdul Ghani. (2024). Penguatkuasaan Kes-Kes Kesalahan Berkaitan Akidah di Wilayah Persekutuan [Enforcement of 'Aqidah-Related Offences Cases in Federal Territories]. *BITARA International Journal of Civilizational Studies and Human Sciences* 7(3): 13-28.

Pengenalan

Pegangan akidah merupakan asas paling utama yang perlu ditanamkan dalam diri setiap umat Islam agar tidak menyekutukan Allah SWT.. Namun begitu, masih ramai lagi golongan tertentu di Malaysia yang terbabit dalam kes-kes kesalahan akidah. Mutakhir ini misalnya, negara Malaysia dikejutkan dengan isu penyebaran fahaman Islam liberal. Fenomena ini bertentangan dengan metode pemikiran Ahli Sunnah Wal Jamaah. Mereka membawa pemikiran yang menyimpang jauh dari ajaran Islam sebenar terutama dalam soal hukum hakam yang disepakati oleh ulama dan juga beberapa isu-isu akidah (Rahimin Bani, 2018).

Kesalahan akidah yang melibatkan ajaran sesat yang dinisbahkan kepada Islam adalah merupakan manifestasi yang bermula dengan gejala yang boleh mencemarkan kesucian agama Islam melalui fahaman-fahaman mahupun amalan yang bertentangan dan menyeleweng dari syariat Islam sebenar. Artikel ini memfokuskan kepada kesalahan-kesalahan akidah yang berlaku di Wilayah Persekutuan serta penguatkuasaannya.

Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI) telah menjalankan siasatan berhubung isu bacaan doa dalam satu program yang diadakan dalam upacara keagamaan orang bukan Islam. Siasatan dilakukan bagi memastikan amalan tersebut tidak mengandungi unsur-unsur yang menyalahi pandangan hukum atau fatwa berkaitan yang sedang berkuatkuasa (Berita Harian, 2023). Kesalahan yang melibatkan akidah boleh dikenakan tindakan undang-undang dan hukuman mengikut Akta Kesalahan Jenayah Syariah Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.

Penyataan Masalah

Akidah merupakan tunjang utama dalam ajaran dan syariat Islam yang mana tanpa akidah yang kuat, pegangan seseorang umat Islam itu boleh saja akan terpesong daripada syariat sebenar. Keadaan ini merupakan satu cabaran besar kepada umat Islam. Maka sudah tentu ia merupakan petanda kepada kemusnahan sesuatu pegangan masyarakat malah syiar Islam itu sendiri. Oleh itu, keperluan undang-undang yang menyabitkan kesalahan akidah perlu diteliti dan disemak dalam menjaga keharmonian masyarakat Islam terutama sekali di Wilayah Persekutuan.

Kesalahan akidah di negara kita bukan sesuatu yang asing. Ia merupakan pegangan, fahaman atau ajaran-ajaran yang bertentangan dengan ajaran Islam yang sering disebut sebagai ajaran sesat. Tidak dinafikan, banyak sumber rujukan yang membahaskan berkenaan ajaran sesat di Malaysia seperti penyelewengan akidah, pengaruh ajaran sesat dan unsur khurafat dalam ajaran sesat. Selain itu, terdapat juga tulisan-tulisan yang memfokuskan kepada pemeliharaan kemurnian akidah dan pemerkasaan akidah.

Setelah meneliti fatwa-fatwa isu semasa yang telah dikeluarkan oleh institusi fatwa di Malaysia, terlalu banyak fatwa berkenaan akidah yang turut dibincangkan oleh Majlis Fatwa Kebangsaan mahupun Jawatankuasa Fatwa Negeri. Dalam era globalisasi, media antara sumber penyebaran maklumat yang sangat mempengaruhi masyarakat dalam menghadapi kepesatan teknologi alat komunikasi dan saluran media sosial sehingga menyebabkan penyebaran dan pengembangan ajaran sesat ini mudah berlaku sama ada berbentuk ideologi, ilmu pengetahuan mahupun budaya (Nur Hafiza Syaqla Piara & Khazri Osman, 2022). Senario penyebaran

fahaman dalam media sosial juga turut memberi ancaman kepada akidah di Malaysia bagi memahami isu sebenar yang berlaku (Nurul Atira Musa & Hendun Abd Rahman Shah, 2020). Selain itu, tiada tauliah mengajar antara isu besar bagi mengekang penyebaran fahaman yang menyeleweng dari akidah Islam (Harian Metro, 2023). Walaupun penguatkuasaan kesalahan-kesalahan yang terkandung dalam Akta Kesalahan Jenayah Syariah dianggap menyekat kebebasan individu untuk bersuara namun, penguatkuasaan di alam siber ini juga perlu diberi perhatian bagi memastikan ajaran agama Islam terus terpelihara. Perkara ini juga penting bagi memastikan umat Islam di Malaysia terus mengamalkan ajaran Islam yang berteraskan ajaran yang sebenar dan berlandaskan Ahli Sunnah Wal Jamaah (Nurulain Ibrahim & Siti Aisyah Samudin, 2022).

Prinsip asas akidah ialah meletakkan segala amalan yang tidak berkaitan dengan Islam adalah tertolak. Kepercayaan yang tidak bersumberkan al-Quran, Sunnah, Ijmak dan Qiyas merupakan satu perbuatan menyeleweng dari ajaran Islam. Hakikatnya, amalan kepercayaan berunsur sesat adalah jelas menggugat akidah umat Islam di negara ini yang menyebabkan seseorang individu mempunyai pegangan akidah yang terlalu lemah (Mohd Kamel Mat Salleh et al., 2021). Oleh yang demikian, penjagaan dan pemeliharaan akidah umat Islam di Malaysia khususnya di Wilayah Persekutuan perlu diberi perhatian dalam menjaga keamanan serta keharmonian terutama sekali dalam konteks penguatkuasaan. Adapun, terdapat kes-kes berkaitan kesalahan akidah yang tidak digubal sebagai undang-undang di Wilayah Persekutuan. Ini kerana, kebanyakan kes-kes yang sedia ada di negeri ini tidak sampai ke peringkat pendakwaan.

Kajian Literatur

Isu berkaitan kesalahan akidah bukan suatu isu yang asing dan ianya telah diulas oleh pelbagai pihak. Harian Metro (2023) dalam laporannya misalnya menyatakan bahawa antara tindakan Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI) ialah menyentuh larangan fahaman bidaah dan khurafat dari disebar. Engku Ahmad Zaki Engku Alwi & Nur Aisyah Asyikin Mohd Zurita (2022) pula dalam tulisannya memfokuskan kepada bentuk penyelewengan dari segi akidah dalam ajaran sesat yang wujud di Malaysia. Tulisan ini juga memberi penerangan mengenai kesan yang berlaku kepada masyarakat akibat penyelewengan akidah dan menyentuh mengenai kemunculan ajaran sesat tetapi tidak difokuskan kepada penguatkuasaan.

Menurut Nur Hafiza Syaqla Piara & Khazri Osman (2022), pengaruh ajaran sesat merupakan antara cabaran dakwah masa kini dan kemelut ini memerlukan kerjasama semua pihak yang bertanggungjawab dalam mengawal ajaran yang bertentangan dalam Islam. Manakala karya Mohd Kamel Mat Salleh et al. (2021) pula lebih menjurus kepada unsur khurafat dalam beberapa ajaran sesat yang diwartakan di Malaysia. Penulisan beliau lebih menjurus kepada pandangan hukum dan fatwa-fatwa yang dikeluarkan membabitkan ajaran sesat yang diwartakan pengharamannya. Manakala, Nurul Atira Musa & Hendun Abd Rahman Shah (2020) membahaskan tentang media sosial sebagai platform dalam penyebaran fahaman yang bertentangan dengan akidah dari perspektif undang-undang. Penulisan ini lebih kepada senario penyebaran ancaman akidah di Malaysia melalui media sosial dan peruntukan yang berkaitan dan tidak melibatkan penguatkuasaan. Begitu juga, Noor Raihan Jusudin & Zuliza

Mohd Kusrin (2018) turut membahaskan isu yang hampir sama iaitu penyebaran doktrin ajaran sesat yang tersebar dalam kalangan orang Islam melalui saluran media komunikasi sosial di alam siber dan tiada skop penguatkuasaan di dalam kajian tersebut.

Di Malaysia turut berlaku penganut Syiah yang mempunyai pegangan akidah tersendiri (Nur Alyani Farhana Ghazali, t.th.) sedangkan Kerajaan telah berpendirian dengan tegas bahawa akidah umat Islam ialah mengikut Ahli Sunnah Wal Jama'ah sebagai pegangan di Malaysia (Mohd Aizam, 2013). Khadijah Mohd Khambali@Hambali & Mohd Zaidi Daud (2022) pula memfokuskan kepada penguatkuasaan dan penyeragaman standard sikhah fatwa di dalam memperkasakan akidah. Di dalam penulisan ini, beliau membincangkan cabaran di dalam pemerkasaan akidah dan langkah ke arah penetapan standard sikhah fatwa dalam usaha membanteras ajaran sesat. Perbincangan seakan sama dapat dilihat dalam penulisan Zanariah Dimon (2020). Tulisan beliau mendiskusikan berkenaan penguatkuasaan, akan tetapi lebih kepada kesalahan berhubung fatwa yang diperuntukkan dalam undang-undang jenayah Syariah di Malaysia.

Sementara penulisan Alias Azhar dan Mohd Shauki Muhammad Baderuddin (2018) pula membincangkan mengenai prosedur istinbat dan pewartaan fatwa ajaran sesat. Penulisan ini menjurus kepada fatwa akidah dan ajaran sesat akan tetapi tidak memfokuskan kepada penguatkuasaan kesalahan akidah. Seterusnya, Mohd. Hisham Mohd. Kamal (2017) hanya membincangkan cabaran terhadap institusi Mufti dalam memelihara kemurnian akidah. Penulisan Ahmad Hidayat Buang (2018) turut membincangkan berkenaan cabaran pembanteras bagi fatwa ajaran sesat dari sudut undang-undang. Dalam tulisan Zubaidah Ismail (2010), beliau mendiskusikan mengenai senario semasa fenomena berkaitan ajaran sesat di negara ini dengan mengemukakan cadangan dan penyelesaian dari sudut undang-undang dan pentadbiran dalam menangani isu akidah di kalangan umat Islam.

Sharifah Ainyul Khairiyyah (t.thn.) dalam tulisannya pula menjelaskan bahawa telah wujud pewartaan fahaman Syiah yang telah menyeleweng dan bercanggah dengan pegangan Ahli Sunnah Wal Jama'ah yang merupakan satu ancaman kepada perpaduan umat dan keamanan negara. Tulisan tersebut mencadangkan perlunya fahaman Syiah ini disekat bagi membendung ajaran lain berkembang.

Melalui tinjauan yang dibuat, masih belum ada kajian berkaitan dengan penguatkuasaan kes kesalahan yang berkaitan akidah yang dijalankan di Wilayah Persekutuan khususnya kajian yang menelusuri penguatkuasaan kesalahan-kesalahan akidah dalam membendung ajaran yang bertentangan dengan Islam di negeri ini.

Metodologi Kajian

Kajian ini dijalankan secara kualitatif dengan menggunakan kaedah analisis dokumen. Data yang diperolehi dianalisis secara deskriptif, di mana bertujuan memberikan gambaran serta penerangan dalam data kajian (M Eddin Mortada, 2013). Antara dokumen yang telah dianalisis ialah statistik kes penguatkuasaan berkaitan kesalahan akidah. Penulis telah mengumpulkan data mengenai kes-kes kesalahan akidah yang bukan melibatkan fatwa sepanjang tempoh sebelas tahun bermula dari 2010 hingga 2021. Sebanyak sebelas kes kesalahan berkaitan akidah yang telah dibuat penguatkuasaan oleh Pihak Penguatkuasa Agama (PPA). Kaedah temu bual

juga telah digunakan untuk mendapatkan kepastian dan kesahihan tentang kes-kes kesalahan akidah serta penguatkuasaannya di Wilayah Persekutuan melalui maklumat yang dikumpul. Pegawai yang ditemu bual antaranya Encik Abu Zaki Abdul Jalal, Pembantu Hal Ehwal Islam Kanan, Cawangan Siasatan, Bahagian Penguatkuasa Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI) dan Puan Maizatul Aliza Chee Din, merupakan Pendakwa Syari'e Jabatan Pendakwaan Syariah Wilayah Persekutuan (JAPENS).

Analisis dan Penemuan

Berdasarkan rekod daripada Pihak Penguatkuasa Agama, tiada sebarang kes kesalahan akidah yang bergiat aktif di negeri ini pada tahun 2010 dan 2011. Walau bagaimanapun, terdapat satu kes kesalahan akidah pada tahun 2012 berkaitan penerbitan Irsyad Manji (2015). Kes ini berlaku pada 29 Mei 2021 selepas serbuan dilakukan. Perintah Larangan telah dikeluarkan oleh Kementerian Dalam Negeri (perayu kedua) bagi melarang penerbitan dan penjualan buku-buku tersebut (Nur Hafilah Musa, 2015). Kes ini dipertuduhkan di bawah seksyen 13, Penerbitan Agama Yang Bertentangan Hukum Syarak Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Pihak Penguatkuasa JAWI telah membuat tindakan susulan untuk mengenal pasti terhadap kes-kes berhubung dengan kesalahan akidah sama ada ia melibatkan kes fatwa yang diwartakan atau pun kes yang melibatkan ajaran sesat.

Seterusnya, terdapat empat kes kesalahan akidah yang dikenal pasti dan diambil tindakan siasatan oleh bahagian penguatkuasa pada tahun 2013. Kesalahan tersebut ialah kes Hasbul Jalil (2016) yang dipertuduhkan atas kesalahan di bawah seksyen 6, dakwaan palsu Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Pada tahun yang sama, terdapat tiga lagi kes yang diambil tindakan melalui aduan orang awam yang diterima oleh pihak penguatkuasa. Kes pertama ialah kes Badi'ul Azmi Razli (Sybrene Mohd, 2022) yang dikenakan pertuduhan di bawah seksyen 7, iaitu menghina atau menyebabkan di pandang hina, dll agama Islam Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.

Berikutnya adalah kes kedua yang melibatkan 'Bekas Ratu Cantik Malaysia' iaitu Sara Amelia Muhammad Bernard dan Wafa Johanne De Korte. Mereka telah membuat kenyataan pada tahun 2013 menzahirkan perasaan kecewa dengan fatwa yang dikeluarkan oleh Majlis Kebangsaan Fatwa, kini dikenali sebagai Muzakarah Fatwa Kebangsaan yang mengharamkan wanita Islam menyertai pertandingan ratu cantik yang dianggap menghina agama Islam (Malaysia Kini, 2013). Kes ini disiasat oleh PPA melalui aduan orang awam di bawah pertuduhan yang sama iaitu seksyen 7, menghina atau menyebabkan dipandang hina, dll agama Islam Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Kes ketiga pula, melibatkan dua Orang Kena Tuduh (OKT) iaitu Norma Md Salleh dan Mohd Shawal Ibrahim, yang mana kesalahan tersebut berlaku di Yala, Thailand (Sybrene Mohd, 2022) dan disiasat oleh PPA di bawah pertuduhan yang sama iaitu seksyen 7, menghina atau menyebabkan dipandang hina, dll. agama Islam Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.

Pada tahun 2014 pula, terdapat dua kesalahan yang telah dibuat pendakwaan di Mahkamah Syariah. Pertama ialah kes Kassim Ahmad iaitu di bawah seksyen 4, Doktrin Palsu dan seksyen 7, menghina atau menyebabkan dipandang hina, dll. agama Islam Enakmen

Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Manakala kes yang kedua ialah pertuduhan di dalam kes Millah Ibrahim@Abraham kesalahan di bawah seksyen 4, Doktrin Palsu. PPA juga turut menerima aduan orang ramai di bawah kes yang melibatkan dua Orang Kena Tuduh (OKT) iaitu Mohd Hafiz Abdullah dan Norhayati Zulkifli (Sybrene Mohd, 2022) atas kesalahan di bawah seksyen 7, menghina atau menyebabkan dipandang hina, dll agama Islam Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.

Seterusnya pada tahun 2016 dan 2017, terdapat beberapa kes pendakwaan iaitu kes “Imam Mahdi” di bawah seksyen 6, Doktrin Palsu yang dibuat siasatan oleh PPA pada tahun 2016 melibatkan kes Hasbul Jalil (2016) dan Ismelda Harfianti Lubis (2016). Pada tahun 2017 pula, terdapat dua pertuduhan yang sama di bawah seksyen 7, menghina atau menyebabkan dipandang hina, dll agama Islam Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 iaitu kes Siti Kassim dan kes Dr. Mazlee Malik (Sybrene Mohd, 2022).

Hasil maklumat yang diterima daripada Pihak Penguatkuasa Agama, jumlah keseluruhan kes-kes kesalahan berkaitan akidah yang bukan melibatkan fatwa yang diambil tindakan oleh Pegawai Penguatkuasa Agama (PPA) adalah sebanyak dua belas kes dalam tempoh sebelas tahun. Kebanyakan kes bukan fatwa tersebut adalah di bawah kesalahan akidah. Tidak banyak kes berlaku yang bukan melibatkan fatwa sampai ke peringkat pendakwaan di negeri ini. Jadual 2 di bawah menunjukkan ringkasan kes-kes kesalahan akidah bermula tahun 2010 sehingga tahun 2021:

Jadual 1: Kes-Kes Kesalahan Akidah Sepanjang Tempoh Sebelas Tahun Bermula 2010 Sehingga 2021 di Wilayah Persekutuan

Tahun	Nama Kes Kesalahan Akidah	Seksyen	Jenis Kesalahan
2010 - 2011	Tiada	Tiada	Tiada
2012	Irsyad Manji/JAWI & YL/ Berjaya Books Sdn. Bhd. & YL	Seksyen 13	Penerbitan Agama Yang Bertentangan Hukum Syarak
2013	- Hasbul Jalil - Badi’ul Azmi Razli - Sara Amelia Muhammad Bernard dan Wafa Johanne De Korte - Norma Md Salleh dan Mohd Shawal Ibrahim	- Seksyen 6 - Seksyen 7 - Seksyen 7 - Seksyen 7	- Dakwaan Palsu - Menghina/Menyebabkan Dipandang Hina, dll Agama
2014	- Kassim Ahmad - Millah Ibrahim@Abraham - Mohd Hafiz Abdullah dan Norhayati Zulkifli	- Seksyen 4 dan 7 - Seksyen 4 - Seksyen 7	Doktrin Palsu dan Menghina/Menyebabkan Dipandang Hina, dll Agama

2015	Tiada	Tiada	Tiada
2016	• Hasbul Jalil • Ismelda Harifianti Lubis	• Seksyen 6 • Seksyen 6	• Dakwaan Palsu
2017	• Siti Kassim • Dr. Mazlee Malik	• Seksyen 7 • Seksyen 7	• Doktrin Palsu dan Menghina/Menyebabkan Dipandang Hina, dll Agama
2018 - 2021	Tiada	Tiada	Tiada

Kes-kes Kesalahan Akidah yang Telah Dikuatkuasakan

Akidah Ahli Sunnah Wal Jamaah (ASWJ) merupakan pegangan dominan umat Islam di seluruh dunia termasuk Malaysia. Malaysia di antara negara-negara Islam yang telah menetapkan bahawa pegangan rasmi masyarakat Islam di negara ini adalah berdasarkan kepada akidah dan fatwa-fatwa Ahli Sunnah Wal Jamaah. Ketentuan ini adalah berdasarkan keputusan dan pengamalan Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan dan para mufti serta ahli-ahli Jawatankuasa Fatwa seluruh Malaysia. Muzakarah Khas Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan bagi Hal Ehwal Agama Islam Malaysia yang bersidang pada 5 Mei 1996 menetapkan “Umat Islam di Malaysia hendaklah hanya mengikut ajaran Islam yang berasaskan pegangan Ahli Sunnah Wal Jamaah daripada segi akidah, syariah dan akhlak.” (MAIS, 2015). Penguatkuasaan bermaksud suatu tindakan yang dilakukan oleh Pegawai Penguatkuasa yang berbidang kuasa ke atas kesalahan yang dilakukan oleh seseorang mengikut peruntukan dan peraturan yang dikuatkuasakan di bawah mana-mana undang Islam bertulis yang berkuat kuasa termasuk yang terdapat dalam enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri (Zaini Nasohah et al., 2022). Penguatkuasaan jenayah Syariah adalah berkaitan dengan konsep amar makruf nahi mungkar.

Pada hari ini, kekeliruan ideologi fahaman dan pegangan agama dalam kalangan umat Islam dapat dilihat semakin membimbangkan. Dengan kemunculan pelbagai kelompok agama yang bercanggah dengan pegangan Ahli Sunnah Wal Jamaah serta ideologi pemikiran yang ekstrem dan terlalu longgar menjadikan permasalahan akidah semakin meruncing (Mohd Farid Mohd Shahrar, 2016). Turut berlaku perdebatan yang berterusan dan berleluasa oleh kelompok Millah Abraham@Ibrahim dengan mencampuradukkan ajaran dalam al-Quran, Bible dan Taurat (Perjanjian Lama) yang dapat dilihat menerusi laman sosial Facebook oleh ahli fahaman ini. Ajaran aliran bagi kelompok ini telah difatwakan pengharaman oleh Muzakarah Fatwa Negeri antaranya Wilayah Persekutuan, Selangor dan beberapa negeri lain sebagai aliran fahaman yang menyeleweng daripada ajaran Islam kerana cuba membawa ajaran Islam yang baharu kepada masyarakat Islam (Noor Raihan Jusidin & Zuliza Mohd Kusrin, 2018). Merujuk seksyen 9 Akta Kesalahan Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997:

“mana-mana orang menghina pihak berkuasa agama atau mengingkari, melanggar atau mempertikai perintah atau arahan Yang di-Pertuan Agong sebagai Ketua Agama Islam, Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan atau mufti dianggap melakukan kesalahan dan boleh didenda tidak melebihi

RM3,000 atau dipenjara maksimum dua tahun atau kedua-duanya jika sabit kesalahan.”

Begitu juga, di bawah seksyen 12 Akta Kesalahan Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997 memperuntukkan:

“mana-mana orang memberikan, mengembangkan atau menyebarkan apa-apa pendapat mengenai ajaran Islam, hukum syarak atau apa-apa isu yang bertentangan dengan fatwa sedang berkuat kuasa di Wilayah Persekutuan, adalah melakukan kesalahan dan boleh didenda maksimum RM3,000 atau penjara tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya jika didapati bersalah.”

Menurut Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama), kerajaan sedang mempertimbangkan cadangan untuk mewujudkan jawatan kader penasihat undang-undang di Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan bagi memperkasa bahagian penguatkuasaan undang-undang Syariah bagi agensi Penguatkuasa JAWI. Jawatan tersebut bertujuan memberikan nasihat perundangan yang sesuai dan segera bagi melancarkan tugas penguatkuasaan yang turut dibincangkan bersama pihak Jabatan Peguam Negara (AGC) dan Jabatan Perkhidmatan Awam (JPA). Bahagian Penguatkuasaan JAWI khususnya banyak melibatkan kes kontroversi dan memerlukan pandangan AGC. Ini kerana, sebelum ini JAWI tiada lagi penasihat undang-undang dan memerlukan penasihat undang-undang daripada Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM). Dengan wujudnya jawatan tersebut, sekiranya timbul sesuatu isu, kader penasihat undang-undang boleh terus memberi nasihat kepada Bahagian Penguatkuasa, JAWI dan pihak JAWI boleh bertindak berdasarkan pandangan yang telah diberikan (Mohd Na'im Mokhtar, 2023).

Bagi memastikan akidah dan pemikiran umat Islam di negara ini terus terpelihara, maka beberapa peruntukan telah dikanunkan di dalam Akta dan Enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri. Kesalahan dalam kategori ini ialah kesalahan yang boleh menyebabkan kerosakan dan menggugat keimanan serta akidah umat Islam. Ianya berkaitan dengan penyebaran ajaran dan amalan yang bertentangan dengan Islam. Ajaran sesat atau ajaran salah boleh diertikan sebagai sebarang ajaran atau amalan yang dibawa oleh orang Islam atau bukan Islam yang mendakwa ajaran atau amalan yang dibawanya itu adalah ajaran Islam atau berdasarkan kepada ajaran Islam, sedangkan pada hakikatnya ajaran atau amalan yang dibawa itu bertentangan dengan ajaran Islam yang berdasarkan kepada al-Quran dan al-Sunnah serta bercanggah dengan akidah dan syariat Islam (JAKIM, 2023). Walau bagaimanapun, kerajaan Malaysia berpendirian tegas bahawa hanya akidah Ahli Sunnah Wal Jama'ah yang menjadi pegangan akidah masyarakat Islam di Malaysia (Siti Razmah Idris, 2016).

Peruntukan Undang-undang berkaitan Kesalahan Akidah di Wilayah Persekutuan

Berdasarkan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997 [Akta 559], terdapat beberapa peruntukan berkaitan ajaran yang bertentangan dengan Islam:

Jenis Kesalahan	Seksyen Dan Tajuk	Peruntukan
Kesalahan berkaitan akidah	Seksyen 4. Doktrin Palsu	(1) Mana-mana orang yang mengajar atau menjelaskan apa-apa doktrin atau melaksanakan apa-apa upacara atau perbuatan yang berhubungan dengan agama Islam di mana-mana tempat, sama ada tempat persendirian atau tempat awam, adalah melakukan suatu kesalahan jika doktrin atau upacara atau perbuatan itu berlawanan dengan Hukum Syarak atau mana-mana fatwa yang sedang berkuatkuasa di Wilayah Persekutuan, dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi lima ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau disebat tidak melebihi enam sebatan atau dihukum dengan mana-mana kombinasi hukuman itu. (2) Mahkamah boleh memerintahkan supaya mana-mana dokumen atau benda yang digunakan dalam perlakuan atau yang ada kaitan dengan kesalahan yang disebut dalam subseksyen (1) dilucutkan dan dimusnahkan, walaupun tiada seorang pun telah disabitkan atas kesalahan itu.
	Seksyen 6. Dakwaan Palsu	6. Mana-mana orang yang; (a) mengisytiharkan dirinya atau mana-mana orang lain sebagai rasul atau nabi, Imam Mahadi atau wali; atau (b) menyatakan atau mendakwa bahawa dia atau mana-mana orang lain mengetahui peristiwa atau perkara di luar pemahaman atau pengetahuan manusia, sedangkan perisytiharan, pernyataan atau dakwaan itu adalah palsu dan berlawanan dengan ajaran Islam, adalah melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi lima ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau kedua-duanya.
Kesalahan berkaitan dengan kesucian agama	Seksyen 7. Menghina, atau menyebabkan	Mana-mana orang yang secara lisan atau secara bertulis atau dengan gambaran yang tampak atau dengan apa-apa cara lain;

Islam dan institusinya	dipandang hina, dll. Agama Islam	(a) menghina agama Islam atau menyebabkan agama Islam dipandang hina; (b) mempersendakan, mengajuk-ajuk atau mencemuh amalan atau upacara yang berhubungan dengan agama Islam; atau (c) mempersendakan atau menyebabkan dipandang hina mana-mana undang-undang yang sedang berkuatkuasa di Wilayah Persekutuan yang berhubungan dengan agama Islam, adalah melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya.
	Seksyen 13. Penerbitan agama yang bertentangan dengan Hukum Syarak	(1) Mana-mana orang yang; (a) mencetak, menyiarkan, menerbitkan, merakamkan, mengedarkan atau dengan apa-apa cara lain menyebarkan apa-apa buku, risalah, dokumen atau apa-apa bentuk rakaman yang mengandungi apa-apa jua yang bertentangan dengan Hukum Syarak; atau (b) ada dalam miliknya apa-apa buku, risalah, dokumen atau rakaman sedemikian, adalah melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya. (2) Mahkamah boleh memerintahkan supaya mana-mana buku, risalah, dokumen atau rakaman yang disebut dalam subseksyen (1) dilucuthakkan dan dimusnahkan, walaupun tiada seorang pun telah disabitkan atas kesalahan berkaitan dengan buku, risalah, dokumen atau rakaman itu.
Kesalahan Penyubahatan dan Percubaan	Seksyen 43. Penyubahatan	Seseorang menyubahati perlakuan sesuatu perkara jika dia; (a) menghasut mana-mana orang supaya melakukan perkara itu; (b) mengambil bahagian bersama dengan seorang atau lebih daripada seorang lain dalam apa-apa pakatan jahat untuk melakukan perkara itu, jika sesuatu perbuatan atau ketinggalan yang menyalahi undang-undang berlaku ekoran

daripada pakatan jahat itu, dan dengan tujuan hendak melakukan perkara itu; atau (c) dengan sengaja membantu, dengan apa-apa perbuatan atau ketinggalan yang menyalahi undang-undang, perlakuan perkara itu.

Huraian 1- Seseorang yang, dengan pernyataan salah sengaja, atau penyembunyian sengaja suatu fakta material yang dia terikat mendedahkannya, dengan sengaja menyebabkan atau mendapatkan, atau cuba untuk menyebabkan atau mendapatkan, supaya sesuatu perkara dilakukan adalah dikatakan menghasut supaya perkara itu dilakukan.

Huraian 2- Mana-mana orang, sama ada sebelum atau pada masa perlakuan sesuatu perbuatan, melakukan apa-apa jua dengan tujuan memudahkan perlakuan perbuatan itu, dan dengan itu memudahkan perlakuan itu, adalah dikatakan membantu dalam melakukan perbuatan itu.

Statistik Kes Penguatkuasaan Berkaitan Kesalahan Akidah

Berdasarkan statistik di bawah, beberapa seksyen yang telah dikuatkuasakan di negeri ini dan menjadi fokus berhubung dengan kes-kes kesalahan akidah sekitar tahun 2010 hingga November 2021.

Jadual 2: Laporan Statistik Kesalahan Akidah di bawah seksyen Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 559] Bermula Tahun 2010 Sehingga November 2021

Tahun / Seksyen	Sek. 4 Doktrin Palsu	Sek. 6 Dakwaan Palsu	Sek. 7 Menghina/ Menyebabkan Dipandang Hina, dll. Agama Islam	Sek. 13 Penerbitan Agama Yang Bertentangan Dengan Hukum Syarak	Sek. 43 Penyubahatan	Jumlah
2010	0	0	0	0	3	3
2011	0	0	0	0	0	0
2012	0	0	0	1	3	4

2013	0	1	3	0	3	7
2014	2	0	2	0	6	10
2015	0	0	0	1	7	8
2016	2	3	0	0	20	25
2017	1	0	3	0	12	16
2018	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	0	0	2	2
2020	0	0	0	0	1	1
2021	0	0	0	0	2	2
Jumlah Keseluruhan					78 KES	

(Sumber: Cawangan Rekod dan Maklumat, Bahagian Penguatkuasaan Agama Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan. Tahun, 2022.)

Pada peringkat siasatan, Bahagian Penguatkuasa JAWI telah menyiasat terhadap semua kes kesalahan akidah yang mendorong kepada ajaran sesat. Di samping itu, operasi tangkapan bagi mereka yang melanggar kesalahan-kesalahan akidah juga telah dijalankan. Jadual di atas menunjukkan tindakan yang telah diambil dan juga hasil siasatan yang dilakukan oleh Bahagian Penguatkuasa Agama.

Laporan statistik menunjukkan seksyen yang dibuat penguatkuasaan berkaitan kesalahan akidah di bawah Enakmen Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 Akta 559. Di dalam laporan statistik di atas, fokus utama yang diketengahkan oleh penulis ialah kes-kes kesalahan berkaitan akidah yang telah dibuat penguatkuasaan. Akan tetapi, tidak banyak kes-kes yang telah dikuatkuasakan berhubung dengan kesalahan akidah di Wilayah Persekutuan bermula tahun 2010 sehingga 2021. Keseluruhan kes-kes kesalahan akidah sepanjang tempoh sebelas tahun ini adalah sebanyak 78 kes yang merangkumi Doktrin Palsu, Dakwaan Palsu, Menghina atau Menyebabkan dipandang hina, dll. agama Islam, Penerbitan agama yang bertentangan dengan Hukum Syarak dan Penyubahatan.

Berdasarkan Jadual 2, didapati bahawa seksyen 43 di bawah keterangan Penyubahatan adalah seksyen yang lebih mendominasi, sebanyak 75 peratus iaitu 59 kes. Hal ini menunjukkan kes berkaitan kesalahan akidah sangat berkait rapat dengan penyubahatan. Menurut Abu Zaki Abdul Jalal (2023), apabila berlaku serbuan yang dibuat oleh pegawai penguatkuasa agama melibatkan kes kesalahan akidah, maka penangkapan dibuat terhadap pihak yang menyebarkan serta pengikutnya, yang turut dikategorikan bersubahat di dalam isu kes kesalahan akidah tersebut. Tambahan pula, pemilik premis di tempat kejadian juga disoal siasat oleh pegawai penguatkuasa. Sekiranya mereka mengetahui aktiviti yang dilakukan adalah bertentangan dengan agama atau sengaja menyembunyikan sesuatu fakta bahkan pemilik premis tidak membuat sebarang aduan, mereka turut dikira bersubahat dan pihak Pegawai Penguatkuasa Agama (PPA) boleh mengambil tindakan dan dikira sebagai kesalahan di bawah seksyen penyubahatan. Hukumannya adalah sama seperti mana hukuman bagi kesalahan menyebarkan agama yang bertentangan walaupun seksyen kesalahan berbeza kerana ianya berdasarkan kepada kesalahan yang utama iaitu berkaitan dengan kesalahan akidah. Manakala, seksyen 13

iaitu Penerbitan Agama Yang Bertentangan Dengan Hukum Syarak merupakan jumlah yang paling rendah sebanyak 2 kes sahaja. Purata bagi penyebaran fahaman agama yang bertentangan di negeri Wilayah Persekutuan sangat sedikit berlaku kes berkaitan kesalahan akidah yang berlaku di negeri ini.

Manakala, jumlah bagi seksyen yang paling rendah sebanyak dua kes di bawah seksyen 13 iaitu Penerbitan Agama Yang Bertentangan Dengan Hukum Syarak. Antara faktor sedikitnya kes bagi seksyen ini berbanding seksyen lain ialah kerana tahun 2019 sehingga 2021 merupakan tahun bagi seluruh negara termasuk Malaysia sedang dilanda pandemik Covid-19 yang menyebabkan pergerakan terhad di peringkat penguatkuasaan. Pada tahun tersebut, kerajaan telah mengarahkan perintah berkurung bagi semua rakyat Malaysia untuk sentiasa berada di rumah masing-masing bagi mengelakkan penularan wabak tersebut. Begitu juga, bagi yang bekerja tidak dibenarkan untuk keluar mahupun pergi ke premis masing-masing selama mana tempoh kawalan pergerakan yang telah ditetapkan oleh kerajaan (Abu Zaki Abdul Jalal, 2023).

Berdasarkan analisis jadual 2, seksyen yang paling dominan menunjukkan faktor masyarakat yang kurang pendedahan dan penerangan daripada Pihak Berkuasa Agama (PBA) menyebabkan masyarakat tidak mengetahui kedudukan sebenar sesuatu ajaran sesat dari segi undang-undang. Hal ini juga disebabkan masyarakat hanya sekadar menjadi pemerhati dan tidak mengambil sebarang tindakan apabila wujudnya sesuatu ajaran sesat di kawasan mereka (Farawahida Mohd Yusof, 2011). Dalam konteks di Malaysia, kerosakan akidah merupakan cabaran terbesar kepada umat Islam. Akidah merupakan sumber atau perkara pokok yang menjadi pasak kepada segala ajaran atau syariat Islam. Sekiranya keputusan pihak berautoriti agama berkaitan akidah ini dipersoalkan, maka ia merupakan petanda kepada kemusnahan bukan sahaja akidah bahkan kepada Syariah dan syiar Islam (Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, 2023).

Kesimpulan

Berdasarkan perbincangan di atas, terdapat beberapa kes kesalahan akidah yang dikesan berlaku di Wilayah Persekutuan. Daripada sejumlah kes yang dibuat penguatkuasaan, hanya kes-kes tertentu sahaja didapati sampai ke peringkat pendakwaan. Perkara ini boleh mencetuskan persepsi dalam kalangan masyarakat Islam terhadap kesungguhan Pihak Berkuasa Agama (PBA) dalam mengurus hal berkaitan isu penguatkuasaan bagi kesalahan akidah yang berlaku di negeri ini. Dalam menangani cabaran tersebut, pihak berkuasa yang terlibat haruslah membentuk kerjasama dalam mengekang dan membanteras ajaran sesat yang berleluasa di negeri ini. Maklumat tentang usaha-usaha itu juga wajar dikongsi kepada pengetahuan masyarakat awam. Komitmen dan tindakan dari pihak berkuasa agama Islam negeri sangat penting bagi memastikan penguatkuasaan bagi kes-kes kesalahan akidah dan kepatuhan masyarakat Islam terhadap penguatkuasaan dapat dilaksanakan dalam memastikan kemaslahatan masyarakat Islam demi menjaga akidah masyarakat Islam di Malaysia khususnya.

Rujukan

- Abu Zaki Abdul Jalal. 2023. Pembantu Hal Ehwal Islam Kanan. Cawangan Siasatan, Bahagian Penguatkuasa JAWI (Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan) (Temu bual, 7 Jun).
- Ahmad Hidayat Buang. 2018. Fatwa Ajaran Sesat dari Sudut Undang-Undang dan Cabaran Pembanterasannya di Malaysia. *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa (INFAD)*. 2(1), 27-47.
- Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.
- Alias Azhar & Mohd Shaukii Muhammad Baderuddin. 2018. Prosedur Istibat dan Pewartaan Fatwa: Ajaran Sesat di Negeri Kedah: Satu Tinjauan. Penerbit: Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa SeFPIA*, 86-99.
- <https://www.malaysiakini.com/news/236527,%20Bekas%20Ratu%20Cantik%20Hina%20Islam> m Bekas Ratu Cantik Hina Islam. Capaian pada 23 Ogos 2023.
- Farawahida Mohd Yusof. 2011. *Fatwa Keberkesanannya Memerangi Ajaran Sesat di Malaysia*. Penerbit: Universiti Teknologi Malaysia (UTM), Johor.
- Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan & YL lwn. Berjaya Books Sdn. Bhd. & YL. [2015] 3 CLJ 461.
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM). 2018. Ancaman Akidah dan Implikasi Terhadap Keselamatan. *Kertas Kerja: Menyantuni Kesalahan Berkaitan Akidah dan Pemikiran berdasarkan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah. Seminar Kebangsaan Pencegahan Jenayah Syariah*. 16 Julai.
- https://www.islam.gov.my/images/Berita/BPUU/KERTAS_KERJA_SEMINAR_2018/menyantuni_kesalahan_berkaitan_aqidah_-Datuk_Rahimin_Bani_-_KPPA_Melaka.pdf.
- <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2023/08/1144052/jawi-siasat-isu-bacaan-doa-upacara-keagamaan-bukan-islam> JAWI siasat isu bacaan doa upacara keagamaan bukan Islam. Capaian pada 23 Ogos 2023.
- <https://www.hmetro.com.my/utama/2023/03/947272/kekang-penyelewengan-akidah-islam> Kekang Penyelewengan Akidah. Capaian pada 23 Ogos 2023.
- <https://www.sinarharian.com.my/article/632225/berita/nasional/kerajaan-teliti-tutup-kelompokan-undang-undang-jenayah-syariah> Kerajaan teliti tutup kelompokan Undang-Undangn Jenayah Syariah. Capaian pada 23 Oktober 2023.
- Ketua Pendakwa Syarie lwn. Ismelda Harfianti Lubis. No. kes: 14300-108-0024-2016. Mahkamah Tinggi Syariah Wilayah Persekutuan [2016].
- Khadijah Mohd Khambali@Hambali & Mohd Zaidi Daud. 2022. Pemeraksanaan Akidah Ahl Sunnah Wa al-Jamaah: Ke Arah Penguatkuasaan dan Penyeragaman Standard Sighah Fatwa. Penerbit: Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). *Journal of Ifta and Islamic Haritage*. 1(1), 88-119.
- Majlis Agama Islam Selangor. 2015. *Ajaran Sesat: Merungkai Kekusutan dan Kecelaruhan*. <http://www.mais.gov.my/wp-content/uploads/2019/07/ajaran-sesat-merungkai-kekusutan-dan-kecelaruhan.pdf>

- M Eddin Mortada. 2013. Kaedah Penyelidikan dalam Pendidikan. Institusi Aminuddin Baki. <http://eprints.iab.edu.my/v2/970/1/kaedah%20penyelidikan%20dalam%20pendidikan.pdf>.
- Mohd. Hisham Mohd. Kamal. 2017. Memelihara Kemurniaan Akidah dna Amalan Muslim: Peranan dan Cabaran Institusi Mufti dalam Era Globalisasi. *KANUN*. 29(2), 38-59.
- Mohd Kamel Mat Salleh, Muhammad Firdaus Abdul Manaf & Mohd. Asyran Safwan Kamaruzaman. 2021. Unsur Khurafat dalam Ajaran Sesat di Malaysia: Analisis Pandangan Hukum Jawatankuasa Muzakarah Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia. *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa*. 26:2, 144-157.
- Mohd Farid Mohd Shahrar. 2016. Ancaman Akidah dan Pemikiran di Alam Siber. Prosiding Seminar Undang-Undang Jenayah Syariah di Alam Siber.
- Noor Raihan Jusidin & Zuliza Mohd Kusrin. 2018. Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat di Alam Siber. *Al-Qanatr: International Journal of Islamic Studies*. 10(1), 42-62.
- Nur Aisya Asyikin Mohd Zurita & Engku Ahmad Zaki Engku Ali. 2022. Penyelewengan Akidah dalam Akidah Ajaran Sesat di Malaysia: Satu Analisis. Penerbit: Universiti Sultan Zainal Abidin (UNISZA). *Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari*. 23(2), 197-206.
- Nur Hafiza Syaqla Piara & Khazri Osman. 2022. *Cabaran Dakwah: Pengaruh Ajaran Sesat. Seminar Dakwah & Wahdah Al-Ummah*. 14-15 Julai. Fakulti Pengajian Islam. Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM).
- Nur Hafilah Musa. 2015. Ulasan Kes: Jabatan Agama Islam Wilayah persekutuan & YL Lwn Berjaya Books Sdn. Bhd. & YL 3 CLJ 461. *KANUN*. 28(1), 170-175.
- Nur Alyani Farhana Ghazali. t.thn. *Pegangan Akidah Syiah Melayu di Malaysia*.
- Nurulain Ibrahim & Siti Aisyah Samudin. 2022. Cabaran Penguatkuasaan Undang-Undang Bagi Kesalahan Undang-Undang Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan. *Journal of Syariah Law Research (JSLR)*. 7(2), 241-272.
- Nurul Atira Musa & Hendun Abd Rahman Shah. 2020. Penyebaran Fahaman Bertentangan Akidah Islam di Media Sosial dari Perspektif Undang-Undang Syariah di Malaysia. *PERDANA: International Journal of Academic Research (Social Science & Humanities)*. 9(1), December Issue, 24-35.
- Ketua Pendakwa Syarie lwn. Hasbul Jalil bin Hasan. No. kes: 14700-108-0076-2016. Mahkamah Tinggi Syariah Wilayah Persekutuan [2016].
- Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan. t.thn. Shamrahayu A. Aziz. Panel Jawatankuasa Pemikir Isu Islam Semasa. *Cabaran Utama Umat Islam di Malaysia*. <https://muftiwp.gov.my/ms/media-menu/penerbitan/suara-pemikir/2153-cabaran->.
- Rahimin Bani. 2018. *Menyantuni Kesalahan Berkaitan Akidah dan Pemikiran Berdasarkan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah*. Seminar Kebangsaan Pencegahan Jenayah Syariah. 16 Julai. Penerbit: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM).
- Sharifah Nor Ainnul Khairiyah & Syed Abdul Rahman & Mohd Al Adib Samuri. T.thn. *Fatwa Sebagai Mekanisme Mengawal Ajaran Syiah: Satu Tinjauan Literatur*.
- Siti Razmah Idris. 2016. *Diayah di Alam Siber: Ancaman kepada Kesejahteraan Gaya Hidup Muslim*. Prosiding Seminar Undang-Undang Jenayah Syariah di Alam Siber.

- Siti Zubaidah Islami. 2010. Menangani Ajaran Sesat di kalangan umat Islam: Perspektif Undang-Undang dan Pentadbiran. *Jurnal Syariah*. 18(2), 247-276.
- Sybrene Mohd. 2022. Hasil dapatan maklumat kes dari Pegawai Operasi Bahagian Penguatkuasa JAWI (Temubual, 21 Disember)
- Zaini Nasohah, Zurul Iman Zakaria & Zuliza Mohd Kusrin. 2022. Cabaran Penyeragaman Undang-Undang Jenayah Syariah di Malaysia. *International Journal of Islamic Thought*. 22: December, 146-159.
- Zanariah Dimon. 2020. Penguatkuasaan Kesalahan Berhubung Fatwa dalam Undang-Undang Jenayah Syariah di Malaysia. *Journal of Muwafaqat*. 2(1), 116-129.

3.

**Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat
di Alam Siber: Ancaman Akidah
Umat Islam di Malaysia**

Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat Di Alam Siber : Ancaman Akidah Umat Islam Di Malaysia

Kamsani Bin Md. Saad

Jabatan Pengajian Am, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Perlis, Malaysia

Email: kamsani@ptss.edu.my

Abstrak—Fenomena ajaran sesat bukanlah suatu perkara baru kerana ia telah wujud sejak zaman awal Islam di era kerasulan Nabi Muhammad SAW sehinggalah ke hari ini. Masalah ini perlu ditangani segera dan diberi perhatian serius oleh semua pihak dari semasa ke semasa kerana ia mengakibatkan akidah umat Islam menjadi tergelincir dari ajaran Islam yang sebenarnya dibawa oleh Nabi Muhammad SAW. Malah terdapat sebahagian besar dari fahaman tersebut yang jelas menyimpang dan diwartakan sebagai ajaran sesat oleh Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM). Berdasarkan masalah ini, penulis mengemukakan sebuah kertas konsep yang bertajuk 'Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat di Alam Siber : Ancaman Akidah Umat Islam di Malaysia' bagi menjelaskan kepada umat Islam di Malaysia agar berwaspada terhadap gejala ajaran sesat seumpama ini. Sehubungan itu penulis akan membicarakan tentang tiga bentuk doktrin ajaran sesat yang kerap kali muncul dan masih aktif disebarkan melalui pelbagai platform di media sosial antaranya iaitu ajaran Perjalanan Mimpi Yang Terakhir (PMYT), ajaran si Hulk dan ajaran Batiniyah. Selain itu, kertas konsep ini menjelaskan bahawa dalam kepesatan era kemajuan revolusi industri 4.0 dan era teknologi siber, penyebaran informasi melalui alam maya yang tiada sempadan menjadikan permasalahan ini semakin sukar untuk dibendung kerana ia menimbulkan kekeliruan terhadap masyarakat dalam membezakan sesuatu informasi tersebut sama ada ia benar atau tidak. Adalah diharapkan agar kertas konsep ini mampu membuka jalan kepada para pengkaji untuk melakukan penyelidikan yang berkaitan sebagai satu usaha untuk menangani pelbagai bentuk penyelewengan doktrin ajaran sesat yang jelas menyimpang daripada ajaran Ahli Sunnah wal Jamaah. Justeru, umat Islam perlu berwaspada dan tidak mudah terpengaruh dengan kemunculan pelbagai aliran baru yang seumpama ini terutamanya bagi mereka yang masih baru berjinak dengan agama Islam.

Kata Kunci: Ahli Sunnah wal Jamaah, Ajaran Sesat, Perjalanan Mimpi Yang Terakhir, Ajaran Si Hulk, Ajaran Batiniyah

Abstract—The phenomenon of heresy is not a new matter because it has existed since the early days of Islam in the apostolic era of the Prophet Muhammad SAW until today. This problem needs to be addressed immediately and given serious attention by all parties from time to time because it causes the Islamic faith to slip away from the Islamic teachings that were actually brought by the Prophet Muhammad SAW. In fact, a large part of this understanding is clearly deviant and is being proclaimed as heretical teachings by the Malaysian Islamic Progress Department (JAKIM). Based on this problem, the author put forward a concept paper entitled 'The Spread of Heretical Doctrines in Cyberspace: Threats to the Faith of Muslims in Malaysia' to explain to Muslims in Malaysia to be alert to the symptoms of heretical teachings like this. In this connection, the author will discuss three forms of heretical doctrine that often appear and are still actively spread through various platforms on social media, including the teachings of the Last Dream Journey (PMYT), the teachings of the Hulk and the teachings of Batiniyah. Apart from that, this concept paper explains that in the era of rapid progress of the industrial revolution 4.0 and the era of cyber technology, the spread of information through the borderless virtual world makes this problem even more difficult to control because it causes people to be confused in differentiating whether the information is true or not. It is hoped that this concept paper will be able to pave the way for reviewers to carry out related investigations as an effort to deal with various forms of heretical doctrinal abuse which clearly deviate from the teachings of Ahli Sunnah wal Jamaah. Therefore, Muslims need to be alert and not easily influenced by the emergence of various new sects like this, especially for those who are still new to the religion of Islam.

Keywords: Ahlussunnah wal Jamaah, Misguided Teachings, Ending Dream Journey, Hulk's Teachings, Inner Teachings

1. PENDAHULUAN

Isu pengamalan serta penyebaran ajaran sesat bukanlah sesuatu yang baru, bahkan ia telah berlaku sejak kewujudan umat manusia yang pertama iaitu Nabi Adam. Iblis telah bersumpah untuk menyesatkan Adam dan keturunannya dengan mendorong pelbagai jenis maksiat, serta menghalang manusia daripada mengikuti jalan yang benar. Pelbagai jenis penyimpangan, kesesatan dan kekufuran berlaku secara berterusan hasil dorongan dari Iblis yang dilaknat oleh Allah SWT. Segubungan itu, fenomena ajaran sesat telah berlaku ke atas Bani Adam sejak zaman berzaman dengan pelbagai bentuk, seperti menisytiharkan diri sebagai tuhan, atau wakil tuhan, kemunculan nabi-nabi palsu dan perkara-perkara ghaib. Gerakan ajaran sesat bergerak tanpa disedari sehingga menjadikannya sukar untuk dikesan dan diberantas. Dalam era globalisasi tanpa sempadan serta kemajuan teknologi masa kini, ajaran sesat lebih mudah disebarkan serta lebih sukar untuk dibanteras oleh pihak berkuasa agama. Jelasnya, ajaran sesat merupakan satu bentuk penyakit akidah yang merosakkan aspek kepercayaan (Iman), amalan (Islam), dan spiritual (Ihsan) bagi seseorang Muslim.

Dalam menghadapi gelombang kekusutan dan kekeliruan ajaran sesat, kertas konsep ini dikemukakan sebagai satu wahana kepada warga Malaysia bagi tujuan memberikan pendedahan tentang bahayanya penularan doktrin ajaran sesat yang ditular di media sosial secara meluas dan tanpa sempadan ini. Adalah diharapkan kertas ini mengorak satu langkah permulaan bagi mencetuskan usaha pemantauan dan penyelidikan kepada para penyelidik untuk melaksanakan kajian yang berkaitan dengannya. Sehubungan itu, tindakan serius perlu diambil oleh semua pihak bagi mencegah ajaran sesat sebegini daripada terus berleluasa melalui pelbagai platform media sosial di alam maya yang semakin sukar untuk dibendung.

Isu ajaran sesat muncul seiring dengan perjalanan hidup manusia terutama kepada masyarakat Islam yang tidak kukuh pendirian akidahnya dalam agama Islam. Menurut Abdul Hamid (2006), Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) telah menyenaraikan 155 ajaran yang difatwakan sebagai sesat di negara ini sejak tahun 1950 sehingga kini terutama dalam kalangan masyarakat Melayu. Pelbagai kepercayaan yang berunsur khurafat telah dikesan wujud dalam masyarakat Melayu di zaman dahulu kala sebagaimana yang dicatatkan oleh sebahagian ahli sejarah yang berunsurkan Animisme dan Hinduisme. Kepercayaan Animisme biasanya melibatkan pemujaan dan penghambaan diri kepada satu kuasa yang dianggap mempunyai kekuatan untuk membawa nasib baik atau buruk kepada manusia. Akibatnya, nyawa dan roh yang diyakini berkuasa itu perlu dijaga dan dilayan dengan sebaik mungkin agar ia tidak memberi malapetaka kepada manusia.

Menurut Abu Anas (2013), antara ajaran sesat yang dikesan sebagai yang terawal muncul di Tanah Melayu ialah ajaran Ahmad Matahari yang memperkenalkan ajaran Taslim di Kampung Seronok, Bayan Lepas, Pulau Pinang sekitar akhir abad ke-19. Pada tahun 1930-an, muncul beberapa ajaran yang menyimpang dari akidah Ahli Sunnah wal-Jamaah, seperti ajaran Qadiani atau Ahmadiyah di beberapa lokasi di Selangor seperti Jeram, Sungai Tua, Sungai Buluh, dan Kampung Nakhoda. Pada sekitar tahun 1950-an, muncul ajaran Subud dan ajaran Martabat Tujuh di Kelantan. Ajaran-ajaran tersebut tersebar hampir di setiap negeri di Malaysia. Ajaran Subud kemudian berjaya dihapuskan hingga ke akar umbi dan pengaruhnya menjadi semakin lemah.

Abu Anas (2013), menyatakan bahawa pada tahun 1960-an muncul ajaran Tarikat Mufarriyah, Tarikat Samaniah Ibrahim Bonjol, dan beberapa lagi. Pada tahun 1970-an, muncul pula Tarikat Naqsyabandiah Kadirun Yahya, Ajaran Nordin Putih, dan beberapa lagi. Pada awal tahun 1980-an menyaksikan munculnya kumpulan Anti-Hadis, fahaman Syiah dan kumpulan Al-Arqam dengan ajaran Aurad Muhammadiyah yang bergerak aktif dengan cara mereka yang tersendiri sehingga menjadi mereka satu kumpulan yang amat berpengaruh dalam negara. Pada tahun 90-an muncul pula ajaran Nabi palsu Haji Kahar, ajaran Ayah Pin dan ajaran Tuhan Harun (Harun Mat Isa) yang berjaya merekrut ramai pengikutnya dari kalangan umat Islam. Ajaran-ajaran tersebut sudah difatwakan dan digazetkan sebagai menyeleweng melalui muzakarah fatwa negeri-negeri. Jika kepercayaan dan doktrin seperti ini dibiarkan berlarutan tanpa pengawasan pihak yang berwajib, maka ia mungkin boleh mengakibatkan kesesatan yang berlanjutan terhadap akidah umat Islam.

Pelbagai bentuk doktrin ajaran sesat yang telah dijelaskan tadi merujuk kepada prinsip atau kepercayaan tertentu yang menjadi asas kepercayaan dan amalan bagi sesebuah kumpulan dalam mengamalkan bentuk ajaran yang menyeleweng daripada ajaran Islam sebenar. Istilah 'Doktrin' merujuk kepada prinsip atau kepercayaan yang dianggap benar dan satu-satunya yang boleh diterima sebagai kepercayaan dan amalan. Antara bentuk-bentuk doktrin umum dalam ajaran sesat termasuklah dakwaan tentang wujudnya agama atau ajaran baru, beriman kepada kitab suci selain Al-Quran, meyakini wujudnya nabi atau rasul selepas Nabi Muhammad SAW, beriktikad dengan syariat baru yang bertentangan dengan syariat yang telah difahami sebelumnya, dan membuat tafsiran agama yang menyimpang daripada Al-Quran dan Al-Sunnah. Semua doktrin atau dakwaan dalam ajaran sesat tersebut merupakan pencemaran terhadap ajaran Islam yang suci.

2. METODE PENELITIAN

2.1 Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat di Alam Maya

Seiring dengan kepesatan pembangunan dan kemajuan dalam bidang teknologi dan maklumat yang melanda dunia, umat Islam turut menikmati kemajuan ini dan turut serta menggunakan medium siber dalam teknologi sebagai bentuk dalam sebaran maklumat. Menurut Siti Razmah (2016), umat Islam pada masa kini dapat melakukan dakwah melalui alam maya yang tersedia bagi memperkuat lagi gerakan dakwah. Namun dalam masa yang sama, penyebaran ajaran sesat juga berlaku secara meluas di alam siber, terutamanya melalui laman media sosial seperti 'Facebook' dan 'Twitter' yang menyediakan platform bagi memperluaskan rangkaian komunikasi sosial. Ini membolehkan pengguna laman media sosial berkenaan berinteraksi dengan para pengguna dari seluruh dunia. Di samping itu, laman 'Youtube' menyediakan pelbagai informasi yang disebarkan melalui pelbagai video yang dimuat turun oleh penggunanya dengan begitu pesat. Menurut Siti Ezaleila (2015), melalui era digital masa kini secara tidak langsung telah mencipta satu kaedah baru dalam penyebaran maklumat bagi semua perkara termasuk doktrin ajaran sesat. Ini merupakan satu bentuk perkembangan negatif dalam menyebarkan fahaman yang salah kepada masyarakat dunia secara meluas. Justeru, pihak kerajaan perlu memberi perhatian yang serius dan memikirkan langkah-langkah yang bersesuaian dalam mengawal serta memerangi ajaran sesat melalui yang disebarkan melalui ruang siber demi keselamatan dan kesejahteraan akidah umat Islam.

Berdasarkan berita yang disiarkan melalui laman sesawang FMT yang bertarikh 30 May 2022 menyatakan bahawa sejak tahun 2022, di Selangor sahaja merekodkan 40 ajaran sesat yang disebarkan melalui media sosial di alam maya. Pada tarikh 27 Mei, 2024, Kementerian Komunikasi dan Digital (KKD) mengeluarkan kenyataan rasminya untuk memantau serta menyekat sebarang penyebaran sebarang video berunsur ajaran sesat yang tular di media sosial. Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia (MCMC) bekerjasama dengan Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) serta majlis-majlis agama negeri dalam usaha mengenal pasti dan mengekang penulatan bahan-bahan seperti itu dalam usaha membanteras doktrin ajaran sesat yang banyak disebarkan melalui platform 'Youtube' dan 'Telegram' sebagai medium interaksi antara pemimpin bersama pengikutnya.

Sehubungan itu, dalam kertas ini penulis akan membicarakan tentang tiga doktrin ajaran sesat yang paling berpengaruh dalam negara dan dikenal pasti telah disebarkan secara meluas melalui beberapa platform di media sosial sejak tahun 2020 sehingga 2024 berdasarkan topik carian di laman web 'Google Trends' bagi mengenal pasti sesuatu topik atau kata kunci yang paling popular dilayari oleh para pengguna internet itu sama ada ia adalah tetap, bermusim atau dipengaruhi oleh sesuatu peristiwa terpencil yang tertentu.

3. HASIL DAN PEMBAHASAN

3.1 Perjalanan Mimpi yang Terakhir (PMYT)

Polis Diraja Malaysia (PDRM) mengesahkan siasatan telah dijalankan terhadap pemilik akaun 'Facebook' iaitu 'Masitah Ab Jalar' atau dikenali dengan nama Sittah Annur yang dipercayai mempunyai kaitan dengan kumpulan ajaran sesat yang dikenali sebagai 'Perjalanan Mimpi Yang Terakhir' (PMYT).

Doktrin ini dipelopori oleh seorang wanita yang bernama Sittah Annur yang mendakwa bahawa beliau pengakuan mempunyai keistimewaan dan berupaya membuat ramalan berkaitan sesuatu yang akan berlaku pada masa depan. Beliau mendakwa dirinya sebagai 'insan pilihan Tuhan' dan hanya dia mampu untuk menyelamatkan manusia di akhir zaman. Beliau mendakwa kononnya akan berlaku Perang Dunia Ketiga yang bermula di Sabah dan memimpin pasukan mencari imam Mahdi untuk melawan musuh.

Sittah turut mendakwa bahawa mimpi perjalanan terakhir diturunkan kepadanya sebagai panduan kepada umat yang lain. Beliau mendakwa sesiapa sahaja yang menyakiti atau menghalang penyampaian ajaran ini maka boleh dicabut nyawanya oleh Allah. Justeru, ajaran sebegini telah mengundang ketakutan dalam kalangan pengikutnya supaya membolehkan mereka menuruti apa sahaja arahnya.

Beliau telah berhubung dengan para pengikutnya secara alam maya di media sosial dan tanpa melakukan pertemuan secara bersemuka. Kumpulan ajaran sesat itu dikatakan mempunyai 22 akaun 'Telegram' di seluruh negara. Pengikutnya dianggarkan seramai 3000 orang yang kebanyakannya terdiri dari golongan profesional seperti doktor, jurutera, pensyarah dan guru.

Melalui kenyataan akhbar Sinar Harian bertarikh 18 September 2021 melaporkan bahawa Mesyuarat Khas Muzakarah Fatwa Kebangsaan (MFK) memutuskan bahawa ajaran 'Perjalanan Mimpi Yang Terakhir' (PMYT) adalah bercanggah dengan akidah Islam, bertentangan dengan hukum syarak dan membahayakan keselamatan negara. Sehubungan itu Masitah yang juga dikenali sebagai Sittah Annur telah ditahan oleh pihak berkuasa pada tarikh 4 September 2021. Wanita tersebut bagaimanapun telah mengisytiharkan taubat menerusi satu majlis pengisytiharan 'Istिताbah' di Masjid Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah, Selangor.

3.2 Ajaran Si Hulk

Berdasarkan satu doktrin yang dikenali sebagai 'Ajaran Si Hulk' maka Jawatankuasa Fatwa Negeri Johor bertarikh 22 Julai 2021 telah mewartakan kenyataan rasminya seperti berikut: Fahaman dan ajaran yang diasaskan oleh Suhaini bin Mohammad atau Suhai Ibni Mohammad atau Si Hulk atau apa jua nama atau gelaran yang dikaitkan dengan Suhaini bin Mohammad adalah satu ajaran sesat, menyeleweng dan bertentangan dengan akidah, syariah dan akhlak Islam. Antara fahaman dan ajaran Suhaini bin Mohammad yang bertentangan dengan akidah, syariah dan Islam seperti berikut:

1. Mendakwa Nabi Muhammad SAW adalah tuhan. (Melalui video di Youtube bertajuk : Sesat Atau Benar bertarikh 4 April 2020).
2. Membuat dakwaan Nabi Muhammad SAW adalah tuhan yang Esa, bersalahan dengan makhluk. Baginda tidak beranak dan tidak diperanakkan, Nabi Muhammad adalah induk (ummi) dan semua makhluk adalah cahaya (nur) baginda yang diseru Allah kepada baginda. (Sumber : Melalui status facebook yang dimuat naik oleh Suhai Ibni Mohammad).
3. Menyatakan bahawa Nabi Muhammad tidak mempunyai jantina. (Sumber : Status facebook yang dimuat naik beliau pada tahun 2018).
4. Kelazatan melihat wajah Allah (wajah Rasulullah) adalah penyebab lahirnya zuriat Nabi Muhammad yang dikandungkan oleh Saidatina Khadijah. (Sumber : Status facebook yang dimuat naik beliau pada tahun 2018).
5. Membuat tafsiran palsu terhadap satu hadis Nabi SAW dengan mendakwa bahawa Nabi tiada kemaluan. (Sumber : Petikan daripada Youtube Transformation Academy ucapan Suhaini Bin Mohammad bertajuk Nabi tiada kemaluan).
6. Membuat tafsiran yang menyeleweng pada ayat Al-Quran dalam surah Al-Baqarah ayat 35 dan surah Taha ayat 120 iaitu ayat yang melarang Nabi Adam dan isterinya memakan buah larangan. Kata Suhaini Mohammad : "Adam makan buah Hawa melalui mulut atas lalu jadilah halkum, manakala Hawa makan buah Nabi Adam melalui mulut bawah lalu jadilah ovari yang akibatnya menyebabkan wanita datang haid setiap bulan". (Sumber: Petikan daripada Youtube Transformation Academy ucapan Suhaini bin Mohammad bertajuk sesat atau benar).
7. Mereka cipta hadis palsu yang didakwa sebagai hadis Qudsi yang menyatakan bahawa Nabi Muhammad itu Esa. (Sumber: Petikan daripada Youtube Transformation Academy ucapan Suhaini bin Mohammad bertajuk Ahmad tanpa Mim).

8. Menyatakan bahawa Nabi Muhammad tiada kemaluan dan menyatakan bahawa peristiwa Saidina Ali melihat baginda tidak mempunyai kemaluan menyebabkan Saidina Ali mendapat gelaran Karamallahu Wajhah. (Sumber: Petikan daripada Youtube Transformation Academy ucapan Suhaini bin Mohammad bertajuk Saidina Ali melihat keesaan Nabi).
9. Melakukan penipuan terhadap produk-produk yang dikeluarkannya seperti air dan botol Si Hulk untuk menarik minat orang membelinya seperti:
 - a. Melakukan tafsiran yang salah terhadap ayat Al-Quran pada surah Al-Baqarah ayat 248 dengan mendakwa bahawa kotak Si Hulk itu adalah peti Tabut yang menjadi rebutan. (Sumber : Status facebook Si Hulk).
 - b. Mendakwa bahawa air Si Hulk merupakan air hayat iaitu air yang diperoleh Nabi Khidir menjadikan baginda mampu hidup sehingga hari kiamat.
 - c. Membuat dakwaan bahawa botol Si Hulk digunakan untuk melaksanakan ritual menangkap jin ke dalam botol.

Sehubungan itu, Jawatankuasa Fatwa Negeri Johor memutuskan bahawa fahaman dan ajaran Suhaini Bin Mohammad sebagaimana yang dinyatakan adalah diharamkan dan dilarang. Fahaman dan ajaran yang dibawa oleh Suhaini bin Mohammad ini hendaklah disekat dengan apa cara sekalipun daripada disebarkan di Negeri Johor. Setiap orang Islam hendaklah menjauhi ajaran yang dibawa oleh Suhaini bin Mohammad ini dan dilarang berpegang, menyebarkan dan mengamalkan ajaran ini dan sesiapa yang telah terlibat dengan ajaran ini dikehendaki segera bertaubat.

Pada tarikh 21 Jul 2023, Jawatankuasa Fatwa Negeri Perak memutuskan fahaman serta ajaran yang diasaskan Suhaini bin Mohammad adalah sesat, menyeleweng daripada ajaran Islam menurut akidah Ahli Sunnah wal-Jamaah. Menurut laporan akhbar Harian Metro bertarikh 11 April 2024, Kementerian Komunikasi dan Digital (KKD) mengadakan perbincangan dengan pihak 'TikTok' untuk membantu terutama aspek penguatkuasaan, bagi memanfaatkan teknologi kecerdasan buatan (Artificial Intelligence) dalam mengenalpasti kandungan membabitkan penyebaran ajaran sesat Si Hulk. Ini juga untuk melancarkan proses menjejak penyebaran video dan perkongsiannya di media sosial seperti di platform 'TikTok'.

3.3 Ajaran Batiniyah

Menurut Abdulfatah Haron (2010), ajaran 'Tarekat Batiniyah' yang disebarkan kepada masyarakat Islam merupakan satu bentuk gerakan Islam yang berselindung dibalik nama satu kumpulan tarekat. Terdapat antara pengikutnya yang berkeyakinan bahawa setiap perkara selain Allah adalah tidak wujud. Mereka percaya bahawa Allah boleh menjelma dalam rupa bentuk makhluk dalam rupa bentuk wajah manusia, wajah guru-guru mereka, bentuk binatang, pokok, dan seumpama dengannya. Mereka mendakwa bahawa Allah bersatu dengan makhluk. Mereka memisahkan hakikat (akidah) dengan syariat sehingga membolehkan seseorang terlepas daripada berpegang kepada syariat Islam sehingga tidak perlu untuk melaksanakan solat. Selain itu, mereka mendakwa Dajjal tidak wujud dan mereka meyakini bahawa Allah menciptakan manusia bukan untuk menyembah-Nya tetapi adalah kerana Allah merindukan mereka.

Dalam konteks negara Malaysia, antara individu berpengaruh yang berkait rapat dengan ajaran seumpama ini dikenali sebagai 'Lepat' atau nama sebenarnya ialah Ismail bin Ariffin. Individu ini sering muncul di media sosial dengan membawa satu ajaran yang bercanggah dengan akidah Ahli Sunnah wal Jamaah kerana menolak syariat (tidak perlu melakukan solat dan ibadah-ibadah lain) kerana merasakan dirinya sudah berada di tingkatan makrifat yang tinggi hampir dengan Allah. Masih ramai pengikutnya yang mengikuti pengajarannya di media sosial khususnya di laman 'Facebook' dan 'Youtube'.

Pengaruh daripada ajaran yang didakwanya telah dipelajari melalui tarekat sesat ini tanpa disedari telah meresapi ke dalam jiwa segelintir masyarakat Islam secara halus melalui media sosial. Perkara ini menjadi bukti bahawa masyarakat Islam kini sedang berada di dalam keadaan akidah yang meragukan. Penggunaan media sosial tanpa sempadan sudah menjadi salah satu faktor utama berlakunya penyebaran ilmu-ilmu tarekat Batiniyah yang menyesatkan dan didapati semakin sukar dibendung. Justeru, individu-individu yang terlibat dengan ajaran Batiniyah seperti Ismail bin Ariffin (Lepat) dan seumpamanya semestinya disekat dan diambil tindakan dengan mewartakannya sebagai satu bentuk ajaran sesat di Malaysia seperti yang telah dilaksanakan dalam Mesyuarat Jawatankuasa Fatwa Negeri Perlis ke-45 yang bertarikh 25 sehingga 26 Februari tahun 2020.

Sekiranya ajaran Batiniyah ini diterima dan diamalkan oleh masyarakat Islam, maka tidak akan ada lagi perbezaan antara tauhid dan syirik, malah syariat juga akan terbatal. Al-Quran akan ditafsirkan mengikut hawa nafsu mereka tanpa panduan syarak, malah akan dipersenda dengan sewenang-wenangnya. Justeru, peranan membasmi penyebaran doktrin ajaran sesat adalah terletak di atas bahu setiap umat Islam secara kolektif, sama ada melalui institusi agama, institusi pendidikan, institusi kerajaan dan kementerian.

4. KESIMPULAN

Doktrin ajaran sesat yang melibatkan persoalan-persoalan akidah Islam akan mempengaruhi kehidupan umat Islam, sehingga penting bagi pihak berkuasa, para ulama, dan masyarakat umum untuk memberi perhatian terhadap penyebaran ajaran sesat serta memastikan tindakan efektif diambil untuk mengatasinya demi kelestarian agama dan

keamanan umat Islam. Namun demikian, masih terdapat kekurangan dalam penyelesaian secara memuaskan dari aspek perhatian yang mencukupi dan pemantauan yang telus. Untuk menangani penyebaran ajaran sesat yang menggunakan berbagai modus operandi, pihak kerajaan perlu mengambil inisiatif berdasarkan beberapa aspek, yaitu pendidikan dan kesedaran, di mana kesedaran masyarakat tentang bahaya ajaran sesat perlu ditingkatkan melalui pendidikan, kempen kesedaran, dan penerangan awam yang dapat diintegrasikan ke dalam kurikulum pendidikan, program kesedaran awam, ceramah, dan khutbah Jumaat. Selain itu, penegasan undang-undang juga penting dengan menerapkan undang-undang yang ada, seperti Akta Agama dan undang-undang lain yang relevan, serta pengembangan undang-undang baru jika diperlukan. Di samping itu, pelaksanaan penyelidikan dan pemantauan secara berterusan terhadap kelompok yang diduga menyebarkan ajaran sesat perlu dilakukan, termasuk pemantauan aktivitas dalam talian dan kerjasama dengan agensi-agensi keselamatan lokal maupun antarabangsa. Langkah lain yang diperlukan adalah pembentukan jawatankuasa atau agensi khas yang bertanggungjawab dalam menangani isu ajaran sesat, seperti 'task force' khusus yang terdiri dari perwakilan berbagai kementerian dan badan penguatkuasa. Kerjasama antarabangsa juga perlu diperkukuh untuk memerangi penyebaran ajaran sesat lintas sempadan, sementara pembangunan kapasiti dan latihan bagi pegawai penguatkuasa, imam, pendakwah, serta pemimpin masyarakat sangat penting untuk memperengkap mereka dalam mengenal pasti, menangani, dan menangkis ajaran sesat dengan lebih efektif. Langkah-langkah ini adalah esensial dalam memastikan keselamatan dan keamanan masyarakat serta kelestarian ajaran Islam yang sejati dalam diri setiap individu Islam.

REFERENCES

- Abdulfatah Haron Ibrahim. (2010). *Ajaran Sesat: Gerakan Sulit Wujudiah-Batiniah di Malaysia*. Edisi ke-5. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abdul Hamid@Yusoff Yunus. (2006). *Penjelasan terhadap 58 ciri ajaran sesat di Malaysia*. Putrajaya: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia.
- Abu Anas Madani. (2013). *Kenali & jauhi ajaran sesat di Malaysia*. (atas talian) <https://abuanasmadani.com/kenali-jauhi-ajaran-sesat-di-malaysia/> (Bahan diakses pada 3 Mei 2024).
- Aqilah Mior Kamarulbaid. (6 September, 2021). *Kawal Ketat Media Sosial Elak Ajaran Sesat*. Utusan Malaysia <https://www.utusan.com.my/rencana/forum/2021/09/kawal-ketat-media-sosial-elak-ajaran-sesat/> (Bahan diakses pada 5 April 2024)
- FMT. (30 Mei, 2022). *Selangor Pantau 40 Ajaran Sesat Termasuk di Alam Siber*. (atas talian) <https://www.freemalaysiatoday.com/category/bahasa/tempatan/2022/05/30/selangor-pantau-40-ajaran-sesat-termasuk-di-alam-siber/> (Bahan diakses pada 5 April 2024)
- Jabatan Mufti Johor. (22 Julai, 2021). *Fatwa Ajaran Meragukan Suhaini Mohammad (SI HULK)*. (atas talian) https://said.johor.gov.my/perkhidmatan/paparan_detail_fatwa.php?id=98 (Bahan diakses pada 5 April 2024)
- Jamiah Manap, Mohd Rezal Hamzah, Aizan Sofia Amin, Nurul Nabila Mohd Izani, Fazilah Idris, Salasiah Hanin Hamjah, Noordeyana Tambi, Arena Che Kasim, Norul Huda Sarnon, Salina Nen & Nor Jana Saim. (2016). *Penggunaan Dan Implikasi Media Sosial Terhadap Remaja Generasi Z*. Kertas Kerja International Conference on Social and Economic Development (ICSED) (2016). Anjuran School of Social and Economic Development, Universiti Malaysia Terengganu, Kuala Terengganu, 1-3 November.
- Kamus Dewan. (Edisi ke-4). (2005). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Keputusan Mesyuarat Jawatankuasa Fatwa Negeri Perlis kali ke – 45 /2020. Bil 1/45 tahun 2020. *Fatwa Ajaran Batiniah*. (atas talian) <https://muftiperlis.gov.my/index.php/himpunan-fatwa-negeri/387-fatwa-ajaran-batiniah> (Bahan diakses pada 3 Mei 2024).
- Majalah Al-Ustaz. Isu No. 18. (2021). *Berhati-hatilah dengan ajaran Tarekat Kebatinan*. Telaga Biru Dan Malaysia Gazzete, 15 Disember. (atas talian) <https://alhaqcentremalaysia.com/?p=2550> (Bahan diakses pada 10 Jun 2023).
- Majlis Agama Islam Selangor (MAIS). (2015). *Ajaran sesat merungkai kekusutan dan kecelaruan*. Majlis Agama Islam Selangor (MAIS)
- Mohammad Khairil Ashraf Mohd Khalid. (22 Julai, 2023). *Ajaran Sesat Si Hulk: KKD Bincang Dengan TikTok*. Harian Metro. <https://www.hmetro.com.my/mutakhir/2023/07/990626/ajaran-sesat-sihulk-kkd-bincang-dengan-tiktok> (Bahan diakses pada 5 April 2024)
- Mohd Farid Mohd Shahrin. (2016). *Ancaman Akidah Dan Pemikiran Islam Di Alam Siber*. Prosiding Seminar Undang-undang Jenayah Syariah di Alam Siber.
- Portal Rasmi Kementerian Komunikasi. (2024). *Kementerian Komunikasi dan Digital KKD Pantau, Sekat Video Sebar Ajaran Sesat di Media Sosial*. <https://www.kkd.gov.my/en/public/news/24035-kkd-pantau-sekat-video-sebar-ajaran-sesat-di-media-sosial> (Bahan diakses pada 5 April 2024)
- Shamrahayu A.Aziz. (2016). *Pengembangan Doktrin Dan Kepercayaan Bukan Islam Di Alam Siber: Latar Perundangan Di Malaysia*. Prosiding Seminar Undang-undang Jenayah Syariah di Alam Siber.
- Sinar Harian. (16 Jun, 2023). *Ahli Kumpulan Ajaran Suhaini Mohammad Ditahan di Jasin*. (atas talian) <https://www.astroawani.com/berita-malaysia/ahli-kumpulan-ajaran-suhaini-mohammad-ditahan-di-jasin-424167> (Bahan diakses pada 5 April 2024)
- Siti Razmah Idris. (2016). *Diayah Di Alam Siber: Ancaman Kepada Kesejahteraan Gaya Hidup Muslim*. Prosiding Seminar Undang-undang Jenayah Syariah di Alam Siber.
- Siti Ezaleila Mustafa. (2015). *Media Jaringan Sosial: Penggunaan dan Pengaruhnya*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Zaharuddin Abd Rahman (2012), *Ledakan Facebook Antara Pahala & Dosa*, Batu Caves: PTS Islamika.

4.

**Sinkritasi Ajaran Sesat dan Teori
Konspirasi di Media Sosial
Menurut Perspektif Pemikiran
Islam**

Sinkritasi Ajaran Sesat dan Teori Konspirasi di Media Sosial Menurut Perspektif Pemikiran Islam

Synchronization of Deviant Teachings and Conspiracy Theories on Social Media according to the Perspective of Islamic Thought

Mohd Khairul Naim Che Nordin

Jabatan Akidah dan Pemikiran Islam, Akademi Pengajian Islam
Universiti Malaya, 50603 Kuala Lumpur, Malaysia.
khairulnaim@um.edu.my

<https://doi.org/10.22452/usuluddin.vol52no2.1>

Abstract

The invention of the internet and the development of social media have enabled the rapid and widespread communication in every corner of the world. It gives an equal opportunity to everyone to express their ideas and views whether they are facts, false data and assumptions. The context and reality of the internet which provides unfiltered information and puts the onus on users to take responsibility for dealing with the overflow of information has opened up space for the spread of conspiracy theories, including those linked to religion. The potential of social media to attract followers has been exploited by some individuals and groups to spread deviant teachings in order to gain followers. To attract recognition, they incorporate conspiracy theories and eschatology into their teachings. By using the library research method through the analysis of related works, this paper examines the syncretism between conspiracy theories and deviant teachings in Malaysia through several websites and social media accounts. The study categorizes the characteristics that lead to the syncretization into four, namely epistemology, doctrine, worldview and social aspects.

Keywords: deviant teachings; conspiracy theories; syncretization; social media

Abstrak

Penciptaan internet dan seterusnya perkembangan media sosial telah membolehkan penyebaran komunikasi dan maklumat secara pantas dan meluas di pelusuk dunia. Ia memberi peluang secara sama rata kepada setiap orang untuk mengutarakan idea dan pandangan masing-masing sama ada ia bersifat fakta, data palsu atau andaian yang belum dibuktikan kesahihannya. Konteks dan realiti internet yang menyediakan maklumat

tanpa tapisan dan meletakkan bebanan kepada pengguna untuk memikul tanggungjawab sendiri dalam menangani limpahan maklumat yang diterima telah membuka ruang kepada berkembangnya teori-teori konspirasi, termasuklah yang dikaitkan dengan agama. Potensi media sosial untuk menarik pengikut (followers) telah dieksploitasi oleh sesetengah individu dan kumpulan untuk menyebarkan ajaran menyeleweng dari agama seterusnya mendapatkan pengikut. Mereka menggabungkan ajaran yang dibawa dengan teori konspirasi dan situasi akhir zaman sebagai rencah kepada ajaran yang dibawa. Dengan menggunakan metode kajian perpustakaan menerusi analisis terhadap karya dan kajian berkaitan, makalah ini merumuskan berlakunya sinkritasi antara teori konspirasi dengan beberapa ajaran sesat yang aktif di Malaysia menerusi beberapa laman sesawang dan laman sosial yang digunakan. Makalah ini mengkategorikan ciri-ciri yang membawa kepada sinkritasi tersebut kepada empat iaitu epistemologi, doktrin, pandang alam dan aspek sosial.

Kata Kunci: ajaran sesat; teori konspirasi; sinkritasi; media sosial.

Pendahuluan

COVID-19 yang melanda seluruh dunia bermula pada tahun 2019 turut menyaksikan berkembangnya satu lagi fenomena yang lahir secara tidak langsung daripada penularan wabak ini iaitu bercambahnya teori-teori konspirasi, penyebaran maklumat palsu dan maklumat salah serta merebaknya syak wasangka umum terhadap berita dan laporan yang mereka terima. Walaupun fenomena ini telah wujud sejak sekian lama, namun kajian-kajian akademik terkini menunjukkan berlaku perkembangan ketara terhadap aspek di atas selepas merebaknya COVID-19.¹ World Health Organization (WHO) memandang serius perkembangan ini sehingga memberikan amaran kepada masyarakat dunia tentang berkembangnya apa yang dinamakan sebagai ‘infodemic’ iaitu limpahan dan banjir maklumat termasuklah info palsu dan

¹ Rujuk sebagai contoh kajian David De Coninck et al., “Beliefs in Conspiracy Theories and Misinformation about COVID-19: Comparative Perspectives on the Role of Anxiety, Depression and Exposure to and Trust in Information Sources,” *Frontiers in Psychology* 12 (2021), 1-13; Todd K. Hartman et. al., “Different Conspiracy Theories Have Different Psychological and Social Determinants: Comparison of Three Theories About the Origins of the COVID-19 Virus in a Representative Sample of the UK Population,” *Frontiers in Political Science* 3 (2021), 1-17.

info yang diselewengkan di platform digital khususnya ketika berlaku penyebaran wabak.²

Secara umumnya, teori konspirasi menarik perhatian ramai dan berkembang selepas sesuatu fenomena dan kejadian besar berlaku. Lebih besar sesuatu kejadian itu, maka lebih banyak teori dan andaian akan bercambah. Ini kerana manusia secara nalurnya mahu mengambil tahu apa yang berlaku di sekeliling mereka. Oleh kerana itu, sebahagian manusia akan berpaut pada andaian dan teori walaupun tanpa fakta dan bukti yang jelas. Ia sekurang-kurangnya mampu memberikan jawapan terhadap persoalan dan kekaburan yang bermain di fikiran. Bahkan adakalanya teori konspirasi disulami pula dengan pandangan-pandangan agama bagi mewajarkan dan membenarkan teori yang dikemukakan. Contohnya Mirza Ghulam Ahmad mendakwa kejadian gerhana bulan pada tiga malam pertama Ramadan 1311 Hijrah bersamaan bulan Mac dan April 1894 beserta gerhana matahari pada sebelah sianginya merupakan tanda akhir zaman kemunculan beliau sebagai al-Mahdi dan al-Masih. Ia disusuli dengan berlakunya penyebaran wabak di India beserta gempa bumi dahsyat.³ Kejadian runtuhnya dua menara World Trade Centre (WTC) di Amerika Syarikat pada September 2001 pula didakwa sesetengah pihak sebagai tanda keruntuhan total negara tersebut dengan dikaitkan pula secara khusus dengan surah al-Taubah ayat ke 110.⁴ Selain itu, kumpulan bersenjata yang berpangkalan di Somalia iaitu al-Shabab pernah mengeluarkan kenyataan bahawa wabak

² "Infodemic," World Health Organization (WHO), diakses 29 Julai 2022, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1.

³ Saleh Mohammad Alladin, "The Advent of the Promised Messiah as Vindicated by the Signs of the Lunar and Solar Eclipses", laman sesawang *Al-Islam: The Official Website of the Ahmadiyya Muslim Community*, diakses 7 Julai 2022, <https://www.alislam.org/articles/promised-messiah-lunar-solar-eclipses/>.

⁴ Al-Taubah ayat ke 110 disebut telah meramalkan kejadian 11 September ini akan berlaku. Ini kerana ayat yang ke 110 adalah bersamaan dengan tingkat menara tersebut iaitu 110 tingkat, juz' ke 11 menunjukkan tarikh ia berlaku iaitu pada 11 hari bulan, surah al-Taubah merupakan surah ke 9 dan ia bersesuaian dengan bulan 9 (September), dan huruf terakhirnya ialah huruf ke 2001 yang bersesuaian pula dengan tahun ia berlaku. Muh. Hasim Arfah, "Ternyata, Hancurnya Gedung WTC Amerika Sudah Disebut dalam Al Quran," *Tribunnews*, 27 Feb 2015, <https://makassar.tribunnews.com/2015/02/27/ternyata-hancurnya-gedung-wtc-amerika-sudah-disebut-dalam-al-quran>.

COVID-19 disebarkan oleh pasukan tentera salib dari Barat untuk menjajah negara-negara Islam.⁵

Dakwaan-dakwaan seperti ini boleh tersebar dengan cepat dan meluas dengan wujudnya internet. Capaian kepada maklumat seperti di atas sama ada bersumberkan enjin carian atau media sosial adalah bergantung kepada pengetahuan dan kecaknaan pengguna sama ada meragui, menerima atau meyakinkannya. Sehubungan itu, makalah ini membincangkan hubungan ajaran sesat dengan teori konspirasi serta peranan media sosial masa kini terhadap perkembangan tersebut. Dengan menggunakan metode dokumentasi kepustakaan, penulis menumpukan karya-karya dan hasil penyelidikan berkait tiga asas utama kajian ini iaitu ajaran sesat di Malaysia, teori konspirasi dan ciri-cirinya serta media sosial dan perkembangannya. Data yang dikumpul ini akan dihurai secara analitikal dan disintesisakan bagi menyediakan hasil kajian yang akan melihat bagaimanakah gabungan ketiga-tiga asas tersebut memberikan kesan terhadap masyarakat Muslim di Malaysia. Sebelum dibincangkan perkaitan di atas adalah penting untuk disorot secara ringkas perkembangan ajaran sesat.

Sorotan Ringkas Perkembangan Ajaran Sesat di Malaysia

Ajaran sesat adalah sebarang ajaran atau amalan yang dibawa oleh orang Islam atau orang bukan Islam yang mendakwa bahawa ajaran atau amalan tersebut adalah ajaran Islam atau berdasarkan ajaran Islam, sedangkan hakikatnya ajaran dan amalan yang dibawa itu bertentangan daripada ajaran Islam yang berdasarkan al-Quran dan al-Sunnah serta juga bertentangan dengan ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah. Definisi yang dikemukakan oleh Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) ini turut digunapakai di Selangor khususnya untuk tujuan pewartaan ajaran sesat seperti yang diputuskan oleh Jawatankuasa Fatwa Negeri Selangor.⁶

⁵ Penulis tidak diketahui, "Groups Associated with al-Qaeda, ISIS Spread Conspiracy Theories About COVID-19: UN Report," *The Economic Times*, 19 November 2020, https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/groups-associated-with-al-qaeda-isis-spread-conspiracy-theories-about-covid-19-un-report/articleshow/79297124.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst.

⁶ "Mesyuarat Ketiga Penggal Keempat Dewan Negeri Selangor Tahun 2016, 31 Oktober-4 November 2016 dan 7 November-10 November 2016," Portal Rasmi Dewan Negeri Selangor, diakses 10 Julai 2022, <http://dewan.selangor.gov.my/question/ajaran-agama-sesat-di-selangor/>.

Terdapat beberapa kata kunci yang boleh dikenalpasti daripada huraian di atas iaitu:

- i. Ajaran: Ajaran sesat dikenal pasti pada dua aspek iaitu ajaran sama ada yang disampaikan secara lisan mahupun tulisan serta pada aspek amalan yang dilakukan oleh individu dan pengikutnya.
- ii. Individu: Penggerak terhadap ajaran tersebut tidak terhad kepada orang Islam tetapi juga bukan Islam yang mendakwa apa yang dibawanya adalah sebahagian daripada Islam.
- iii. Ahli Sunnah Wal Jamaah: Ajaran dan amalan itu pula didakwa sebagai ajaran Islam sedangkan selepas penelitian dilakukan terhadap dua aspek tersebut boleh dikenal pasti bahawa ia bertentangan dengan Ahli Sunnah Wal Jamaah. Oleh itu, setiap ajaran dan amalan yang didakwa sebagai Islam tetapi menyalahi Ahli Sunnah Wal Jamaah adalah ajaran sesat.

Dalam konteks sejarah, pengenalanpastian terhadap kewujudan dan perkembangan ajaran sesat di Nusantara umumnya dan Tanah Melayu khususnya memerlukan kajian lanjut yang teliti memandangkan tiada dokumentasi yang tersusun direkodkan. Walau bagaimanapun, beberapa ajaran ini dapat dikenalpasti secara umum melalui tulisan para ulama Nusantara dalam karya-karya akidah dan tasawuf mereka. Sebagai contoh, kitab *Bidayah al-Hidayah* tulisan Muhammad Zayn Faqih Jalaluddin yang ditulis pada tahun 1170H /1756M telah menasihati orang awam untuk berhati-hati merujuk karangan sufi terdahulu seperti karya Hamzah Fansuri, Syamsuddin al-Sumatrani dan Saiful Rijal dibimbangi menyebabkan salah faham terhadap tulisan mereka dan akhirnya dibimbangi menyebabkan kesesatan.⁷ Selain itu, kitab *Bidayah* juga menjelaskan bahawa aspek akidah yang seharusnya diikuti ialah ilmu Usuluddin seperti yang disusun oleh Imam Abu al-Hasan al-Asha'ri dan pada aspek tasawuf oleh Imam Junayd al-Baghdadi. Beliau turut menjelaskan kepentingan orang awam untuk mengikuti ulama yang berpegang dengan 'itiqad yang

⁷ Muhammad Zayn Faqih Jalaluddin Aceh, *Bidayah al-Hidayah Syarh Matn Umm al-Barahin* (Pattani: Matba'ah Bin Halabi, t.t.), 41-42.

sahih dan berwaspada dengan orang jahil yang mendakwa dirinya berilmu.⁸ Ia secara langsung meletakkan satu ukuran kepada orang awam untuk mengikuti ajaran yang sebenar daripada mereka yang diiktiraf berilmu dan mengelakkan terjebak dengan ajaran sesat oleh individu yang jahil.

Selain itu, Muhammad Nafis al-Banjari melalui karya tasawufnya, *al-Durr al-Nafis* yang ditulis pada tahun 1200H/1785M telah menjelaskan kesesatan ajaran Jabbariyyah dan Mu'tazilah yang dinyatakan sebagai ajaran salah yang boleh menjejaskan perjalanan hamba mengenal Allah SWT.⁹ Penulis merumuskan "...maka iaitulah Ash'ariyyah itulah iktikad yang *maqbudh* yang selamat daripada bahaya dunia dan akhirat".¹⁰ Ia sebagai menjawab persoalan, sekiranya dua contoh firqah di atas sebagai sesat, maka ajaran yang sah adalah seperti yang ditunjukkan oleh ulama Asha'irah.

Di samping itu, Daud 'Abd Allah al-Fatani melalui karyanya *al-Durr al-Thamin* yang ditulis pada tahun 1232H/1817M telah menghuraikan pengenalan ilmu akidah berasaskan 10 prinsip ilmu (*Mabadi' al-'Asharah*). Penulis menegaskan ajaran akidah yang sah adalah ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah bersumberkan al-Quran, al-Sunnah dan ijmak sahabat RA.¹¹ Daripada penegasan ini boleh difahami bahawa ajaran yang sesat adalah yang menyalahi Ahli Sunnah Wal Jamaah. Manakala, Ahmad Muhammad Zayn al-Fatani melalui karyanya *Faridah al-Faraid* menegaskan "akidah yang sebenar yang elok cahayanya lagi yang mengandungkan i'tiqad Ahli Sunnah..." iaitu penegasan berkenaan ajaran sah yang wajib diikuti umat Islam.¹² Menerusi penjelasan beliau berkenaan empat asas agama pula ditegaskan bahawa salah satunya ialah keyakinan yang sah berpandukan iktikad Ahli Sunnah.¹³ Dalam hal ajaran sesat pula, penulis memasukkan

⁸ Ibid., 31-32.

⁹ Muhammad Nafis Idris al-Banjari, *al-Durr al-Nafis* (Pattani: Matba'ah Bin Halabi, t.t.), 4.

¹⁰ Ibid. 5

¹¹ Daud 'Abd Allah al-Fatani, *al-Durr al-Thamin fi 'Aqaid al-Mu'minin* (Pattani: Matba'ah Bin Halabi, t.t.), 4.

¹² Ahmad Muhammad Zayn al-Fatani, *Faridah al-Faraid fi 'Ilm al-'Aqaid* (Pattani: Matba'ah Bin Halabi, t.t.), 2.

¹³ Ibid., 3.

kelompok seperti Muktazilah dan mujassimah sebagai pelaku dosa besar yang melakukan bidaah pada aspek iktikad.¹⁴

Karya lain yang turut menyentuh topik dan perbahasan yang hampir sama adalah seperti *Hidayah al-Sibyan fi Ma'rifah al-Islam wa al-Iman* tulisan Tuan Husain Kedah yang ditulis pada tahun 1303H/1885M, *Siraj al-Huda Pada Menyatakan Akidah Ahl al-Ta'qwa* tulisan Muhammad Zainudin yang ditulis sekitar tahun 1885-1856M, *'Aqidah al-Najin fi 'Ilm Usul al-Din* karya Zayn al-'Abidin Muhammad al-Fatani atau Tuan Minal yang ditulis pada tahun 1308H/1890M, *Bakurah al-Amani li Irsyad 'Awam Ahl al-Fatani* tulisan Ismail Abdul Qadir al-Fatani yang ditulis pada tahun 1335H/1916M serta banyak lagi. Selain itu, terdapat banyak karya berbahasa Arab yang diterjemahkan ke bahasa Melayu oleh para ulama Nusantara. Karya terjemahan ini membahaskan akidah Ahli Sunnah Wal Jamaah menurut manhaj Asha'irah seperti terjemahan *Umm al-Barahin* dalam bahasa Melayu bertajuk "Inilah Akidah bagi Sanusiyyah Matn Umm al-Barahin" pada tahun 1188H/1774M, terjemahan *Syarh Matn Jawharah al-Tawhid* yang ditulis pada tahun 1292H/1874M serta lain-lain lagi.¹⁵

Karya-karya dalam bahasa Melayu ini sememangnya disasarkan kepada orang Melayu. Bahkan, sekiranya ditelusuri pengenalan atau muqaddimah beberapa karya di atas, penulis secara jelas menerangkan tujuan penulisan adalah kepada pembaca berbahasa Melayu yang tidak mampu memahami karya bahasa Arab. Oleh itu boleh dirumuskan walaupun tiada pewartaan rasmi berkait ajaran sesat namun karya-karya ulama Nusantara seperti di atas merupakan garis panduan dalam mengenalpasti ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah serta menjadi pembanding beza dengan ajaran dan amalan yang sesat dan terseleweng.

Pasca kemerdekaan, kerajaan dengan perkenaan Majlis Raja-Raja telah menubuhkan pelbagai agensi, majlis dan jawatankuasa untuk mengurus tadbir agama Islam. Sebagai contoh, Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia telah ditubuhkan pada awal tahun 1970 sebagai

¹⁴ Ibid., 18.

¹⁵ Nik Muhammad Syukri Nik Wan, *Sifat 20: Sejarah dan Kupasan Pendekatan Akidah* (Selangor: PTS, 2021), 15.

badan pengeluar fatwa di peringkat kebangsaan. Seajar dengan perkembangan itu, beberapa ajaran dan amalan yang menyalahi Ahli Sunnah Wal Jamaah telah difatwakan sama ada oleh jawatankuasa di atas atau oleh institusi fatwa di setiap negeri. Antaranya seperti ajaran Nasrul Haq dan Ajaran Transcendental Meditation yang difatwakan menyalahi Islam pada tahun 1978, pengharaman Ajaran Aurad Ismailiah oleh Mahmud Hj Abd Rahman dan Ajaran Syed Muhamad Al Masyhor pada tahun 1979, Tarekat Mufarridiah pada tahun 1980 dan lain-lain lagi.

Internet dan Media Sosial sebagai Lahan Subur Pengembangan Ajaran Sesat Kontemporari

Perkembangan media sosial kini telah berubah daripada sekadar hiburan tambahan serta platform sosial antara pengguna kepada medium yang berintegrasi hampir dalam setiap bidang kehidupan manusia. Kemampuan media sosial beradaptasi dengan keperluan semasa pengguna menjadikan ia kekal relevan, bahkan semakin popular kini. Di Malaysia, kadar penggunaan media sosial adalah tinggi dan terus meningkat dari tahun ke tahun. Sehingga Januari 2021, terdapat 28 juta pengguna media sosial di negara ini mewakili 86% populasi keseluruhan rakyat Malaysia. Ia meletakkan Malaysia sebagai negara yang menduduki ranking kelima paling ramai pengguna media sosial di dunia.¹⁶ Pada aspek penggunaan, platform media sosial paling banyak digunakan ialah Whatsapp diikuti Facebook, Instagram, Telegram, Facebook Messenger, TikTok, Twitter dan WeChat. Secara purata, pengguna di Malaysia menghabiskan 7.2 jam masa seminggu untuk menonton video atas talian dan menghabiskan 3 jam sehari di media sosial.¹⁷ Pengaruh besar media sosial ini menjadikan beberapa ajaran sesat dikenalpasti mengubah modus operasi mereka daripada beroperasi secara sulit di markaz tertentu ke media sosial yang terbuka dan mampu diakses secara mudah.

¹⁶ "Communications Ministry: Malaysia has Approximately 28 Million Social Media Users as of Jan 2021," *MalayMail*, 22 Sept 2021, <https://www.malaymail.com/news/malaysia/2021/09/22/communications-ministry-malaysia-has-approximately-28-million-social-media/2007482>.

¹⁷ "Social Media Penetration in Malaysia [Research]," laman sesawang *Digital Bussiness Lab*, 26 Julai 2022, diakses 30 Julai 2020, <https://digital-business-lab.com/2022/07/%E2%91%A1-social-media-penetration-in-malaysia-research/>.

Ini kerana media sosial menyediakan pelbagai ruang kepada pengguna seperti kemudahan komunikasi sama ada melalui audio, teks atau video, untuk perkongsian maklumat, pemasaran dan lain-lain. Dalam konteks operasi, terdapat media sosial yang berfungsi secara kronologi iaitu hantaran (post) terkini oleh pemegang akaun akan ditunjukkan terlebih dahulu secara kronologi kekinian. Namun, sebahagian besar media sosial yang lain seperti Facebook, Instagram, TikTok dan lain-lain beroperasi menggunakan algoritma oleh kecerdasan buatan (AI) di mana ia berfungsi menyusun atur siaran dan hantaran dalam suapan pengguna berdasarkan perkaitan (antara setiap suapan atau hantaran) dan bukannya berdasarkan masa hantaran. Algoritma akan mengutamakan kandungan (content) yang dilihat oleh pengguna hasil rekod yang dilayari (carian, bilangan klik, bilangan *view*, bentuk akaun yang diikuti, komen, perkongsian (sharing) dan lain-lain) sehingga terbentuk satu rangkaian sosial dengan kemungkinan pengguna benar-benar mahu melihat dan melayarinya.¹⁸ Secara mudahnya algoritma berfungsi menyediakan kandungan (content) yang berkemungkinan relevan kepada pengguna di mana korelevanan itu diukur berdasarkan gelagat pengguna ketika melayari media sosial tersebut.

Penetapan operasi seperti ini boleh menyebabkan kebergantungan keterlaluan pengguna terhadap media sosial dan seterusnya ketagihan terhadapnya. Seseorang pengguna juga akhirnya akan dibataskan aksesnya hanya kepada aspek yang dilihat relevan oleh algoritma dan bukan atas kehendaknya pada masa itu. Sekiranya dikaitkan dengan penyebaran ajaran sesat dan teori konspirasi, mereka yang berminat untuk mengetahui sesuatu informasi berkaitan di media sosial akan didedahkan bukan sekadar kepada akaun ajaran atau fahaman tersebut tetapi juga halaman (page) yang berkait, jaringan mereka yang mengikuti ajaran terbabit, hantaran yang berkaitan dengannya dan lain-lain. Oleh itu, impak media sosial pada aspek pendedahan terhadap ajaran sesat dan teori konspirasi adalah suatu yang tidak boleh dipandang ringan.

¹⁸ Filippo Menczer, "Here's Exactly How Social Media Algorithms Can Manipulate You," laman sesawang *Big Think*, diakses 3 Ogos 2022, <https://bigthink.com/the-present/social-media-algorithms-manipulate-you/>.

Kajian berkenaan faktor kemunculan dan perkembangan ajaran sesat telah banyak dibincangkan, namun impak penyebarannya di media sosial masih belum dikaji secara mendalam. Di samping itu timbul persoalan apakah wujud perhubungan yang boleh ditemukan antara ajaran sesat dan teori konspirasi? Apakah wujud ciri dan nilai sepunya antara keduanya sehingga ia boleh dilihat secara umumnya berkembang secara setara dan saling melengkapi antara satu sama lain? Sebelum dibincangkan lebih lanjut persoalan ini adalah penting untuk dicermati terlebih dahulu berkaitan latar dan faktor kemunculan teori konspirasi itu sendiri.

Faktor dan Implikasi Teori Konspirasi

Konspirasi merupakan kata pinjaman daripada bahasa Inggeris iaitu *conspiracy*. Ia diambil daripada dua perkataan Latin iaitu *con* (with) dan *spirare* (to breathe) yang bermaksud ‘bernafas bersama’ atau ‘bersekongkol’. Ia merujuk kepada perbuatan berbisik (whispering) antara dua pihak dan berkait erat dengan aspek kerahsiaan.¹⁹ Oleh itu, konspirasi merupakan suatu tindakan dilakukan secara bersama dalam keadaan rahsia. Teori pula bermaksud penjelasan bersifat andaian yang boleh menjadi asas pada pemikiran dan kepercayaan.²⁰

Berdasarkan kepelbagaian definisi yang dikemukakan oleh para pengkaji bidang ini, penulis merumuskan teori konspirasi sebagai penjelasan berkenaan sesuatu peristiwa dan kejadian yang telah, sedang dan akan berlaku di mana penyebab atau faktor berlakunya sesuatu peristiwa tersebut adalah hasil konspirasi dan perancangan sama ada individu, kumpulan atau institusi tertentu yang ditanggapi berkuasa merancang, menentu dan mengawal apa yang dikuasai tersebut. Penjelasan tersebut pula boleh jadi benar dan palsu serta kebiasaannya pula menyanggahi kenyataan pihak berkuasa atau badan berautoriti. Sebagai contoh, skandal Watergate yang menyebabkan perletakan jawatan Richard Nixon selaku Presiden Amerika Syarikat pada tahun 1974 adalah hasil pendedahan yang dibuat oleh dua wartawan bernama Bob

¹⁹ David Coady, “An Introduction to the Philosophical Debate about Conspiracy Theories,” dalam *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*, ed. David Coady (New York: Routledge, 2018), 2.

²⁰ Ibid.

Woodward dan Carl Bernstein. Dakwaan yang pada mulanya diragui dan dianggap konspirasi ini akhirnya disahkan oleh pihak kerajaan sendiri bahawa Nixon sebaliknya yang berkonspirasi untuk menjatuhkan lawan politiknya.²¹ Pada aspek ini boleh difahami bahawa sesuatu teori konspirasi yang benar dan kemudiannya boleh ditanggapi benar pula oleh umum hanya boleh dicapai apabila ia dapat dibuktikan melalui siasatan, kajian, penilaian dan perakuan oleh pihak berautoriti.

Namun, mereka yang berpegang dengan teori konspirasi kebiasaannya tidak melihat ia sebagai sekadar teori, malahan fakta yang perlu dipegang. Perbahasan ini sudah pasti akan meluas kepada aspek kognitif dan psikologi individu kerana ia melibatkan piawai dan standard benar-salah yang diletak tentukan oleh individu terbabit. Walau bagaimanapun, bentuk-bentuk teori konspirasi boleh dikategorikan kepada beberapa aspek seperti teori yang bersifat memberikan kebaikan (seperti penyelidikan sulit oleh saintis untuk merawat kanser), teori yang tidak memberikan bahaya kepada orang lain (seperti Elvis Presley memalsukan kematiannya), teori yang bersifat fiksyen dan mitos (seperti dakwaan Mirza Ghulam Ahmad sebagai al-Mahdi melalui fenomena gerhana dan penyebaran wabak), teori yang bersifat mempertikai pandangan rasmi autoriti (seperti dakwaan bumi rata) serta teori yang boleh mendatangkan bahaya secara langsung kepada orang lain (seperti dakwaan kumpulan al-Shabab bahawa COVID-19 merupakan senjata tentera salib – yang menyebabkan berlaku defisit kepercayaan terhadap autoriti dalam bidang kesihatan). Pengkategorian seperti ini agak sukar dipetakan memandangkan terdapat teori yang merangkumi lebih dari satu bentuk. Oleh kerana itu, para pengkaji sains sosial lebih menumpukan kajian kepada ciri perwatakan individu yang mempercayai teori konspirasi berbanding ciri-ciri teori itu sendiri.²²

Umumnya terdapat beberapa faktor individu mempercayai teori konspirasi. Antaranya ialah proses sosialisasi yang diterima oleh individu. Pendedahan terhadap teori-teori konspirasi di usia awal atau pendedahan bahawa seseorang itu sendiri adalah mangsa

²¹ Joseph E. Uscinski, *Conspiracy Theories: A Primer* (New York & London: Rowman & Littlefield, 2022), 24.

²² Ibid., 32.

terhadap teori tersebut boleh membentuk pandangannya dalam melihat dunia melalui lensa teori tersebut. Selain itu, ia turut membabitkan kemahuan epistemik. Apabila sesuatu kejadian berlaku maka manusia secara tabiinya mahu merungkai dan mengetahui hakikat kejadian tersebut. Mengetahui sesuatu 'kebenaran' secara psikologinya melahirkan kepastian, manakala ketidaktahuan menyebabkan keraguan. Teori konspirasi memberikan 'kepastian' kepada seseorang apabila ia menyediakan alternatif kepada jawapan yang selama ini tidak diketahui. Aspek epistemik ini juga membabitkan pendidikan yang diterima. Seseorang yang memiliki pendidikan yang rendah lebih berpotensi meyakini teori konspirasi. Ini boleh berlaku apabila keinginan untuk mengetahui tersebut diperoleh daripada saluran yang salah serta disulami pula dengan sentimen dan emosi yang menarik perhatian seseorang untuk berpegang dengannya.

Selain itu, pada aspek sosial pula menunjukkan bahawa mereka yang mempercayai teori konspirasi boleh melahirkan rasa bangga dan unik sama ada terhadap diri mereka kerana mempunyai 'pengetahuan' yang tidak diketahui masyarakat umum dan rasa istimewa dengan kumpulan yang disertai kerana berkongsi 'pengetahuan' tersebut. Ia secara langsung juga boleh berkait dengan sikap narsistik yang sedia wujud dalam diri sesetengah orang. Ini kerana sifat narsistik seumpama kemahuan mahu dilihat istimewa, diberi perhatian dan tumpuan dan lain-lain boleh juga dipenuhi melalui penerimaan terhadap teori konspirasi.²³

Ciri yang wujud dalam teori itu sendiri juga penting dalam menarik perhatian orang ramai mempercayainya. Untuk memastikan ia popular dan diterima dalam tempoh masa yang lama, maka beberapa elemen perlu wujud dalam masa yang sama. Isu dan kejadian yang dipilih perlu signifikan dan dilihat penting; mereka yang terlibat dalam konspirasi perlu diperlihatkan benar-benar wujud; dan permasalahan yang berlaku di sekeliling manusia perlu realistik. Dengan itu, teori konspirasi akan diterima oleh seseorang yang sememangnya mahu mempercayai teori

²³ Untuk rujukan lanjut berkenaan personaliti narsistik sila rujuk antaranya Elsa F. Ronningstam, *Identifying and Understanding the Narcissistic Personality* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

tersebut dalam waktu yang bersesuaian untuk mereka mempercayainya.

Pada aspek implikasi, kepercayaan total terhadap teori-teori konspirasi boleh melahirkan pemikiran skeptik yang tidak mempercayai fakta seterusnya menilai setiap sesuatu secara selektif dan menurut sudut pandang teori yang dipegang. Ironinya, dunia pula dilihat dalam konteks 'hitam-putih' iaitu 'pertembungan' antara 'benar' dan 'salah'. Pengikut sesuatu teori kebiasaannya meletakkan diri mereka di pihak yang benar di mana mereka terdiri dari kumpulan kecil minoriti yang 'mengetahui apa sebenarnya yang berlaku'. Ini terjadi kerana ciri teori konspirasi yang bersifat spekulatif, menarik dan di luar kebiasaan serta norma pegangan umum. Pada aspek psikologi, pengikut teori biasanya melihat bahawa setiap sesuatu apatahlagi yang membabitkan kejadian besar tidak akan terjadi secara kebetulan. Ia dirancang dan dilaksanakan secara sulit. Sehubungan itu, sesuatu yang berlaku perlu diperhati elemen di sebaliknya. Apa yang terzahir berlaku tidak menggambarkan realiti sebenar. Manakala rentetan dari aspek tadi, setiap sesuatu yang dikonspirasikan adalah saling berhubungan. Disebabkan sesuatu kejadian yang berlaku itu adalah terancang, maka pasti wujud bukti, simbol, kod dan corak tertentu yang ditinggalkan serta menjadi hujah 'kebenaran' teori tersebut. Rumusannya, penerimaan seterusnya keyakinan terhadap teori konspirasi boleh melahirkan sikap paranoid, memiliki kepercayaan yang rendah terhadap orang lain khususnya pihak berkuasa, mempercayai bahawa dunia adalah tempat yang penuh ancaman dan lain-lain lagi.

Menerusi perbincangan di atas, wujud ciri-ciri sepunya yang boleh dikenalpasti antara teori konspirasi dengan ajaran sesat. Bahkan kedua-duanya saling menguat dan melengkapkan dakwaan bagi mengabsahkan sesuatu teori atau ajaran tersebut. Perbincangan selanjutnya akan melihat aspek sepunya yang membawa kepada berlakunya sinkritasi antara sesetengah ajaran sesat dengan teori konspirasi.

Hubungan dan Sinkritasi Ajaran Sesat dengan Teori Konspirasi

Berdasarkan beberapa ciri teori konspirasi seperti yang dinyatakan di atas, makalah ini mengenalpasti wujudnya persamaan dengan

beberapa ciri yang terdapat dalam ajaran sesat. Ia boleh dikategorikan seperti berikut:

a. Epistemologi: Menolak Pihak dan Sumber Berautoriti serta Pegangan Arus Perdana

Seerti yang telah diuraikan, kewujudan teori konspirasi adalah bertujuan antaranya untuk menolak kenyataan pihak berautoriti seterusnya menyediakan jawapan yang didakwa ‘benar’ berbanding pernyataan atau bukti rasmi. Pada aspek epistemologi, teori konspirasi menolak sumber daripada pihak berautoriti, bahkan menganggapnya sebagai palsu dan salah. Manakala, kewujudan ajaran sesat itu sendiri adalah bagi menolak pegangan dan keyakinan seperti yang ditunjukkan oleh para ulama Ahli Sunnah Wal Jamaah yang menjadi pihak paling berautoriti dan wibawa dalam mengembangkan pegangan ini. Sebagai contoh, ajaran Qadiani atau Ahmadiyah percaya bahawa hadis berpecahnya umat Islam kepada 73 kumpulan adalah dalil penting tentang kebenaran ajaran tersebut.²⁴ Sabda Nabi bahawa hanya satu kumpulan yang benar, manakala 72 lagi adalah sesat merujuk kepada kebenaran Ahmadiyah sebagai satu-satunya ajaran yang diperakui Nabi SAW.²⁵ Hizbut Tahrir turut menegaskan melalui periwayatan hadis yang lain bahawa maksud kumpulan yang selamat oleh Nabi SAW iaitu ‘*al-Jama’ah*’ ialah “merujuk kepada kaum Muslimin yang tinggal di bawah kepimpinan seorang Khilafah.” Mereka menolak konsep Ahli Sunnah Wal Jamaah seperti yang dipersetujui para ulama dan mengumumkannya kepada ‘mereka yang berjuang menegakkan khilafah’. Bagi

²⁴ Terdapat beberapa matan hadis berkenaan terpecahnya umat Islam kepada 73 golongan. Dalil yang digunakan oleh Ahmadiyah ialah melalui periwayatan ‘Abd Allah bin ‘Amru dalam Sunan al-Tirmidzi, al-Tabrani dan al-Hakim seperti berikut:

لَيَأْتِيَنَّ عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ خَذَوْا النَّعْلَ بِالنَّعْلِ ، حَتَّىٰ إِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أَتَى أُمَّةً عَلَانِيَةً لَّكَانَ فِي أُمَّتِي مَنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ ، وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مَلَّةً ، وَتَفَرَّقَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مَلَّةً ، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مَلَّةً وَاحِدَةً ، قَالُوا : مَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

Ia dinilai Hasan Gharib oleh al-Tirmidzi. Muhammad bin ‘Isa al-Tirmidzi, *Jami’ al-Tirmidzi* (Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah, 2008), no. hadis 2641.

²⁵ Ijaz A. Rauf, “73 Golongan Dalam Islam,” laman sesawang *Jamaah Muslim Ahmadiyah Indonesia*, Ahmadiyah.id, diakses 8 Mac 2022, <https://ahmadiyah.id/73-golongan-dalam-islam.html>.

mereka, pendefinisian Ahli Sunnah kini disempitkan hanya dalam masalah akidah, fiqh dan tasawuf sahaja.²⁶

Perakuan ini sudah pasti ganjil kerana jika diteliti kepada pelbagai kitab syarah hadis, ia secara khusus merujuk kepada Ahli Sunnah. Imam al-Mubarakfuri menjelaskan bahawa mereka yang disebut selamat (*al-firqah al-najiyah*) dalam hadis di atas ialah Ahli Sunnah yang menjadikan sunnah Rasul SAW dan sahabat RA (أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي مَا) sebagai sandaran beragama seperti mana yang dinyatakan sendiri oleh Baginda SAW dalam hadis tersebut.²⁷ Perbincangan berkenaan 'autoriti' sudah pasti memerlukan perbincangan yang panjang.²⁸ Namun, perakuan Ahli Sunnah Wal Jamaah sebagai ajaran yang sahih bukan sekadar pelabelan semata tetapi bersandarkan kepada manhaj atau metodologi yang muktabar,²⁹ terdiri dari majoriti para ulama yang berpegang dan mengiktirafnya dari pelbagai bidang ilmu,³⁰ perakuan penguasa dan kerajaan yang mengadaptasikannya dalam polisi serta perundangan,³¹ beserta jumlah teramai umat Islam yang berpegang dengannya sehingga kini.³²

Oleh itu, penolakan kepada ijmak merupakan ciri sepunya ajaran sesat. Ini kerana walaupun mereka menerima al-Quran dan al-Sunnah serta menjadikan kedua-duanya sebagai antara hujah

²⁶ "SN479 – Siapakah Yang Dikatakan Ahlu Sunnah Wal Jamaah?" laman sesawang *Hizbut Tahrir Malaysia*, diakses 19 April 2022, <https://mykhalifah.com/sn479-siapakah-yang-dikatakan-ahlu-sunnah-wal-jamaah/>.

²⁷ Muhammad bin 'Abd al-Rahman al-Mubarakfuri, "Tuhfah al-Ahwazi," laman sesawang *Kitab al-Iman, al-Maktabah al-Islamiyyah*, diakses 19 Julai 2022, https://www.islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&ID=5067&bk_no=56&flag=1.

²⁸ Untuk huraian lanjut berkenaan kedudukan Ahli Sunnah Wal Jamaah sebagai autoriti pegangan arus perdana sila rujuk Azmil Zainal Abidin, "Keautoritarian Manhaj Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah," *Jurnal Akidah dan Pemikiran Islam* (AFKAR) 19 [Keluaran Khas] (2017), 1-46.

²⁹ Pada aspek metodologi, lihat Abu al-Hasan al-Ash'ari, *Risalah Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam* (Beirut: Dar al-Mashari', 1995), 48.

³⁰ Ibn 'Asakir al-Dimasyqi, *Tabyin Kadzb al-Muftari fima Nusiba ila al-Imam Abi al-Hasan al-Ash'ari*, ed. Muhammad Zahid al-Kauthari (Kaherah: al-Maktabah al-Azhariyyah li al-Turath, 2010), 210-220.

³¹ Muhammad Zahid al-Kauthari, "Safhah min Hayat al-Musannif," dalam *Tabyin Kadzb al-Muftari fima Nusiba ila al-Imam Abi al-Hasan al-Ash'ari*, ed. Muhammad Zahid al-Kauthari (Kaherah: al-Maktabah al-Azhariyyah li al-Turath, 2010), 24.

³² Pew Research Centre, *Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population* (Washington D.C: Pew Forum on Religion and Public Life, 2009), 8.

‘kebenaran’ ajaran yang dikembangkan namun, pemahaman dan kaedah berinteraksi dengan nas-nas tersebut adalah bersalahan dengan manhaj yang telah disepakati ulama dan pegangan ummah umumnya sehingga lahirnya pandangan-pandangan yang ganjil, aneh dan ketara berbeza dengan pegangan Ahli Sunnah.

b. Doktrin: Bersifat Andaian tetapi Bermatlamat Menghasilkan Keyakinan

Susulan aspek di atas, pelbagai dakwaan oleh teori konspirasi dan ajaran sesat kebiasaannya hanya bersifat andaian dan dakwaan tanpa bukti jelas tetapi dicorakkan untuk menghasilkan keyakinan kepada sesiapa yang mengikutinya. Ini berlaku akibat penolakan terhadap sumber autoritatif sedia ada. Ciri yang sama boleh dilihat dalam ajaran sesat di mana keperluan mendapatkan sokongan dan pengikut adalah penting sebagai kelangsungan ajaran yang dibawa. Oleh itu, tidak menghairankan terdapat beberapa ajaran yang hanya bersumberkan mimpi pengasasnya yang disulami pula dengan pelbagai teori konspirasi.

Mirza Ghulam Ahmad dalam karyanya *al-Tadhkirah* menceritakan tentang peranan mimpi yang dialaminya berulang kali di awal usia muda sebagai isyarat bahawa beliau bakal menjadi al-Masih dan al-Mahdi. Hanya pada tahun 1865 beliau mendakwa menerima visi dari tuhan dalam bentuk pengetahuan yang nyata.³³ Ajaran al-Arqam turut percaya bahawa Ashaari Muhammad yang didakwa sebagai mujaddid abad ini dan Putera Bani Tamim yang berperanan menyiapkan ‘team ikhwan’ untuk diserahkan kepada Imam Mahdi disebut menerima maklumat dan arahan Rasulullah melalui *yaqazah* dan mimpi yang benar.³⁴ Manakala, ajaran Perjalanan Mimpi Yang Terakhir (PMYT) yang pernah muncul pada tahun 2020 turut berkembang melalui dakwaan mimpi pengasasnya yang mendakwa perang dunia ketiga akan bermula di Sabah dan beliau bertanggungjawab mengumpul dan memimpin pasukan tentera untuk mencari Imam Mahdi sebelum pertempuran dengan musuh tercetus.

³³ Mirza Ghulam Ahmad, *Tadhkirah*, terj. Chaudry Muhammad Zafrullah Khan (UK: Islam International Publication Ltd.), 3-8.

³⁴ Mohd. Nizamuddin Haji Asaari & Laila Ahmad, *Abuya Haji Ashaari Muhammad adalah Putera Bani Tamim* (Kuala Lumpur: Perniagaan Mata Angin, 2007), 35.

Ajaran Gerakan Akhir Zaman (GAZA) juga merupakan ajaran yang berkembang hanya bersumberkan mimpi pelopor ajaran tersebut. Muhammad Qasim Abdul Karim dari Pakistan yang merupakan pengasas ajaran ini mendakwa telah bermimpi bertemu Nabi SAW sebanyak 300 kali dan berkomunikasi dengan Allah SWT sebanyak 500 kali. Beliau juga mendakwa telah mengalami mimpi ini sejak 28 tahun yang lampau dan hanya mendedahkannya pada tahun 2018 atas 'perintah' yang diterimanya.³⁵ Laman sesawang rasmi ajaran tersebut menyediakan satu bahagian khusus berkait himpunan mimpi Muhammad Qasim yang dikategorikan kepada beberapa seksyen seperti geopolitik, islah, kiamat, masa depan Pakistan, *Ghazwatul Hind* dan lain-lain.³⁶ Setiap mimpi yang dinyatakan berkait dengan pelbagai teori konspirasi untuk menarik perhatian pengikut seterusnya mendapatkan sokongan dan kepercayaan orang ramai. Sebagai contoh beliau mendakwa telah bermimpi mendapat sokongan dari orang Bangladesh, Indonesia dan Malaysia dalam perjuangan beliau untuk memenangkan Islam umumnya dan Pakistan khususnya di akhir zaman.³⁷

Apa yang disebut sebagai mimpi oleh individu-individu di atas sebahagiannya difahami secara literal, manakala terdapat juga mimpi yang membabitkan alamat tertentu dan mereka mentakwilnya menurut sudut pandang ajaran yang dipegang. Dalam konteks ini, ajaran sesat menetapkan mimpi pengasas dan tokoh ajaran tersebut sebagai sumber yang wajib diyakini. Ini kerana ia satu-satunya 'sumber' yang mudah dieksploitasi sama ada pada aspek dakwaan dan juga pentakwilan. Namun dalam Islam, ulama meletakkan pembahagian kedudukan mimpi kepada tiga peringkat. Ia bersumberkan hadis Rasulullah SAW yang bermaksud³⁸:

³⁵ Imran Abbasi, "Analysis of the Dreams of Muhammad Qasim Ibn Abdul Karim," laman sesawang *The Dayspring*, diakses 1 Ogos 2022, <https://www.thedayspring.com.pk/analysis-of-the-dreams-of-muhammad-qasim-ibn-abdul-karim/>.

³⁶ "Gerakan Akhir Zaman," diakses 1 Ogos 2022, <https://gazadreamsqasim.com/>.

³⁷ "Orang-Orang dari Indonesia, Malaysia dan Bangladesh Membantu Menyebarkan Mimpi-Mimpi," laman sesawang *Gerakan Akhir Zaman*, <https://gazadreamsqasim.com/>.

³⁸ Ibnu Majah, *Sunan Ibnu Majah* (Beirut: Dar al-Salam, 2007), 285:2 (Kitab Ta'bir al-Ru'ya, Bab al-Ru'ya Thalath, no. hadis: 3907).

“Mimpi itu ada tiga jenis: mimpi yang merupakan gangguan syaitan untuk meresahkan anak Adam; mimpi yang pada asalnya perkara yang difikirkan manusia ketika jaga lalu terbawa hingga ke dalam tidur dan mimpi yang merupakan satu bahagian daripada 46 bahagian kenabian.”

Berdasarkan hadis di atas, mimpi yang benar adalah yang datang daripada Allah SWT di mana ia boleh ditakbirkan. Mimpi yang batil pula merupakan gangguan syaitan di mana ia tidak memerlukan pentafsiran serta tidak perlu juga dibincang dan diperbesarkan. Manakala yang ketiga adalah mimpi yang terhasil daripada cerminan sewaktu seseorang itu jaga. Oleh sebab itu pentakwilan mimpi tidak lebih sekadar andaian dan ramalan serta tidak boleh dijadikan satu ketetapan hukum. Sekiranya mimpi yang dialami adalah baik, maka digalakkan memuji Allah SWT dan memaklumkan kepada orang lain jika disukai, manakala jika ia buruk maka hendaklah memohon perlindungan daripada Allah SWT, meludah ke kiri tiga kali, serta tidak menceritakannya kepada orang lain kerana ia tidak memberikan sebarang mudarat kepadanya.³⁹ Ibnu Sirin telah meletakkan beberapa garis panduan dalam pentakwilan mimpi iaitu⁴⁰:

- i. Orang yang layak mentakwil mimpi ialah ulama, juru nasihat dan mereka yang memiliki kemampuan mentakwil. Mereka perlu menguasai dalil al-Quran dan hadis serta aneka maknanya. Ini kerana pentakwilan dinilai menurut lensa agama.
- ii. Makna mimpi hanya dapat dijadikan pengajaran dan perumpamaan. Mimpi tidak boleh dijadikan pertimbangan dan ketetapan hukum.
- iii. Pentakwilan tidak menyebabkan manusia melakukan larangan yang ditegah agama.

³⁹ “Al-Fatawa”, laman sesawang *Da'irat al-Ifia'*, diakses 1 Ogos 2022, https://aliftaa.jo/Question.aspx?QuestionId=1590#.Yu_VIH1BzIU.

⁴⁰ Muhammad bin Sirin, *Tafsir al-Ahlam al-Kabir* (Kaherah: Dar al-Safa, 2000), 1-5.

- iv. Pentakwilan tidak menyebabkan sesuatu ramalan dianggap pasti dan mutlak terjadi seperti yang dipercayai dalam ilmu tilik dan astrologi.

Oleh itu, pentakwilan terhadap mimpi yang baik jika mahu dilakukan maka perlulah selaras dengan ajaran dan hukum Islam. Ajaran sesat sebaliknya menjunjung mimpi sehingga diposisikan sebagai sumber mutlak dalam keyakinan. Pentakwilan terhadap mimpi oleh pengasas dan tokohnya juga dinilai benar dan wajib diyakini walau bercanggah dengan ajaran agama. Oleh kerana itu, buku-buku takwil mimpi oleh tokoh dan pengasas sesuatu ajaran diletak setaraf dengan sumber agama. Ia berlaku akibat penolakan terhadap sumber dan pandangan yang telah sedia disepakati ulama sejak zaman berzaman.

c. Pandang Alam: Membentuk Pola Pandang dan Naratif di Luar Norma

Pegangan terhadap sumber yang bersifat andaian dan fiksiyen akan melahirkan pemikiran yang asing dari norma pemikiran manusia terbanyak. Pola pandang dan naratif yang khusus perlu diwujudkan supaya kesetiaan pengikut terhadap pengasas dan tokoh serta ajaran itu sendiri dapat dikembangkan. Kebiasaannya pemimpin sesuatu ajaran sesat memiliki karisma sehingga aspek 'ketokohan' itulah yang menjadi pengharapan oleh pengikut. Ajaran yang dikembangkan juga perlu diperlihatkan paling penting di mana kebiasaannya idea-idea yang diketengahkan di luar kebiasaan. Oleh kerana ajaran sesat mengajar pengikutnya untuk berpegang dengan ajaran yang jauh berbeza dengan pegangan umat Islam umumnya maka mentaliti 'Kami' vs 'Mereka' digunakan. 'Kami' yang dimaksudkan di sini ialah kelompok pengikut yang komited berpegang dengan sesuatu ajaran, meletakkan penghormatan tinggi terhadap tokoh ajaran serta darinya lahir perasaan istimewa dan 'superior' daripada orang lain. 'Mereka' pula ialah umat Islam umumnya yang dilihat 'jahil', tidak mengetahui 'rahsia' ilmu yang sebenar serta mempunyai tahap beragama yang lebih rendah.

Sebagai contoh, Abdul Kahar Ahmad telah mendakwa dirinya sebagai rasul Melayu berpandukan surah Ibrahim ayat 4⁴¹. Beliau mendakwa rasul perlu diutus berinteraksi secara langsung dengan pengikutnya serta boleh memberi jaminan syurga kepada sesiapa yang menuruti ajarannya.⁴² ‘Karisma’ yang ditonjolkan beliau kepada pengikutnya termasuk pelbagai jaminan dan pengharapan yang diberikan akhirnya melahirkan mentaliti ‘superior’ terhadap orang lain dan taasub terhadap pengasas ajaran tersebut.⁴³

Beberapa ajaran sesat juga membentuk naratif dengan memfokuskan kepada aspek tertentu yang menjadi tunjang kepada ajaran tersebut. Sebagai contoh ajaran Rasul Kahar bertemakan kedudukannya sebagai rasul untuk orang Melayu, beberapa kumpulan pseudo-tarekat memfokuskan aspek kebatinan dan ilmu rahsia, manakala al-Arqam bernaratifkan fenomena dan peristiwa akhir zaman. Ajaran al-Arqam yang memberikan fokus terhadap aspek eskatologi ini turut menyebarkan cabangan perbahasan tentang risalah nubuwwah, kepentingan mujaddid dalam agama, peranan setiap mujaddid di setiap zaman, kelahiran mujaddid akhir zaman serta kemunculan Imam Mahdi.⁴⁴ Naratif ini dikhususkan lagi dengan meletakkan zaman kelahiran terakhir mujaddid tersebut ialah awal kurun ke-15 (suku kurun pertama). Selain itu, maksud ‘akhir zaman’ yang dimaksudkan oleh Nabi dalam pelbagai hadis ditafsirkan sebagai sekitar kurun ke-15 Hijrah dan kebangkitan Islam di sebelah timur yang dimaksudkan ialah gugusan Kepulauan Melayu yang terdiri dari negara Malaysia, Indonesia dan sekitarnya dengan Malaysia dikatakan lebih menonjol.⁴⁵ Oleh itu ajaran ini menerima sambutan baik kerana isu dan permasalahan yang dibawa diperlihatkan penting iaitu kemunduran umat Islam sejak berabad tanpa bimbingan mujaddid; pihak antagonis yang berkonspirasi turut dinyatakan jelas iaitu kuasa Barat dan kuffar; serta penyelesaian yang dikaitkan secara

⁴¹ Terjemahan: “Dan Kami tidak mengutus seorang rasul pun, melainkan dengan bahasa kaumnya, agar dia dapat memberi penjelasan kepada mereka.” Ibrahim, 4.

⁴² Nabi Palsu Kahar Part 1 dari 2.wmv, laman sesawang *Youtube*, diakses 8 Feb 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=AosQpX0wY8w>.

⁴³ Nabi Palsu Kahar Part 2 dari 2.wmv, laman sesawang *Youtube*, diakses 8 Feb 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=pG891kFjq7g>.

⁴⁴ Mohd. Nizamuddin Haji Asaari dan Laila Ahmad, *Abuya Haji Ashaari Muhammad adalah Putera Bani Tamim* (Kuala Lumpur: Perniagaan Mata Angin, 2007), 18.

⁴⁵ *Ibid.*, 18-19.

erat dengan pengikut iaitu kebangkitan Abuya dari Malaysia pada masa tersebut.

d. Sosial: Memerlukan Pengikut yang Taasub bagi Kelangsungan Teori atau Ajaran

Naratif tertentu yang dibentuk dalam sesuatu ajaran sesat mahupun teori konspirasi akhirnya akan melahirkan pengikut yang taasub dan fanatik terhadap ajaran yang dipegang. Fanatik lahir daripada penerimaan bulat terhadap sesuatu tanpa dipertimbangkan secara rasional dan teliti. Tidak seperti 'kesetiaan' yang penting dalam kefungsiian sosial, sikap fanatik berasaskan sentimen keterlaluan terhadap sesuatu subjek. Dalam konteks ajaran sesat, mereka yang terjebak dengannya melihat bahawa ajaran tersebut mengisi keperluan rohani atau spiritual yang dicari selama ini. Kebergantungan rohani terhadap ajaran tersebut menjadikan apa sahaja yang diajar diterima begitu sahaja manakala sebarang kritikan ditolak. Ia melahirkan sikap tidak toleran, namun dalam masa yang sama bangga terpilih mengikuti ajaran terbabit dan membenci sesiapa yang berbeza.

Selain itu, terdapat ajaran sesat yang diperlihatkan mampu mengisi vakum perubahan yang diinginkan oleh pengikutnya. Manusia boleh berasa hampa dan kecewa sekiranya berlaku perubahan yang negatif terhadap kehidupan mereka dan kehampaan itu boleh bertambah jika mereka melihat tiada sistem atau nilai yang boleh menambah baik dan memulihkan apa yang dikecapi sebelumnya. Terdapat beberapa ajaran sesat yang memperlihatkan ajaran mereka sebagai penyelesaian terhadap rasa kehampaan tersebut. Mereka akan menggunakan sentimen berkait kemunduran umat Islam serta kekuatan musuh khususnya dari Barat yang mengancam. Ditunjukkan bahawa penyelesaian terhadap segala kerumitan tersebut adalah dengan menyokong perjuangan gerakan yang dipimpin tokoh atau watak terkemuka sama ada sebagai Pemuda Bani Tamim, Imam Mahdi, Isa al-Masih, Khalifah Islamiyyah dan lain-lain. Apabila penyelesaian tersebut dilihat sebagai muktamad dan terpenting, maka apa sahaja ajaran dan amalan yang ganjil serta bersalahan dengan agama tetap diterima. Apatah lagi setiap ajaran akan menonjolkan dakwaan kekeramatan, keajaiban bahkan kemukjizatan yang dikurniakan terhadap tokoh yang disanjung tersebut.

Ajaran al-Arqam mengajar pengikutnya bahawa Syeikh Suhaimi yang dianggap sebagai Imam Mahdi telah ghaib dalam beberapa tempoh dan akan kembali di akhir zaman. Upacara pengebumian beliau di Kampung Teluk Pulau, Kelang, Selangor pada tahun 1925 didakwa sekadar lakonan bagi mengelakkan fitnah dan kegemparan masyarakat sekiranya beliau ghaib secara tiba-tiba.⁴⁶ Sepeninggalannya para pengikut mengingati Syeikh Suhaimi melalui penyebutan nama beliau. Ia seperti yang dijelaskan oleh penulis manaqib beliau iaitu⁴⁷:

“Syeikh Suhaimi telah berpesan dan memberitahu keluarganya. dan murid-muridnya bahawa jika sesiapa di antara mereka menemui sesuatu bahaya atau kesusahan atau ada sesuatu hajat maka mereka serulah namanya, Insya Allah ia akan menolong mereka. Pesanan Syeikh Suhaimi ini telah diikuti oleh keluarganya dan murid-muridnya, maka seruan itu telah berhasil.”

Beberapa contoh pegangan dan amalan di atas jelas menunjukkan kepentingan taasub dalam menjamin kelangsungan sesuatu ajaran sesat. Ia menuntut kepada penerimaan utuh tanpa penelitian secara mendalam terhadap setiap dakwaan yang dilontarkan oleh pengasas dan tokoh ajaran walaupun di luar rasional dan ketetapan agama.

Sebagai rumusannya terdapat empat elemen yang menjadi nilai sepunya antara teori konspirasi dan sebahagian ajaran sesat seperti yang dihuraikan di atas. Walaupun teori konspirasi dan ajaran sesat mempunyai latar dan ciri yang berbeza, namun perbincangan di atas memperlihatkan bahawa terdapat beberapa ciri yang sama antara keduanya sehingga beberapa ajaran sesat menjadikan teori konspirasi sebagai sumber kebenaran ajaran mereka. Namun, untuk mendapat tempat dan diterima oleh masyarakat kini, penyebaran ajaran secara konvensional adalah terhad dan kurang efektif. Oleh yang demikian ajaran-ajaran ini

⁴⁶ Md. Taha Suhaimi, *Jawapan Bagi Tuduhan-Tuduhan Terhadap Sejarah Hidup Syeikh Muhammad As-Suhaimi dan Aurad Muhammadiyah* (t.tp: tp, t.t.), 36-37.

⁴⁷ Ibid., 35.

beralih kepada internet khususnya media sosial yang mempunyai liputan dan kaedah interaksi lebih meluas dan berkesan.

Peranan Media Sosial

Perbincangan seterusnya membentangkan beberapa ajaran sesat yang aktif menggunakan media sosial dan mengadaptasi teori-teori konspirasi untuk menjustifikasikan kedudukan ajaran mereka. Kajian oleh Institut Penyelidikan Pembangunan Belia Malaysia (IYRES) pada tahun 2015 menunjukkan internet sebagai faktor pendorong dan saluran media yang memberi pengaruh besar kepada penyebaran doktrin radikal seperti yang dikembangkan oleh ISIS. Sebanyak 50.4% saluran media yang digunakan bersumberkan Facebook dan 35% adalah Youtube. Manakala, faktor persekitaran yang mempengaruhi penyebaran ideologi ISIS adalah bersumberkan rakan siber iaitu 14.1% dan terbanyak berbanding faktor-faktor lain.⁴⁸ Berdasarkan data dari PDRM pula, Telegram merupakan ruang komunikasi yang paling banyak digunakan oleh kumpulan ini sama ada untuk merekrut ahli, menyebarkan maklumat sehinggalah kepada penganjuran sesi baiah taat setia secara maya.⁴⁹ Bahkan, terdapat individu yang terjebak dengan ajaran dan gerakan ini atas kesalahan membuat bahan letupan yang hanya berpandukan kepada info di Google dan Youtube sahaja.⁵⁰ Kajian oleh The Brookings Project yang melihat pengaruh kumpulan radikal di media sosial pada tahun 2014 menunjukkan terdapat lebih kurang 46,000 akaun Twitter yang digerakkan oleh pendokong dan simpatisan ISIS ketika zaman kemuncaknya.⁵¹ Ia belum termasuk di platform-platform media sosial yang lain.

Bagi mendapatkan sokongan umat Islam, ISIS biasanya memperlihatkan situasi semasa umat Islam (khususnya di negara berkonflik) dan umat Islam perlu bertindak dan berjuang bersama mereka. Tidak menyertai perjuangan mereka disebut sebagai

⁴⁸ Mohd Khairul Naim Che Nordin & Muhamad Syafriz Mhd Nazer, "Faktor Penglibatan Belia Muslim Malaysia dengan Terorisme: Analisis Perspektif PDRM dan Panel Pemulihan Deradikalisasi," *Jurnal Usuluddin* 48.1 (2020), 7.

⁴⁹ Ibid., 12.

⁵⁰ Ibid., 14.

⁵¹ J. M. Berger & Jonathan Morgan, *The ISIS Twitter Census: Defining and Describing the Population of ISIS Supporters on Twitter*, The Brookings Project on U.S Relations with the Islamic World (t.tp.: Brookings, 2015), 2.

bersalahan dengan agama. Abu Muhammad al-Adnani menyatakan dalam majalah rasmi ISIS iaitu DABIQ yang disebarkan secara atas talian termasuk di media sosial:

“Masanya telah tiba bagi generasi-generasi yang tenggelam dalam lautan kehinaan, disusui dengan susu kehinaan, dan diperintah oleh orang-orang yang paling keji, setelah lama terlena dalam kegelapan pengabaian – sudah tiba masanya bagi mereka untuk bangkit.”⁵²

Mereka cuba mendapatkan rekrut yang melihat diri sebagai mangsa ketidakadilan, sering dipermainkan kerana tidak bertindak, dan jalan untuk mendapatkan apa yang telah hilang ialah melalui tindakan kekerasan. Turut ditekankan konspirasi yang dirancang kelompok kuffar termasuk dalam kalangan umat Islam sendiri. Petikan dari majalah atas talian ISIS berikut merupakan contoh langsung dari gerakan ini yang cuba menanamkan idea bahawa negara-negara Islam turut berkonspirasi secara bersama dan terancang menindas umat Islam:

“.... Kerana mereka sentiasa mengetahui bahawa kamu adalah orang yang paling keras memusuhi mereka, dan juga yang paling berbahaya di antara mereka terhadap negara Yahudi kecil dan agen mereka, sama ada dari kerajaan murtad di Teluk dan mereka di rantau ini... tujahan kuku mereka ke dalam tubuh umat selama berabad-abad, maka sudah tiba masanya cakar-cakar itu dicabut dan tangan-tangan itu terputus, dengan izin Allah, melalui iman, keteguhan hati, tawakkal, kesabaran, dan keteguhan hati anak-anak khilafah.”⁵³

⁵² Islamic State, *Dabiq: The Return of Khilafah* (Dubai: Al-Hayat Media, 2014), 8.

⁵³ Aaron Y. Zelin, “The Ruling of the Belligerent Christians,” *Rumiyah Online Magazine*, 9 September 2017, <https://jihadology.net/category/rome-magazine/>.

Selain itu, antara ajaran yang lebih terkini dan tersebar luas melalui media sosial ialah Gerakan Akhir Zaman (GAZA), sebuah ajaran yang sepenuhnya berasaskan mimpi seorang lelaki dari Pakistan bernama Muhammad Qasim. Tema-tema setiap mimpi beliau juga sepenuhnya berkait dengan peristiwa akhir zaman yang dikaitkan dengan teori-teori konspirasi. Ajaran ini berkembang bermula dari Pakistan sehingga kemudiannya popular di Indonesia dan Malaysia. Beberapa pengikutnya mengambil inisiatif sendiri membina laman web rasmi ajaran dalam bahasa Melayu, melakukan terjemahan video daripada bahasa Urdu ke bahasa Melayu serta membina jaringan media sosial yang boleh diakses secara mudah. Muhammad Qasim sendiri mempunyai blog peribadi yang menghimpunkan kenyataan, pandangan dan ajaran beliau. Turut disertakan di blog tersebut ialah 'link' jempukan kepada sesiapa sahaja untuk menyertai Whatsapp Group beliau. Selain itu, Twitter dan Facebook turut dijadikan medium bagi ajaran ini seperti AlMahdi Muhammad Qasim Fans, Muhammad Qasim Supporters, Pendukung Muhammad Qasim bin Abdul Karim dan lain-lain. Mereka turut menyediakan pelbagai video berkait ajaran ini di Youtube. Sehingga Ogos 2022, terdapat seramai 13,200 *subscribers* di akaun tersebut. Turut disediakan ialah laman sesawang yang dinamakan Devine Dreams yang menyediakan secara lengkap segala maklumat berkait ajaran ini bermula daripada biografi pengasasnya, himpunan video dalam pelbagai bahasa, himpunan artikel dan blog serta FAQ.⁵⁴ Web dalam bahasa Melayu/Indonesia dan Inggeris turut dibangunkan oleh pengikutnya dari Indonesia dan Malaysia.⁵⁵ Ia lengkap dengan himpunan setiap mimpi pengasasnya yang dipecahkan kepada beberapa topik tertentu. Turut dimasukkan ialah liputan berita berkait ajaran tersebut yang dinamakan sebagai Daily Gaza.

Di samping itu, kumpulan Hizbut Tahrir Malaysia juga merupakan antara ajaran yang turut menggunakan media sosial secara meluas. Sehingga Ogos 2022, jumlah *followers* ajaran ini di Facebook ialah berjumlah 58,000 pengguna, 6209 pengguna di Instagram, 4490 *subscribers* di Youtube dan 882 *subscribers* di Telegram. Selain berkongsi aktiviti yang dijalankan, kumpulan ini

⁵⁴ "Devine Dreams", diakses 1 Ogos 2022, <https://divinedreams.co/about/>

⁵⁵ Lihat "Gerakan Akhir Zaman (GAZA)", diakses 2 Ogos 2022, <https://gazadreamsqasim.com/>.

turut bebas menyebarkan fahaman yang dibawa sama ada dalam bentuk risalah, video dan poster. Bagi menarik perhatian pengguna media sosial, mesej dan isu yang dibawa berkait aspek sosio-politik umat dan negara Islam dengan solusi terhadap segala permasalahan tersebut adalah menerusi pembentukan khilafah. Selain itu, kumpulan al-Arqam yang telah diharamkan sejak 1994 masih dikesan aktif di media sosial. Sebagai contoh terdapat Telegram yang melampirkan puluhan buku karya Ashaari Muhammad dan pengikut al-Arqam yang lain. Buku-buku yang diharamkan dari diedarkan oleh Kementerian Dalam Negeri ini dikongsi secara meluas dan dapat dimuat turun dalam bentuk PDF. Begitu juga wujud akaun-akaun peribadi yang secara langsung dan halus menyebarkan idea-idea ajaran tersebut dalam hantaran-hantaran mereka. Jamaat Ahmadiyah Muslim Malaysia turut dikesan mempunyai halaman Facebook tersendiri serta laman sesawang rasmi yang lengkap dengan pengenalan, buku-buku dan artikel, khutbah dan lain-lain.⁵⁶

Setiap ajaran ini menggunakan pelbagai pendekatan untuk mendapatkan pengikut. Doktrin yang diajar diperlihatkan sebagai unik dan istimewa serta amalan yang ditunjukkan ditonjolkan berbeza dari amalan ibadah yang lazim diamalkan. Di samping itu, salah satu pendekatan popular yang digunakan oleh penggerak ajaran sesat ialah melalui penceritaan termasuklah teori-teori konspirasi yang dikaitkan pula dengan tanda-tanda akhir zaman sebagai membuktikan kebenaran dakwaan. Ajaran Qadiani atau Ahmadiyah sebagai contoh mendakwa kemunculan Imam Mahdi akan didahului dengan tercetusnya *inqilab* (revolusi) selepas 1200 Hijrah.⁵⁷ Ia seolah revolusi pertentangan kelas yang menjungkir balik setiap kedudukan kelas sosial sehingga mencetuskan peperangan besar di India. Dengan bermain emosi seperti kesengsaraan, kesedihan dan kepayahan sepanjang peristiwa tersebut, ajaran ini kemudiannya menarik perhatian pengikut untuk memberi pengharapan terhadap kemunculan al-Mahdi yang akan melenyapkan setiap kegundahan yang berlaku. Menurut

⁵⁶ Jemaat Muslim Ahmadiyah, "Kenali Ahmadiyah," laman sesawang *Jemaat Ahmadiyah Muslim Malaysia*, diakses 2 Ogos 2022, http://alislam.my/?fbclid=IwAR1eRV4nxcRghuf6HEoEu_rE8-H1JlnGZ7XjAsn8Ed9Gm6Era4DdgJWZ8iE.

⁵⁷ Mirza Ghulam Ahmad, *Nishan-e-Asmani: The Heavenly Sign*, terj. Muhammad Akram Ghauri (UK: Islam International Publication Limited, 2005), 25-26.

Mirza Ghulam Ahmad dalam syair berkait kemunculan dirinya sebagai Imam Mahdi beliau menyebut⁵⁸:

*But do not grieve, for in the midst of these
anxieties,
I envision the joy of meeting the Sweetheart.
When the unfruitful winter is over,
I envision the rising of the sun of a happy
spring.*

Ia bermaksud, ketika musim gugur abad ketiga belas berakhir, 'matahari musim semi' akan terbit pada awal abad keempat belas, iaitu 'mujaddid zaman' akan muncul yang memberi maksud kedatangan beliau menyelamatkan dunia ini. Terdapat pelbagai lagi ajaran sesat yang turut menggunakan bentuk penceritaan seperti ini dengan latar dan watak yang berbeza disulami dengan pelbagai teori konspirasi yang dieksploitasi untuk mendapatkan pengikut.

Rumusan

Perbincangan di atas telah menghuraikan wujudnya sinkritasi antara ajaran sesat dengan teori konspirasi di mana ciri-ciri sepunya tersebut menjadikan kedua-duanya dapat beradaptasi. Pada aspek peranan, penggunaan teori konspirasi oleh beberapa ajaran sesat adalah atas beberapa faktor seperti menyediakan rasa berkumpul, mendapatkan legitimasi bahawa ajaran tersebut benar, mendapatkan sokongan dan pengikut serta menyanggah kritikan pihak lawan. Oleh kerana ajaran sesat itu sendiri membentuk pegangan dan keyakinan tersendiri ahlinya maka ia memberikan impak yang negatif kepada umat Islam dalam pelbagai aspek. Pada aspek agama, ajaran yang tersebar ini jelas menyalahi Ahli Sunnah Wal Jamaah sama ada pada aspek akidah, fiqh atau pun tasawuf. Menjaga agama (*hifz al-Din*) merupakan satu tuntutan kepada umat Islam khususnya dalam konteks maqasid yang lima, kerana langkah pencegahan dan penguatkuasaan yang dilaksanakan adalah demi menjaga akidah yang sahih dan mengelakkan pegangan yang menyesatkan. Maksud 'menjaga' di sini termasuklah tanggungjawab pemerintah

⁵⁸ Ibid., 26.

yang perlu memastikan hanya ajaran yang sahih diajar dan disebarkan kepada masyarakat, manakala ajaran yang salah dan teori yang bersifat andaian tetapi mengatasnamakan Islam sehingga membawa pada penyimpangan, bid'ah dan perpecahan perlu dicegah dari disebar dan diamalkan.

Pada aspek sosial, ia memberikan ancaman kepada perhubungan sosial dan keselamatan kerana mereka yang terjebak dengan ajaran sebegini mempunyai pegangan dan seterusnya pola pandang yang berbeza dengan masyarakat. Lebih membimbangkan, aspek pegangan ini boleh diterjemahkan ke aspek tindakan sehingga boleh membahayakan masyarakat. Manakala, pada aspek individu pula, ajaran seperti ini memberikan kesan kepada psikologi kerana apa yang dipegang berciri emosional. Kepercayaan kepada ajaran dan teori ini memerlukan emosi yang negatif berbanding rasional, serta bergantung kepada sentimen berbanding ilmu. *Confirmation bias* boleh lahir dari sikap menerima sesuatu ajaran secara emosi dan tanpa usul periksa yang teliti. Ia melahirkan individu yang berkecenderungan berpegang dengan satu pendapat, kemudian cuba mendapatkan pelbagai hujah bagi membenarkan pendapat tersebut. Manakala, pendapat lain diabaikan atau disanggah walau berkemungkinan benar. Hal ini dikuatkan lagi dengan perkembangan media sosial yang menyediakan apa yang disebut pegangan alternatif (*alternative truth*) yang berbeza dengan pegangan arus perdana.

Oleh itu, bagi mengatasi keterlibatan seseorang dengan ajaran seperti di atas, maka umat Islam perlu didedahkan dengan pengajian agama yang tersusun dan sistematik. Pada aspek perseorangan, setiap individu perlu mengambil cakna tentang sumber yang digunakan oleh ajaran sesat dan teori konspirasi. Sesuatu dakwaan tanpa bukti atau berasaskan bukti yang kabur adalah suatu bukti bahawa ia (dakwaan tersebut) tidak benar. Setiap individu juga perlu berhati-hati dan tidak mudah menerima ajaran yang berbeza dari apa yang diiktiraf oleh pihak berautoriti dan pandangan jumhur ulama. Sebaliknya apa yang perlu dilakukan ialah meneliti dan menapis apa yang diterima melalui suluhan ilmu dipandu ulama yang berkepakaran dalam sesuatu bidang. Di samping itu, sesuatu ajaran yang berkembang dengan sumber yang tidak jelas dan menjadikan teori konspirasi sebagai

hujahan mereka berkemungkinan besar membabitkan penggerak ajaran itu sendiri sebagai konspirator, - yang berkonspirasi agar ajarannya diterima - serta berkonspirasi juga agar teori konspirasi yang dibawa diterima secara yakin dan benar oleh pengikutnya.

Berdasarkan beberapa contoh ajaran sesat di atas juga menunjukkan internet dan media sosial digunakan secara optimum oleh kumpulan ajaran sesat bagi menyebarkan ajaran mereka. Penelitian yang dilakukan menunjukkan beberapa ajaran turut menyediakan suatu bahagian berkenaan jawab balas sebagai respons terhadap pengharaman ajaran mereka di Malaysia. Melihat kepada perkembangan ini, kaedah penguatkuasaan tidak berkesan sepenuhnya dalam mengawal penyebaran ajaran sesat di internet. Satu laman media sosial yang dilapor dan disekat akan digantikan pula dengan puluhan akaun yang lain. Oleh itu, makalah ini mencadangkan supaya pihak berkuasa agama dan institusi fatwa sama ada di peringkat negeri mahupun persekutuan untuk mengoptimumkan penggunaan media sosial secara interaktif dan meluas. Ia wajar dijadikan medium yang secara terfokus menjelaskan ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah dan menerangkan justifikasi pengharaman dan pewartaan sesuatu ajaran sesat. Melihat kepada perkembangan semasa kini, masyarakat tidak lagi sekadar menerima apa yang ditetapkan oleh pihak berkuasa, sebaliknya penerangan, justifikasi dan dalil perlu dikemukakan bagi mengelakkan kekeliruan.

Rujukan

- Aaron Y. Zelin. "The Ruling of the Belligerent Christians." *Rumiyah Online Magazine*, 9 September 2017, <https://jihadology.net/category/rome-magazine/>.
- Ahmad bin Muhammad Zayn al-Fatani. *Faridah al-Faraid fi 'Ilm al-'Aqid*. Pattani: Matba'ah Bin Halabi, t.t.
- Al-Ash'ari, Abu al-Hasan. *Risalah Istihsan al-Khawd fi 'Ilm al-Kalam*. Beirut: Dar al-Mashari', 1995.
- Al-Kauthari, Muhammad Zahid. "Safhah min Hayat al-Musannif," dalam *Tabyin Kadzb al-Muftari fima Nusiba ila al-Imam Abi al-Hasan al-Ash'ari*, ed. Muhammad Zahid al-Kauthari. Kaherah: al-Maktabah al-Azhariyyah li al-Turath, 2010.

- Al-Mubarakfuri, Muhammad bin 'Abd al-Rahman. "Tuhfah al-Ahwazi." Laman sesawang *Kitab al-Iman, al-Maktabah al-Islamiyyah*,
https://www.islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&ID=5067&bk_no=56&flag=1.
- Al-Tirmizi, Muhammad bin 'Isa. *Jami' al-Tirmizi*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 2008.
- Azmil Zainal Abidin. "Keautoritarian Manhaj Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah." *Jurnal Akidah dan Pemikiran Islam (AFKAR)* 19 [Keluaran Khas] (2017): 1-46.
- J. M. Berger & Jonathan Morgan. *The ISIS Twitter Census: Defining and Describing the Population of ISIS Supporters on Twitter*. The Brookings Project on U.S Relations with the Islamic World. t.tp.: Brookings, 2015.
- Coady, David. "An Introduction to the Philosophical Debate about Conspiracy Theories," dalam *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*, ed. David Coady. New York: Routledge, 2018.
- "Communications Ministry: Malaysia has Approximately 28 Million Social Media Users as of Jan 2021." Laman sesawang *MalayMail*, 22 Sept 2021,
<https://www.malaymail.com/news/malaysia/2021/09/22/communications-ministry-malaysia-has-approximately-28-million-social-media/2007482>.
- Daud 'Abd Allah al-Fatani. *Al-Durr al-Thamin fi 'Aqaid al-Mu'minin*. Pattani: Matba'ah Bin Halabi, t.t.
- De Coninck, David, Thomas Frissen, Koen Matthijs, Leen d'Haenens, Grégoire Lits, Olivier Champagne-Poirier, Marie-Eve Carignan et al. "Beliefs in Conspiracy Theories and Misinformation About COVID-19: Comparative Perspectives on the Role of Anxiety, Depression and Exposure to and Trust in Information Sources," *Frontiers in Psychology* 12 (2021): 1-13.
- "Devine Dreams." Diakses 1 Ogos 2022,
<https://divinedreams.co/about/>.
- Dewan Negeri Selangor. "Mesyuarat Ketiga Penggal Keempat Dewan Negeri Selangor Tahun 2016," 31 Oktober - 4 November 2016 dan 7 November - 10 November 2016, Portal Rasmi Dewan Negeri Selangor,

- <http://dewan.selangor.gov.my/question/ajaran-agama-sesat-di-selangor/>.
- “al-Fatawa”. Laman sesawang *Da'irat al-Ifta'*. https://aliftaa.jo/Question.aspx?QuestionId=1590#.Yu_V1H1BzIU.
- Hartman, Todd K., Michael Marshall, Thomas VA Stocks, Ryan McKay, Kate Bennett, Sarah Butter, Jilly Gibson Miller et. al. “Different Conspiracy Theories Have Different Psychological and Social Determinants: Comparison of Three Theories About the Origins of the COVID-19 Virus in a Representative Sample of the UK Population.” *Frontiers in Political Science* 3 (2021): 1-17.
- Ibn ‘Asakir al-Dimasyqi. *Tabyin Kadzb al-Muftari fima Nusiba ila al-Imam Abi al-Hasan al-Ash'ari*, ed. Muhammad Zahid al-Kauthari. Kaherah: al-Maktabah al-Azhariyyah li al-Turath, 2010.
- Ibnu Majah. *Sunan Ibnu Majah*, vol. 2. Beirut: Dar al-Salam, 2007.
- Ijaz A. Rauf. “73 Golongan Dalam Islam.” Laman sesawang *Jamaah Muslim Ahmadiyah Indonesia*, Ahmadiyah.id, <https://ahmadiyah.id/73-golongan-dalam-islam.html>.
- Imran Abbasi. “Analysis of the Dreams of Muhammad Qasim Ibn Abdul Karim.” Laman sesawang *The Dayspring*, diakses 1 Ogos 2022, <https://www.thedayspring.com.pk/analysis-of-the-dreams-of-muhammad-qasim-ibn-abdul-karim/>.
- “Infodemic”. *World Health Organization (WHO)*, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1.
- Islamic State. *Dabiq: The Return of Khilafah*. Dubai: Al-Hayat Media, 2014.
- Jemaat Muslim Ahmadiyah, “Kenali Ahmadiyah,” laman sesawang Jemaat Ahmadiyah Muslim Malaysia, diakses 2 Ogos 2022, http://alislam.my/?fbclid=IwAR1eRV4nxcRghuf6HEoEu_rE8-H1JlnGZ7XjAsn8Ed9Gm6Era4DdgJWZ8iE.
- Md. Taha Suhaimi. *Jawapan Bagi Tuduhan-Tuduhan Terhadap Sejarah Hidup Syeikh Muhammad As-Suhaimi dan Aurad Muhammadiyah*. t.tp: tp, t.t.
- Menczer, Filippo. “Here’s Exactly How Social Media Algorithms Can Manipulate You.” Laman sesawang *Big Think*, diakses

- 3 Ogos 2022, <https://bigthink.com/the-present/social-media-algorithms-manipulate-you/>.
- Mirza Ghulam Ahmad. *Nishan-e-Asmani: The Heavenly Sign*, terj. Muhammad Akram Ghauri. UK: Islam International Publication Limited, 2005.
- Mirza Ghulam Ahmad. *Tadhkirah*, terj. Chaudry Muhammad Zafrullah Khan. UK: Islam International Publication Ltd.
- Mohd Khairul Naim Che Nordin & Muhamad Syafriz Mhd Nazer. "Faktor Penglibatan Belia Muslim Malaysia dengan Terorisme: Analisis Perspektif PDRM dan Panel Pemulihan Deradikalisasi." *Jurnal Usuluddin* 48.1. (2020): 1-32.
- Mohd. Nizamuddin Haji Asaari & Laila Ahmad. *Abuya Haji Ashaari Muhammad adalah Putera Bani Tamim*. Kuala Lumpur: Perniagaan Mata Angin, 2007.
- Muh. Hasim Arfah. "Ternyata, Hancurnya Gedung WTC Amerika Sudah Disebut dalam Al Quran." Laman sesawang *Tribunnews*, 27 Feb 2015, <https://makassar.tribunnews.com/2015/02/27/ternyata-hancurnya-gedung-wtc-amerika-sudah-disebut-dalam-al-quran>.
- Muhammad bin Sirin. *Tafsir al-Ahlam al-Kabir*. Kaherah: Dar al-Safa, 2000.
- Penulis tidak diketahui. "Groups Associated with al-Qaeda, ISIS Spread Conspiracy Theories About COVID-19: UN Report." *The Economic Times*, 19 November 2020, https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/group-s-associated-with-al-qaeda-isis-spread-conspiracy-theories-about-covid-19-un-report/articleshow/79297124.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst.
- Pew Research Centre. *Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population*. Washington D.C: Pew Forum on Religion and Public Life, 2009.
- Portal Gerakan Akhir Zaman. "Orang-Orang dari Indonesia, Malaysia dan Bangladesh Membantu Menyebar Mimpimimpi." <https://gazadreamsqasim.com/>.
- Portal Hizbut Tahrir Malaysia. "SN479 – Siapakah Yang Dikatakan Ahlu Sunnah Wal Jamaah?."

<https://mykhilafah.com/sn479-siapakah-yang-dikatakan-ahlu-sunnah-wal-jamaah/>.

Ronningstam, Elsa F. *Identifying and Understanding the Narcissitic Personality*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Saleh Mohammad Alladin. "The Advent of the Promised Messiah as Vindicated by the Signs of the Lunar and Solar Eclipses." Laman sesawang *Al-Islam: The Official Website of the Ahmadiyya Muslim Community*, <https://www.alislam.org/articles/promised-messiah-lunar-solar-eclipses/>.

"Social Media Penetration in Malaysia [Research]," laman sesawang Digital Bussiness Lab, 26 Julai 2022, diakses 30 Julai 2020, <https://digital-business-lab.com/2022/07/%E2%91%A1-social-media-penetration-in-malaysia-research/>.

Uscinski, Joseph E. *Conspiracy Theories: A Primer*. New York & London: Rowman & Littlefield, 2022.

Video Nabi Palsu Kahar Part 1 dari 2.wmv. Laman sesawang *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=AosQpX0wY8w>.

Video Nabi Palsu Kahar Part 2 dari 2.wmv, Laman sesawang *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=pG891kFjq7g>.

5.

***Licence to Preach: An analysis of
Tauliah's Requirement in
Malaysia and Singapore***

LICENCE TO PREACH: AN ANALYSIS OF TAULIAH'S REQUIREMENT IN MALAYSIA AND SINGAPORE

SHAHIDRA ABDUL KHALIL

Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia
Email: shahidra@um.edu.my

MUHAMMAD SAFWAN HARUN

Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia
Email: safone_15@um.edu.my

Abstract: The *Tauliah* rules for teaching the Islam is enforced in Malaysia dan Singapore often catch the attention of the public. While some parties see it as a commendable effort, others claim that this ruling which restricts the freedom of preaching, is without a solid ground. The legitimacy of this ruling is questionable especially when it comes to professional preachers who have creditable educational merit. Logically, these individuals who are considered to be professional preachers should be given an exception. However, some of them had been barred from teaching Islam and some had been charged with the offence of teaching the religion without a certificate and had been sentenced. Thus, this study was aimed at analysing the legal basis for accreditation regulations according to the Sharia perspective. Next, the need for credentials among professional preachers was analysed using data obtained through literature review. From a comparison of legal statutes, it was found that there are exception clauses for *Tauliah* regulations in each state in Malaysia. However, the exemption is not automatic and is based solely on academic merit. Hence, highly qualified professional preachers are still subject to the rules and conditions set before exemption could be granted. According to Section 87 of the Administration of Islamic Law Act, the same rule applies in Singapore. To conclude, the *Tauliah* rule is part of the efforts of the both countries authorities in creating a harmonious atmosphere in the religious life of the community.

Keywords: Credential Teaching Religion, Preacher, Professional Da'wah.

Abstrak: Aturan *Tauliah* dalam mengajarkan agama Islam yang diberlakukan di Malaysia dan Singapura kerap menyita perhatian masyarakat. Meski beberapa pihak memandang hal ini sebagai upaya yang terpuji, ada pula pihak yang berpendapat bahwa keputusan yang membatasi kebebasan berdakwah ini tidak memiliki dasar yang kuat. Keabsahan keputusan ini patut dipertanyakan terutama jika menyangkut pengkhotbah profesional yang memiliki prestasi pendidikan yang patut dipuji. Logikanya, orang-orang yang dianggap sebagai pengkhotbah profesional ini harus diberi pengecualian. Namun, sebagian dari mereka dilarang mengajarkan agama Islam dan sebagian lagi didakwa melakukan pelanggaran mengajarkan agama tanpa ijazah dan telah dijatuhi hukuman. Dengan demikian, penelitian ini bertujuan untuk menganalisis landasan hukum peraturan akreditasi menurut perspektif syariah. Selanjutnya, kebutuhan akan kredensial di kalangan pengkhotbah profesional dianalisis menggunakan data yang diperoleh melalui tinjauan literatur. Dari perbandingan undang-

undang hukum, ditemukan adanya klausul pengecualian peraturan Tauliah di setiap negara bagian di Malaysia. Namun, pengecualian tersebut tidak otomatis dan hanya didasarkan pada prestasi akademis. Oleh karena itu, pengkhotbah profesional yang berkualifikasi tinggi masih harus mematuhi peraturan dan ketentuan yang ditetapkan sebelum pengecualian dapat diberikan. Menurut Pasal 87 Undang-Undang Administrasi Hukum Islam, aturan yang sama juga berlaku di Singapura. Kesimpulannya, aturan Tauliah merupakan bagian dari upaya otoritas kedua negara dalam menciptakan suasana harmonis dalam kehidupan beragama masyarakat.

Kata Kunci: Kredensial Pengajar Agama, Pendakwah, Profesional Dakwah

INTRODUCTION

The concept of da'wah or preaching in Islam in general is to invite people to devote themselves to Allah s.w.t¹ by appreciating the teachings and values of Islam.² One of the methods is through verbal communication, that is by conveying the teachings of Islam either formally through teaching or informally through exhortations or invitations. The demands of this preaching are borne by Muslims as commanded in the Qur'an³ and the hadith of the Prophet s.a.w.⁴ It cannot be implemented without the existence of a preacher who understands what has been commanded and prohibited by the shari'a. Without a clear and precise understanding, a well-intentioned appeal can turn negative, especially if it deviates from and contradicts the true teachings of Islam.

In preaching, the diversity of ideologies and thoughts is one of the challenges that must be faced.⁵ This challenge comes from the deviant teachings which is subtly associated with Islam. Classical examples are heretical teachings that are contrary to the creed of *Ahli Sunnah wal Jamaah*. Other than that, modern ideologies and beliefs which conflict with the true Islamic teachings also a threat to the muslim way of life. In order to overcome such challenges, laws have been enforced in the states in Malaysia as offences related to the Islamic religion are under the jurisdiction of the states. Acts such as false worship, false doctrine, developing religious doctrines, false accusations, insulting and causing Islam as a religion to be looked down upon, teaching without approval from the authority, opinions that are contrary to *fatwas* and publications that are contrary to Sharia law are offenses that are provided with punishments such as fines, imprisonment or whipping are subject to provisions in the enactment of Sharia criminal offenses in the respective states.⁶

The focus of discussion in this paper is on the offence of teaching the religion of Islam without a *Tauliah* or approval from the authority. The word *Tauliah* is derived from the Arabic word which means to make someone a guardian or representative of something. In the context of this discussion, *Tauliah* in teaching the religion of Islam means the permission given by the religious authorities to a person to deliver religious teaching and matters related to it.⁷ This

1 Abdul Ghafar bin Don and Badlihasham Mohd.Nasir, 'Cabaran Dakwah Di Malaysia Sebelum Dan Selepas Merdeka' [2022] Jurnal al-Hikmah 15.

2 Najidah Zakariya and Abu Dardaa Mohamad, 'Media Sebagai Wasilah Dakwah' (2013) Najidah Za Jurnal al-Hikmah 92.

3 Surah Ali Imran: 104; Surah al-Nahl: 125; Surah al-Qasas: 87; Surah Yusuf: 108.

4 Among the hadith is:

قَالَ اللَّهُ لَأَنْ يُهْدَى بِكَ رَجُلٌ وَاحِدٌ خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ

Meaning: By Allah, if there is only one person who gets guidance through you, then that is better for you than a red camel (the best kind of camel). *Hadith Narrated by Al-Bukhari, No. 2942.*

5 Abdul Ghafar bin Don and Mohd.Nasir (n 1).

6 Siti Zubaidah Ismail, 'Menangani Ajaran Sesat Di Kalangan Umat Islam: Perspektif Undang-Undang Dan Pentadbiran' (2010) 18 Shariah Journal.

7 Zulkifli Mohamad al-Bakri, 'Irsyad Al-Fatwa Ke-122: Keperluan Mendapatkan Tauliah Mengajar' (laman Web Rasmi Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, 2021) <<https://muftiwp.gov.my/artikel/irsyad-fatwa/irsyad-fatwa-umum/1310-irsyad-al-fatwa-ke-122-keperluan-mendapatkan-Tauliah-mengajar>>.

includes *da'wah* activities that spring from the teachings and principles of Islamic Sharia. Without a *Tauliah*, a person can be considered to have committed an offence for doing something that is not permitted.

The legal provisions regarding *Tauliah* are preventive in nature compared to the other offences mentioned above which are punishable when acts related to heresy have been committed. This offence is disputed because there is ambiguity in the rules and its implementation. Among the things that cause the confusion in the public is when professional preachers such as muftis, lecturers at Public Higher Education Institutions and graduates in the field of Islamic studies from recognized higher education institutions are also charged for this offence. Although the content delivered by them does not contradict the teachings of Islam, they are still sentenced. Video recordings of their lectures and also the books they use are used as evidence in court to convict. This situation raises questions about the propriety of credentialing requirements for this group.

For instance, newspapers had reported that several preachers both local and foreign was barred from teaching Islam in certain states of Malaysia. For example in 2014, Department of Islamic Development Malaysia (JAKIM) had forbade Syaikh Muhammad Nuruddin Marbu Abdullah Al-Banjary, an Indonesian preacher from teaching Islam in Malaysia until a certain period. JAKIM also insisted that all preachers must obey the rules in the country by not denying the *fatwas* that have been decided by the authority as it may stir up confusion among the public.⁸ Recently, it was reported that religious lectures from two local preachers namely Ustaz Azhar Idrus and Ustaz Wadi Annuar in the state of Selangor had been cancelled. This is due to the unfulfillment of *Tauliah* requirement by both preachers.⁹ It is found that media in Singapore also had reported similar issue. In 2017, the Ministry of Home Affairs (MHA) of Singapore had banned Ustaz Haslin Baharim and Ismail Musa Menk from entering the republic to follow a cruise program on a cruise ship. The authority of the country claimed that the former who is a preacher from Malaysia and the latter who is from Zimbabwe had spread Islamic teachings that could divide the harmonious life of the pluralistic society between Muslims and non-Muslims in Singapore.¹⁰

Hence this paper aims to discuss the *Tauliah* requirements for preachers of Islamic teachings according to the law and rules in Malaysia and Singapore. This paper also seeks to understand the underlying justification of the rule from the respective countries and Shariah point of view. Finally, the requirement of *Tauliah* for professional preachers is analysed. The discussion should serve as a guidance to preachers who are interested to enter both countries for *da'wah* purposes.

Methods

This paper focuses on the problems that have arisen about credentials in the delivery of *da'wah* in Malaysia which are implemented by the states in Malaysia. In this regard, there is an issue related to the implementation of accreditation at the state level which is seen as contrary to the level of knowledge of a presenter. In other words, its enforcement is seen as an effort to restrict the spread of preaching. However, every law in the context of governance must have a desire that is in line with the *maslahah* of society. Therefore, through literature review, this paper has examined the enactment of accreditation of the states in Malaysia as well as previous studies in the relevant theme. This is to identify the differences that exist in the enactment of credentialing between states as well as to understand the true purpose of

- 8 'Pendakwah Perlu Akur Fatwa' (*Harian Metro*, 2014) <<https://www.hmetro.com.my/mutakhir/2014/11/11535/pendakwah-perlu-akur-fatwa>>.
- 9 Mukhriz Mat Husin, 'Ceramah Ustaz Wadi Annuar Di Selangor Dibatalkan' (*Sinar Harian*, 2023) <<https://www.sinarharian.com.my/article/248210/edisi/selangor-kl/ceramah-ustaz-wadi-annuar-di-selangor-dibatalkan>>.
- 10 mynewshub.tv, 'Isu 2 Pendakwah Disekat Penganjur Enggan Komen' (2023) <<https://www.mynewshub.tv/2017/10/isu-2-pendakwah-disekat-penganjur-enggan-komen>>.

stipulating teaching credentialing from a syariah perspective. Through a content analysis approach, all the collected data has been analyzed and processed comprehensively.

Results and Discussions

Tauliah requirements in Malaysia: The Law and Practice

teaching the religion of Islam is the permission granted by the Islamic religious administrator in Malaysia, namely the Islamic Religious Council of the states, to those who are qualified to deliver religious teachings of Islam. It simply means that the *Tauliah* is as a licence that needs to be applied for, valid for a certain period of time, needed to be renewed when it expires and can be revoked and withdrawn based on the assessment and consideration of the state authority. Requirements for the application of *Tauliah* in teaching the religion of Islam are provided in the Islamic Religious Education section of the Administration of Islamic Law Enactment of the states respectively.

Initially, the introduction of *Tauliah* requirement in the states of Malaysia was to regulate the presenter and the essence of the presentation. The main purpose was as a mechanism to curb the spread of deviant and extreme teachings.¹¹ In addition, detailed objectives for the *Tauliah* requirements are:

- Curbing the spread of deviant beliefs and ideologies, especially involving *aqeedah*
- Curbing the spread of heretical and superstitious practices.
- Eradicating the spread of fabricated and unsupported hadiths.
- Harmonising the differences in opinions among the teachers to facilitate community acceptance
- Controlling and eliminating negative attitudes and morals among preachers such as cursing, satirising and revealing something defamatory
- *Tauliah* can confirm the suitability and credibility of such religious teaching personnel in order to maintain the mainstream practices of a community.
- *Tauliah* outlines the guidelines in the delivery of knowledge so that it is more organised and in tandem with matters that are authoritative in the religion of Islam.
- *Tauliah* can ensure the uniformity of the presentation of facts, especially involving the laws in community practice.¹²

The applicants must meet certain qualifications; hence, not all applicants could be granted *Tauliah*. The application and evaluation process for each state is based on the *Tauliah* Regulations as prescribed by the states.¹³ The *Tauliah* process begins by submitting the application form and the required supporting documents. In addition to the basic personal details, among the information required are the applicant's highest qualification, the *kitab* or religious books that have been studied and the *kitab* that will be used for teaching depending on the information required by the state.¹⁴ Applicants are evaluated through an interview

11 Siti Zubaidah Ismail (n 6); Nur Solehah Mohd Yazid, Mohd Hasrul Shuhari and Najihah Abdul Wahid, 'Peranan Jabatan Agama Islam Selangor (JAIS) Dalam Menangani Isu Ekstremisme Di Selangor' 21 Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari 214.

12 Zulkifli Mohamad al-Bakri (n 7).

13 'Researcher Interview with Informant B Who Is a Syar'i Lawyer on 27 September 2019'.

14 'Teaching Credential Application Form' (Website of Majlis Agama Islam & Adat Istiadat Melayu Kelantan, 2021) <<https://www.e-maik.my/v2/index.php/ms/muat-turun-awam/muat-turun-awam/borang-borang-umum/Tauliah-mengajar>>.

conducted by an appointed panel. However, some states such as Selangor,¹⁵ Perlis¹⁶ dan Perak¹⁷ also require a written test to be conducted prior to the interview.

Tauliah granted to the successful applicants are based on the category applied for. The categories of these *Tauliah* are different according to the regulations made in the respective states. For example, in Selangor there are four or five categories of *Tauliah* as listed in Table 1 below:

Table 1: *Tauliah* categories in the State of Selangor

No.	Category	Approved <i>Tauliah</i>
1	D1 <i>Tauliah</i> for Public Speech	Authorising the <i>Tauliah</i> Holder to give public lectures on any aspect of the Islam in any place and in any manner other than teaching the religion of Islam periodically
2.	D2 <i>Tauliah</i> for teaching using <i>kitab</i>	Authorising the <i>Tauliah</i> Holder to teach the religion of Islam periodically using a <i>kitab</i> at any place
3.	D3 <i>Tauliah</i> to teach the al-Qur'an	Authorising the holder to teach the al-Quran at any premise
4.	D4 Special <i>Tauliah</i>	Authorising the non-citizen <i>Tauliah</i> Holder specially invited by the State Government, its departments or agencies to hold a public lecture on any aspect of the religion of Islam in special programmes.
5.		Allowing individuals who do not possess the qualification as prescribed in paragraph 11(1)(f) to teach on certain fields.

Source: *Tauliah* (State of Selangor) (Amendment) Regulations 2013

From the abovementioned table, it can be concluded that an application for a *Tauliah* in Selangor is necessary so as to enable someone to teach the Quran, the religion of Islam and also any aspect related to the religion of Islam. The definition of "teaching" is stated in Regulation 2 of the *Tauliah* (State of Selangor) (Amendment) Regulations 2013 as:

"teach" means delivering any information in connection with Islamic religion through talk, forum, narrative form, motivation, briefing, tazkirah, working paper presentation, lecture, audio visual or other manner as may be determined by Committee;

Further interpretation of this act of teaching can be understood through the decision of the Syariah High Court in the case of Khalid bin Abdul Samad v. Selangor Chief Syarie Prosecutor.¹⁸ In this case, the court upheld the conviction of the appellant for the offence of teaching matters about Islam in a *surau* or prayer hall on the fact that the appellant had delivered a talk

15 'Kaedah Permohonan Tauliah' (*Laman Sesawang Rasmi e-Tauliah Sistem Tauliah Mengajar Selangor*, 2021).

16 'Lensa Jabatan Mufti - Temuduga Tauliah Mengajar Agama Dan Al-Quran Negeri Perlis Sesi' (*laman Sesawang Rasmi Pejabat Mufti Negeri Perlis*, 2020) <<https://muftiperlis.gov.my/index.php/lensa-jabatan-mufti/category//57-temuduga-Tauliah-mengajar-agama-dan-al-quran-negeri-perlis-sesi-1-2020-ujian-bertulis>>.

17 'Laman Facebook Rasmi Jabatan Mufti Perak'.

18 Kes Bil:10500-137-0007-2017.

about his experience visiting Gaza. The reason is the appellant had narrated the story of the armour of Saidina Ali r.a and the concept of justice in Islam by quoting verse 9 of Surah al-Hujurat in his talk.

In Melaka, for example, the categories of *Tauliah* that can be applied for are *Tauliah* in teaching the religion of Islam, *Tauliah* in teaching the al-Quran, permission to deliver lectures and permission to read the sermons. *Tauliah* for teaching the religion of Islam can be granted to applicants either for the whole of Melaka, i.e. Category A, or only in certain districts, i.e. Category B. As for the *Tauliah* to teach the al-Quran, the permission is applicable for the entire state of Melaka. Permission for giving lectures and reading *sermons* are only to be given for a specific date, period, time and place as requested.¹⁹ The *Tauliah* that needs to be applied for in the state of Kelantan is slightly different. Teaching people to read the Al-Quran in the state does not require a *Tauliah*.²⁰ However, apart from teaching reading of the Qur'an, teaching the religion of Islam requires a *Tauliah* whether teaching by way of *halaqah* or teaching at the school or educational institution level.²¹

Based on different categories of *Tauliah* for every state, it is clear that preachers who wanted to teach in certain states need to submit an application and go through the accorded evaluation processes. Without the *Tauliah*, the act of teaching any aspect of the religion of Islam is an offence. Usually, investigations are conducted based on information and complaints from the public. If the offence is successfully convicted in the Syariah Court, punishment shall be imposed based on the enactment of each state. For example, in Selangor, the punishment provided is in section 119 of the Administration of the Religion of Islam (State of Selangor) Enactment 2003 and as follows:

Section 119. Offence of teaching the religion of Islam or aspects of the religion of Islam without *Tauliah*.

(1) Any person who teaches the religion of Islam or any aspect of the religion of Islam without a *Tauliah* granted under section 118 shall be guilty of an offence and shall on conviction be liable to a fine not exceeding three thousand ringgit or to imprisonment for a term not exceeding two years or both.

The punishment provided for in Selangor is a fine not exceeding RM3,000 or imprisonment not exceeding two years. The same punishment is also provided in the Syariah Criminal (Negeri Sembilan) Enactment 1992 (Amendment 2004).²² Punishment up to the maximum amount of a fine not exceeding RM5,000 or imprisonment not exceeding three years are provided in the enactments of several states such as the Federal Territory,²³ Perlis,²⁴ Kedah,²⁵ Pulau Pinang,²⁶ Perak,²⁷ Melaka²⁸ dan Johor.²⁹

A review of the law on the jurisdiction of the Syariah Court to hear the prosecution of the offence of teaching without a *Tauliah* was once brought to the Federal Court through the case

19 'Garis Panduan Pengeluaran Tauliah Mengajar, Kebenaran Berceramah Dan Membaca Khutbah Jumaat Dalam Negeri Melaka' (*Portal rasmi Jabatan Agama Islam Melaka*, 2021) <https://www.jaim.gov.my/Portals/0/Artikel/GARIS_PANDUAN_PENGELUARAN_TAULIAH_MENGAJAR.pdf>.

20 Seksyen 91, Enakmen Majlis Agama Islam dan Adat istiadat Melayu Kelantan 1994.

21 'Borang Permohonan Tauliah Mengajar' (*Portal rasmi Majlis Agama Islam & Adat Istiadat Melayu Kelantan*, 2021).

22 Seksyen 53 Enakmen Jenayah Syariah Negeri Sembilan 1992 (Pindaan 2004).

23 Seksyen 11 Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.

24 Seksyen 119 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perlis) 2006.

25 Seksyen 84 Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008.

26 Seksyen 119 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Pulau Pinang) 2004.

27 Seksyen 108 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak) 2004.

28 Seksyen 107 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Melaka) 2002.

29 Seksyen 119 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Johor) 2003.

of Fathul Bari Mat Jahya & Anor v. Negeri Sembilan Islamic Religious Council & Ors [2012] CLJ JT(2). The petitioner was charged with an offence under Section 53(1) of the Syariah Criminal (Negeri Sembilan) Enactment 1992 (Amendment 2004) for holding religious lectures without a *Tauliah*. In this case, the petitioner argued that the State Legislature exceeded its legislative authority in enacting this section and made it an offence. This is so as the act of teaching the religion without a *Tauliah* is not included in the jurisdiction provided through Article 1, List of States, Ninth Schedule of the Constitution, which is "the creation and punishment of offences committed by people who adhere to the religion of Islam against the commands of that religion."

The petitioner's application was rejected by the court. In his judgement, His Excellency the Chief Justice stated that what is meant by Article 1 regarding "the religious orders" should be interpreted broadly to include issues of *aqeedah*, Sharia and morals. He also stated clearly that the need for credentials is not only to curb the spread of heresy, but also serves to maintain peace and prevent division in society. This rule is included under the concept of *Siyasah Shar'iyah* by the government which must be obeyed as long as it does not conflict with syariah. Adherence to these rules is part of the teachings of Islam.³⁰

Tauliah requirement in Singapore: A review

Muslim in Singapore adheres to the creed of *Ahli Sunnah wal Jamaah* (ASWJ) just like other countries in the region. However, the significant difference is due to the nature and attitude of openness shown by the Malay Muslim community in the country in accepting diversity as well as different thoughts. Wan Zailan in his study found that schools of thought such as al-Salafiyyah al-Wahabiyyah and Shia sects were given the freedom to be spread and practiced within their community in some identified locations. This is due to the recognition by the country to them as one of the schools of thought in Islam. However, in the context of da'wah management, the government in Singapore is also very vigilant in controlling deviant and misleading teachings from spreading in the community.³¹

According to Helmiati (2013),³² the government has created a form of recognition for the *asatizah* to control and supervise their da'wah affairs. Only *asatizah* who have a certificate of authority are allowed to deliver sermons and give talks either in the mosque or in the open. Every individual who teaches any knowledge related to Islam is required to have a teaching certificate.³³ Even if a person is certified for his level of knowledge and qualifications, but if he does not have a certificate, permission to give lectures in general is still not given.³⁴

An accreditation body for *asatizah* in Singapore was proposed in the 90s by scholars and *asatizah* at the Association of Islamic Scholars & Religious Teachers of Singapore (PERGAS). This proposal has been submitted to the Islamic Religious Council of Singapore (MUIS) for discussion. In 2004, MUIS formed the ARB and appointed Ustaz Haji Ali bin Haji Mohamed as its first chairman, while PERGAS as the secretariat.³⁵ The *Asatizah* Mandatory Recognition Scheme (ARS) was launched in 2005 and was developed with the aim of improving the status

30 Fathul Bari Mat Jahya & Anor v. Majlis Agama Islam Negeri Sembilan & Ors [2012] CLJ JT(2).

31 Wan Zailan Kamaruddin Wan Ali, A. Z. I, 'Masyarakat Muslim Melayu Di Singapura: Kajian Terhadap Isu Dan Cabaran Dalam Pemikiran Islam Era Globalisasi' (2018) 1 Jurnal Melayu Sedunia 27.

32 Helmiati, 'Dinamika Islam Singapura: Menelisik Pengalaman Minoritas Muslim Di Negara Singapura Yang Sekular & Multikultural' (2013) 5 TOLERANSI: Media Ilmiah Komunikasi Umat Beragama 87.

33 Ihsan Muhidin, 'The Concept of Wasatiyyah in Governing the Muslim Community of Singapore' (2021) 27 Journal of Contemporary Issues in Business and Government 365.

34 N Masykuroh, *Islam Di Singapura* (Media Karya Publishing 2020).

35 Ihsan Muhidin (n 33); Fathorrahman, Hijrian Angga Prihantoro and Nyak Fadlullah, 'The Role Of Religious Fatwas In Indonesia: An Analysis Of Self-Government And Biopolitics During The Pandemic' (2024) 9 Petita: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah <<https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/257>>.

of religious teachers (*asatizah*) and serving as an authoritative reference source for the Singaporean Muslim community. Recognition is given only to religious teachers who are qualified and found suitable to preach and teach religion. All applications are evaluated and approved by the *Asatizah* Recognition Board (ARB) which is composed of *Asatizahs* appointed by the Islamic Religious Council of Singapore (MUIS) for a period of three years (MUIS).³⁶

Among the eligibility requirements outlined in this ARS based on the application received will take into account several criteria including:³⁷

- 1) Applicants must meet sufficient qualifications to teach at an Islamic education center (based on the academic qualifications listed in the criteria table below); and
- 2) The applicant is assessed as qualified and suitable to teach at an Islamic education center.

In determining whether a person is qualified and suitable to teach religion, several aspects will be taken into account including:³⁸

- 1) The offense committed includes factors of cheating, morality, violence or causing danger to children
- 2) Previous suspension or cancellation of ARS
- 3) A person's behavior that does not meet the standard of general behavior expected of a teacher in any educational center, or that is embarrassing or inappropriate.

Section 87 in the Islamic Law Administration Act (AMLA) provides:³⁹

- 1) every individual who teaches Islam in Singapore, and
- 2) every service provider that offers Islamic education programs, to be registered and supervised.

The Islamic Religious School Regulations under Section 87 of the Enactment of the Islamic Law Administration Act (AMLA) cover the following matters:⁴⁰

- 1) requires *asatizah* registration under ARS
- 2) suspend or cancel ARS status from *asatizah* who spread heretical teachings and views
- 3) requires registration of Islamic Education Centers and Service Providers
- 4) take action against centers or providers who are insensitive by hiring religious teachers who are not registered under ARS to teach or who use curriculum content that violates the doctrinal boundaries of the ARS Code of Ethics

Can Tauliah requirement be exempted for professional preachers in Malaysia?

36 'Singapura, M. U. I. Retrieved from <https://www.muis.gov.sg/>'; Asdi, Edi Darmawijaya and Faisal Fauzan, 'Tinjauan Hukum Islam Terhadap Sistem Penyelesaian Wanprestasi Produk Arrum Di Pegadaian Syariah Aceh Besar' (2020) 3 PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syaria'h; Bismi Khalidin and Armiadi Musa, 'Murabaha Financing Of The Indonesian Islamic Banks Under An Islamic Economic Law And The Fatwa DSN MUI' (2023) 8 Petita: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah <<https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/238>>.

37 Mohamad Alami Musa, *Buku Panduan: Peraturan Skim Pengiktirafan Asatizah (ARS) Dan Pusat & Penyedia Khidmat Pendidikan Islam (IECP)* (Majlis Ugama Islam Singapura 2016); Zulfakar Ramlee Saad, 'Prosecuting Syariah Offences in Malaysia: Evidentiary Issues' (2019) 4 Petita: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah; Mohd. Hisyam Mohd. Kamal, 'Human Rights Perspectives On Issues In The Implementation Of Islamic Criminal Law In Malaysia' (2019) Volume 4 Petita: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah.

38 Mohamad Alami Musa (n 37).

39 Section 87 Administration of Muslim Law Act 1966, ed. 2020.

40 *ibid.*

A professional preacher can be described as a preacher who is an expert and skilled and competent in delivering Islamic teachings. In other words, they have accurate and extensive knowledge and are good at conveying it to the preaching target. Thus, there is a question about the need for *Tauliah* for them. Is it justified if a certain group of professional preachers are exempted from the obligation to obtain the *Tauliah*? In most of the Islamic Religious Administration Enactments of the Malaysian states, it was found that there is an exception clause to the provision of *Tauliah*. However, the clause is general as it mentions: "The *Majlis* (Islamic Religious Council) may exempt any person or class of persons from any provisions of this Part."⁴¹ The details of this exclusion clause are only clearly stated in certain states. For example, the clause in Regulation 18 of the *Tauliah* (State of Negeri Sembilan) Regulations 2012 states:

"The Committee may, by written notice, exempt any of the following persons from the requirement to obtain the *Tauliah* -

- (a) Scholars or religious figures from within the country or abroad who are invited officially or at the special invitation of the Federal Government, State Government, its department or agency
- (b) State muftis and State Fatwa Committee members
- (c) Syariah Court Judges and State Syariah Court Registrars
- (d) Ministers or members of the State Government Council responsible for Islamic Affairs, the Head of the State Islamic Religious Department or the Chairman of the State Islamic Religious Council and
- (e) Islamic Affairs Officer or Federal and State Islamic Religious Officer."

There is a little addition regarding the list of people who are excluded from the *Tauliah* requirement for the state of Selangor. Regulation 22 in Selangor also listed lecturers in the Faculty of Islamic Studies of local universities or local Higher Education Institutions and religious teachers of the Ministry of Education or religious teachers of the State Islamic Religious Department as persons who can be exempted from the requirement to obtain the *Tauliah*.⁴²

From the provisions of the law and these regulations, it was clear that exemptions from *Tauliah* requirements should be given to teachers or preachers who were considered professionals. However, confusion arose when individuals included in this exclusion list had also been subjected to legal action. Among those who received media attention is Dr Mohd Asri Zainal Abidin, a mufti and also a university lecturer, who was arrested in Selangor for not having a *Tauliah*. He was arrested by the Selangor Islamic Religious Department (JAIS) on 1 November 2009 for giving religious talks without a *Tauliah* in a bungalow home in Taman Sri Ukay. Actions were taken based on complaints from various parties.⁴³

The director of JAIS at that time, Datuk Mohammed Khusrin Manawi explained that exemptions in the enactment against certain groups were not automatic. Scholars and muftis still need to obtain permission from JAIS before delivering religious talks in the state. An excerpt of his statement was reported by the newspaper as follows:

41 Seksyen 121 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003.

42 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003. See also, Siti Maimunah Binti Mohd Rijal and Rukiah Muhammad Ali, 'Efektivitas Pelaksanaan Sanksi Talak Di Luar Mahkamah Rendah Syariah' (2018) 3 *Petita: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah*; Muhammad Siddiq Armia, 'Ultra Petita and the Threat to Constitutional Justice: The Indonesian Experience' [2018] *Intellectual Discourse*; Muhammad Siddiq et al Armia, 'Post Amendment of Judicial Review in Indonesia: Has Judicial Power Distributed Fairly?' (2022) 7 *JILS* 525.

43 Zieman, 'Hadapi Tuduhan Tanpa Tauliah ,Dr Asri Nekat Terus Mengajar Agama' (www.mstar.com, 2009) <<https://www.mstar.com.my/lokal/semasa/2009/11/18/hadapi-tuduhan-tanpa-Tauliah-dr-asri-nekad-terus-mengajar-agama>>.

"It is true that there are exemptions for *Tauliah* requirements given to certain individuals, but to deliver sermons or lectures in Selangor, those who are exempted also need to obtain permission from JAIS, instead of just doing it. As for independent speakers, they are not subject to this exemption and need to obtain the *Tauliah* JAIS.⁴⁴

In the same statement, Datuk Mohammed Khusrin also stated that the Mufti of Perak Tan Sri Dr Harussani bin Zakaria also applied to JAIS to deliver a lecture in Selangor. Based on the highlights of newspaper reports, it was found that permission and *Tauliah* in the states were not given to all applicants even though they had met the eligibility requirements. This issue was raised in the State Legislative Assembly in Selangor due to the failure of seven prominent Islamic scholars who were not granted the *Tauliah*. Although their failure was attributed to the Wahhabi approach as expressed by various parties, JAIS denied the notion.⁴⁵

The same thing also happened in other states. In a statement, the Sultan of Johor State, Sultan Ibrahim Almarhum Sultan Iskandar was quoted as saying:

"All states have their respective religious councils that have the authority and responsibility to regulate and ensure the progress of Islamic religious affairs in their respective states so that they run well, orderly and harmoniously. It is true that anyone can do da'wah business, but in Johor, we have a law to control preachers who could be misleading and different from our ways.⁴⁶

In the same statement, His Majesty the Sultan emphasised the obligation of preachers to apply for *Tauliah* before teaching Islam in Johor.⁴⁷ Through his statement, it could be understood that the Johor State Islamic Religious Council is committed in ensuring that the lectures delivered do not contain heretical teachings and negative elements that can confuse and break community unity. Among them are political talks, defamation, slander, disputes against practices that have become customary in the Muslim community with the label of heresy.

From this scenario, it was thus concluded that granting of the *Tauliah* to preachers is not solely due to their academic qualifications. However, a professional preacher must also understand the context of their preaching target. Due to that, the conditions for *Tauliah* are set as guidelines for preachers so that the content of their preaching does not leave a negative impact on the community. Melaka is an example of a state that lists clear and detailed conditions as follows:

"Each Holder of a Teaching *Tauliah* and Organiser along with invited Speakers and Khatibs are subject to the following conditions:

- a. to not spread beliefs or teachings that are contrary to the beliefs of *Ahli Sunnah Wal Jamaah*;
- b. to give priority to teaching according to the al-Syafi'i School;
- c. to not touch on any matter relating to the greatness, glory, sovereignty and power of His Majesty the Yang di-Pertuan Agong and the Malay Rulers as the Head of the Religion of Islam of the State;
- d. to not offend any race, religion, customs and culture of the local population which can lead to racial and religious tensions;
- e. to not insult matters of *khilafiah* found in the four sects of *Madhhab*;

44 Mufti, 'Ulama Tetap Perlu Tauliah' (*Malaysiakini.com*, 2021) <<https://www.malaysiakini.com/news/117292>>.

45 Jimadie Shah Othman, 'Anak Bekas Mufti Dituduh Mengajar Tanpa Tauliah' (*Malaysiakini.com*, 2010) <<https://www.malaysiakini.com/news/125368>>.

46 Admin, 'Sultan: Pendakwah Di Johor Perlu Tauliah' (*Malaysiakini.com*) <<https://www.malaysiakini.com/news/331601>>.

47 *ibid*.

- f. to not dispute the fatwa of a state or issuing a fatwa based on his own opinion;
- g. to not touch on political party issues;
- h. not to directly touch on the privacy of any individual;
- i. to not insult any religious authority;
- j. to not do any no fundraising activities without the permission of the Melaka Islamic Religious Council;
- k. the *khutbah* delivered must be from the text prepared by the Melaka Department of Islamic Religion;
- l. permission must be obtained from the Melaka Department of Islamic Religion for other forms of *khutbah* texts ;
- m. the text of the *khutbah* must carry a du'aa for His Majesty the Yang di-Pertuan Agong and the State Governor of Melaka in addition to other prayers;
- n. the *khutbah* must be delivered in an orderly, polite, prudent manner and in good language and do not contain inappropriate and useless expressions or words; and
- o. to comply with and be subject to any regulations imposed by the Authority.

For preachers who do not comply with the conditions set in their respective states, their *Tauliah* will be revoked. The same is the case for applicants who, based on the assessment by state authorities, do not meet the conditions, hence *Tauliah* may not be granted to them. In the latest developments, *Tauliah* holders are also reminded not to give statements and deliver lectures that are contrary to the government policy regarding the National Covid-19 Immunisation Programme.⁴⁸ If there was a complain about such an action and found to be true, their *Tauliah* could be revoked.⁴⁹

From the discussion above, it can be concluded that the authority to exempt the *Tauliah* and grant permission to teach the religion of Islam in each state is the absolute power of the Islamic Religious Council of the respective state. The term in the exclusion clause is "may" which means subject to consideration and not "shall" which is automatic. Although the regulations for *Tauliah* appear to make da'wah work difficult as there has to be a screening of the preachers involved, there are benefits that can be achieved through its enforcement.

It is well known that, in terms of jurisprudence, the majority of states in Malaysia uphold the Syafie sect as the official doctrine while the *al-ash'irah* and *maturidiah* sects become the official creed. In other words, these two beliefs have formed the mainstream in the religious affairs of Muslims in Malaysia. At the same time, there is no denying that there are other schools of thought that can be used as a reference, especially in matters of Islamic jurisprudence. However, when the government makes a decision, the people including preachers and religious teachers should obey and respect the decision in accordance with the approach of *hukm al-hakim yarfa' al-khilaf*. This premise is an important point that should be understood by all professional preachers, that is, the delivery of religion to the community in public space must be in line with the mainstream. This does not deny the freedom of religious

48 BH Online, 'Covid-19: Sultan Kelantan Larang Kuliah Bertentangan Dasar Kerajaan' (*BH Online*, 2021) <<http://api.bharian.com.my/berita/nasiona/1/2021/05/821909/covid-19-sultan-kelantan-larang-kuliah-bertentangan-dasar-kerajaan>>; Johari Ab Latiff, 'Halal Certification Procedure In Malaysia And Indonesia' (2020) 5 PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syari'ah <<http://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/102>>.

49 Muhammad Zulsyamini Sufian Suri, 'Perak Siasat Dakwaan Penceramah Anti Vaksin' (*BH Online*, 2021) <<http://api.bharian.com.my/berita/nasional/2021/06/824234/perak-siasat-dakwaan-penceramah-antivaksin>>; Cekli Setya Pratiwi, 'Indonesia's Legal Policies Amid Covid-19' [2022] *Journal of Southeast Asian Human Rights*; Vol 6 No 2 (2022): December 2022DO - 10.19184/jseahr.v6i2.27799 <<https://jurnal.unej.ac.id/index.php/JSEahr/article/view/27799>>.

practice with a view that makes it comfortable for them in private space parallel to the diversity of opinions that exist in matters of jurisprudence and belief.

Shariah perspective on Tauliah requirement

Although *Tauliah* for teaching the religion of Islam is required, not all parties agree with its enforcement. There were parties that consider the obligation of preachers to obtain *Tauliah* certification as an outdated law,⁵⁰ does not coincide with the principle of *wasatiah*⁵¹ and hinders intellectual freedom.⁵² Some parties were also of the view that its enforcement made it difficult for da'wah activities and was inappropriate especially when it involved people who are highly educated in the field of religion.⁵³ They had already passed formal studies and received a certificate of recognition of their knowledge in the field. This should qualify them to spread the knowledge gained through da'wah to the community.

The concept of *Tauliah* is generally seen as contrary to the recommendations of Islamic teachings which encourages its people to preach, which is to call for goodness and prevent evil.⁵⁴ Likewise with the call of the Prophet Muhammad S.A.W. for Muslims to convey something from him, even if it is just one verse.⁵⁵ Two propositions from the Qur'anic verses and the hadith are part of the arguments of those who do not agree with the requirement of *Tauliah* in teaching the religion of Islam in Malaysia.⁵⁶ However, the fact is that the state religious administration in Malaysia is not the only authority that enforces this teaching *Tauliah* as the *Tauliah* is also required in some countries such as Egypt, Kuwait and Jordan.⁵⁷

Basically, there are *syawahid* or indirect indications from al-Sunnah regarding the requirement of *Tauliah* to teach the religion of Islam. For example, in a hadith, the Prophet S.A.W tested Saidina Muaz bin Jabal R.A about the sources of Islamic law:

كَيْفَ تَقْضِي فَقَالَ أَقْضِي بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ . قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ
صلى الله عليه وسلم . قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْيِي
قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم

Meaning: With what will you judge? So Muaz replied: I will judge with what is found in the Book of Allah. The Prophet S.A.W said: If it is not found in the Book of Allah? So Muaz answered: I will judge by the Sunnah of the Messenger of Allah S.A.W. The Prophet asked again: If it is not found in the Sunnah of the Prophet S.A.W? Muaz answered: I will *ijtihad* with my opinion. Then the Messenger of Allah S.A.W said: Praise be to Allah who has given tawfiq to the messenger of the Messenger of Allah S.A.W.

- 50 Zulkifli Nordin, 'Pemberian Tauliah Oleh Jabatan Agama, Undang-Undang Lapuk & Perlu Dihapuskan' (*sesawang mStar*, 2021) <<https://www.mstar.com.my/lokal/semasa/2009/11/05/pemberian-Tauliah-oleh-jabatan-agama-undangundang-lapuk-perlu-dihapuskan--mp-kulimbandar-baru>>.
- 51 Nazura Ngah, Mohd Nasaruddin Parzi and Luqman Arif Abd Karim, 'Tauliah Ajar Agama Tak Bercanggah Prinsip Wasatiyyah' (*BH Online*) <<https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2017/11/353449/Tauliah-ajar-agama-tak-bercanggah-prinsip-wasatiyyah>>.
- 52 Hasan Ahmad, Mansor Sulaiman and Tuan Sidek Tuan Muda, 'Imarah Masjid: Analisa Awal Ke Atas Isu Tauliah Dan Kelayakan Tenaga Pengajar', *e-Proceeding of the 4th International Conference on Masjid, Zakat and Waqf Management* (2017).
- 53 'Researcher Interview with Informant A Who Is an Independent Preacher on April 22, 2019.'
- 54 Surah Ali Imran: 104.
- 55 "Convey even one verse from me and tell the Children of Israel that he is without sin. Whoever willfully lies to me, let him prepare his seat in hell." *Hadith Narrated by Al-Bukhari, No. 3481* (n 4).
- 56 'Researcher Interview with Informant A Who Is an Independent Preacher on April 22, 2019.' (n 53).
- 57 Zulkifli Mohamad al-Bakri (n 7).

In another hadith, the Prophet Muhammad S.A.W is reported to have left a message to Saidina Muaz bin Jabal R.A. in preaching:

إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلُ كِتَابٍ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

Meaning: "Indeed you will come to the people of the book. So the first thing you preach to them is to worship Allah S.W.T."

Based on the first abovementioned hadith, it can be understood that Saidina Muaz bin Jabal's understanding coincides with the requirements of *syara'* which was the reason why he was sent as a messenger of the Prophet Muhammad S.A.W to convey the teachings of Islam in Yemen. In addition, the hadiths above also illustrate that the Prophet S.A.W gave permission or *Tauliah* to Saidina Muaz bin Jabal R.A. to teach the religion of Islam by emphasising on the importance of the gist of a delivery and the authority of its source. From the indications of this hadith, it can be concluded that the permission or *Tauliah* to deliver religious teachings of Islam especially those involving legal rulings must be given to qualified people.

In addition to referring to the hadiths of the Prophet Muhammad S.A.W, the requirements for religious teaching *Tauliah* can also be based on *sadd al-dhari'ah*. *Sadd al-dhari'ah* means to close the door or road that demands the abandonment of an act that leads to damages (*mafsadah*)⁵⁸ by studying the risks brought about by a *wasilah*. From the perspective of *Maqasid al-shari'ah*, among the *wasilah* to protect the religion (*hifz al-Din*) are doing good deeds alongside with the religion, according to the religion and calling people towards the things that are right (preaching).⁵⁹ Based on this *wasilah*, *da'wah* must be spread to close the gap of false ideological *da'yah* from the enemies of Islam⁶⁰ or matters of heresy, and superstition. *Wasilah hifz al-din* through *da'wah* efforts has been commanded through *nas* such as:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

(al-Imran:104)

Let there arise a band of people inviting to all that is good, enjoining what is right, and forbidding what is wrong. They are the ones to attain felicity.

In another verse, Allah S.W.T commanded that *da'wah* should be carried out in a state full of wisdom. This is manifested for example in Surah al-Nahl verse 125:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بَالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

(Al-Nahl: 125)

Meaning: Invite (all) to the Way of thy Lord with wisdom and beautiful preaching; and argue with them in ways that are best and most gracious: for thy Lord knoweth best, who have strayed from His path, and who receive guidance.

Thus, *da'wah* is a method that is demanded as an effort to preserve religion from *janib al-wujud*. Meanwhile, *janib al-'adam* refers to the efforts in order to prevent *hifz al-din* from any

58 Muhammad Husayn al-Jizani, *Imal Qaidah Sadd Al-Dharai' Fi Bab Al-Bid'ah* (Maktabah Dar al-Minhaj 1428).

59 Muhammad Sa'id bin Ahmad bin Mas'ud al-Yubi, *Maqasid Al-Shari'ah Al-Islamiah Wa 'Alaqtuha Bi Adillah Al-Shar'iyyah* (al-Mamlakah al-'Arabiah al-Sa'udiah 1998).

60 *ibid*; Joas Wagemakers (ed), 'Ideological Unity on Societal Rights and Freedoms', *The Muslim Brotherhood in Jordan* (Cambridge University Press 2020) <<https://www.cambridge.org/core/product/240AFC6ACAEC6DDA7FF8BD7C3452B290>>; Abi Adams-Prassl and Jeremias Adams-Prassl, 'Systemic Unfairness, Access to Justice and Futility: A Framework' (2020) 40 Oxford Journal of Legal Studies 561; Raditya Sukmana, 'Critical Assessment of Islamic Endowment Funds (Waqf) Literature: Lesson for Government and Future Directions' (2020) 6 Heliyon e05074 <<https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S2405844020319174>>.

deviation and damage in words and actions. In this case, the enactment of *Tauliah* clearly preserves religion from the aspect of *al-'adam* which is to prevent the delivery of *da'wah* that contradicts the true facts. According to al-Yubi, among the efforts that need to be implemented by the government in safeguarding religion (*hifz al-din*) from *janib al-'adam* is to impose appropriate punishment on deviant and misguided groups.⁶¹ For that reason, *da'wah* that leads to wrongdoing such as heresy, creating enmity among the people or confusion can be considered as *da'wah* that strays from *hifz al-din*.

According to al-Qarrafi, *al-dharai'* (approach/way) is divided into three namely; (1) needs to be closed or abandoned based on consensus, (2) neither prevented nor prohibited based on consensus and (3) a mistake occurs as to whether an approach should be prevented or not.⁶² In the context of this discussion, the position of *Tauliah* requirement for teaching the religion of Islam can be classified in the third category.. Owing to that, the appropriacy of implementing Islamic religious teaching *Tauliah* is debated. The determination needs to be made based on an assessment of whether it brings *maṣlaḥah* or complete goodness, whether it contains more *mafsadah* or a mixture of *maṣlaḥah* and *mafsadah*.⁶³ In the current reality, the *da'wah* world is faced with various challenges whether related to individuals or institutions that carry the *da'wah* flag. Considering this reality, *mafsadah* in the form of a *da'wah* challenge can be controlled through the enactment of the *Tauliah* to ensure that the people involved in the world of *da'wah* are those who are truly qualified.. Furthermore, any error or disagreement in the issue of *ijtihadiah* is lifted when the government decides upon something to be practised. This can be understood through the following fiqh methods:

حكم الحاكم يرفع الخلاف

Meaning: Government decisions dissolve disputes

تصرف الإمام على الرعية منوط بالمصلحة

Meaning: The government's actions on the people are bound with the *maṣlaḥah*

Based on these *fiqh* methods, it can be concluded that the government has the power to implement rulings which can guarantee the interests of the people. The ruling is valid and must be obeyed as long as it does not conflict with Sharia. In the context of *Tauliah*, this decision is based on guidance from the hadith of the Prophet Muhammad S.A.W. and also *sadd al-dhari'ah* to preserve the purity of religion as well as the unity and uniformity of religion which is highly preserved for the purpose of *hifz al-din*.

Conclusion

In conclusion, the current *da'wah* spectrum is in an increasingly complex reality. The world of *da'wah* is no longer limited to the mosque and *surau*, instead, it takes place through a virtual medium that has no boundaries. This development creates new challenges for preachers in term of readiness to adapt to it and deliver their teaching in a wider field. As for the listeners,

61 Muhammad Sa'id bin Ahmad bin Mas'ud al-Yubi (n 59).

62 Al-Qarrafi Shihab al-Din Abi al-'Abbas Ahmad bin Idris al-Masri, *Al-Furuq Anwar Al-Buruq Fi Anwa' Al-Furuq*, Ed. 'Umar Hasan Al-Qiyyam (Muassasah al-Risalah 2003).

63 Muhammad bin Sa'ad bin Muhammad al-Muqran, *Sadd Al-Zara'i Wa 'Alaqtuha Bi Maqasid Al-Shari'Ah* (al-'Adl 1430); Muhammad Siddiq Armia and Muhammad Syauqi Bin-Armia, 'Introduction: Maintaining the Constitutional Rights to Create a Better Society' (2023) 8 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah 69; Muhammad Siddiq Armia and Muhammad Syauqi Bin-Armia, 'Introduction: Form Over Substance, Achieving Objectives While Preserving Values' (2023) 8 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah i; Muhammad Siddiq Armia and others, 'INTRODUCTION' (2024) 9 PETITA: JURNAL KAJIAN ILMU HUKUM DAN SYARIAH i <<https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/309>>.

they are exposed to the mix between information and unfiltered truth⁶⁴ which poses a bigger challenge.

Thus, the enforcement of the rules and regulations regarding *Tauliah* as in Malaysia and Singapore can at least reduce the ideological harm which may lead to division in community and chaos in the matters of religion and its practices. This is in line with the Islamic legal maxim, *al-darar yuzal* which means to eliminate harm. It is clear that, the rules and regulations that are legislated are not just to curb heretical ideologies; it is also intended to maintain harmonious life among Muslims and simplicity in practising the religion. Therefore, the *Tauliah* regulations that are legislated today are seen as a good effort towards *hifz al-din* from *janib al-'adam* and needs to be improved from time to time.

However, the study found that there were gaps that could be improved in the implementation of this rule. This is due to the fact that many religious talks are now held freely online. However, the clauses of the act, whether enacted by the Malaysian states or the AMLA, only cover enforcement in certain places such as mosques, surau, and offices. In other words, existing credential laws cannot be used to those who deliver religious lectures online at their site. As a result, this bubble demands attention in order to combat incorrect notions and ideologies, as the influence of today's media is growing at an alarming rate.

Bibliography

Ab Latiff J, 'Halal Certification Procedure In Malaysia And Indonesia' (2020) 5 PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syari'ah <<http://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/102>>

Abdul Ghafar bin Don and Mohd.Nasir B, 'Cabaran Dakwah Di Malaysia Sebelum Dan Selepas Merdeka' [2022] Jurnal al-Hikmah 15

Adams-Prassl A and Adams-Prassl J, 'Systemic Unfairness, Access to Justice and Futility: A Framework' (2020) 40 Oxford Journal of Legal Studies 561

Admin, 'Sultan: Pendakwah Di Johor Perlu Tauliah' (*Malaysiakini.com*) <<https://www.malaysiakini.com/news/331601>>

Al-Qarrafi Shihab al-Din Abi al-'Abbas Ahmad bin Idris al-Masri, *Al-Furuq Anwar Al-Buruq Fi Anwa' Al-Furuq*, Ed. 'Umar Hasan Al-Qiyyam (Muassasah al-Risalah 2003)

Armia MS, 'Ultra Petita and the Threat to Constitutional Justice: The Indonesian Experience' [2018] Intellectual Discourse

—, 'Public Caning: Should It Be Maintained or Eliminated? (A Reflection of Implementation Sharia Law in Indonesia)' [2019] Qudus International Journal of Islamic Studies

—, 'Criticizing the Verdict of 18/JN/2016/MS.MBO of Mahkamah Syar'iyah Meulaboh Aceh on Sexual Abuse against Children from the Perspective of Restorative Justice' (2022) 17 AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial 113

—, 'INTRODUCTION' (2024) 9 PETITA: JURNAL KAJIAN ILMU HUKUM DAN SYARIAH i

64 Noor Azaian Abdul Motalib, Mohd Yusof Abdullah and Mohd Azul Mohamad Salleh, 'Cabaran Dakwah Islam Di Alam Siber' [2017] Journal of Social Science and Humanities, Special Issues 5; Muhammad Siddiq Armia, 'Public Caning: Should It Be Maintained or Eliminated? (A Reflection of Implementation Sharia Law in Indonesia)' [2019] Qudus International Journal of Islamic Studies; Muhammad Siddiq Armia and others, 'Criticizing the Verdict of 18/JN/2016/MS.MBO of Mahkamah Syar'iyah Meulaboh Aceh on Sexual Abuse against Children from the Perspective of Restorative Justice' (2022) 17 AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial 113.

<<https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/309>>

Armia MS et all, 'Post Amendment of Judicial Review in Indonesia: Has Judicial Power Distributed Fairly?' (2022) 7 JILS 525

Asdi, Edi Darmawijaya and Faisal Fauzan, 'Tinjauan Hukum Islam Terhadap Sistem Penyelesaian Wanprestasi Produk Arrum Di Pegadaian Syariah Aceh Besar' (2020) 3 PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syari'ah

BH Online, 'Covid-19: Sultan Kelantan Larang Kuliah Bertentangan Dasar Kerajaan' (BH Online, 2021) <<http://api.bharian.com.my/berita/nasiona/1/2021/05/821909/covid-19-sultan-kelantan-larang-kuliah-bertentangan-dasar-kerajaan>>

Binti Mohd Rijal SM and Muhammad Ali R, 'Efektivitas Pelaksanaan Sanksi Talak Di Luar Mahkamah Rendah Syariah' (2018) 3 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah

'Borang Permohonan Tauliah Mengajar' (*Portal rasmi Majlis Agama Islam & Adat Istiadat Melayu Kelantan*, 2021)

Fathorrahman, Prihantoro HA and Fadlullah N, 'The Role Of Religious Fatwas In Indonesia: An Analysis Of Self-Government And Biopolitics During The Pandemic' (2024) 9 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah <<https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/257>>

'Garis Panduan Pengeluaran Tauliah Mengajar, Kebenaran Berceramah Dan Membaca Khutbah Jumaat Dalam Negeri Melaka' (*Portal rasmi Jabatan Agama Islam Melaka*, 2021) <https://www.jaim.gov.my/Portals/0/Artikel/GARIS_PANDUAN_PENGELUARAN_Tauliah_Mengajar.pdf>

Hadith Narrated by Al-Bukhari, No. 2942

Hasan Ahmad, Sulaiman M and Muda TST, 'Imarah Masjid: Analisa Awal Ke Atas Isu Tauliah Dan Kelayakan Tenaga Pengajar', *e-Proceeding of the 4th International Conference on Masjid, Zakat and Waqf Management* (2017)

Helmiati, 'Dinamika Islam Singapura: Menelisik Pengalaman Minoritas Muslim Di Negara Singapura Yang Sekular & Multikultural' (2013) 5 TOLERANSI: Media Ilmiah Komunikasi Umat Beragama 87

Ihsan Muhidin, 'The Concept of Wasatiyyah in Governing the Muslim Community of Singapore' (2021) 27 Journal of Contemporary Issues in Business and Government 365

'Kaedah Permohonan Tauliah' (*Laman Sesawang Rasmi e-Tauliah Sistem Tauliah Mengajar Selangor*, 2021)

Khalidin B and Musa A, 'Murabaha Financing Of The Indonesian Islamic Banks Under An Islamic Economic Law And The Fatwa DSN MUI' (2023) 8 Petita: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah <<https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/238>>

'Laman Facebook Rasmi Jabatan Mufti Perak'

'Lensa Jabatan Mufti - Temuduga Tauliah Mengajar Agama Dan Al-Quran Negeri Perlis Sesi' (*laman Sesawang Rasmi Pejabat Mufti Negeri Perlis*, 2020) <<https://muftiperlis.gov.my/index.php/lensa-jabatan-mufti/category//57-temuduga-Tauliah-mengajar-agama-dan-al-quran-negeri-perlis-sesi-1-2020-ujian-bertulis>>

Masykuroh N, *Islam Di Singapura* (Media Karya Publishing 2020)

Mohamad Alami Musa, *Buku Panduan: Peraturan Skim Pengiktirafan Asatizah (ARS) Dan Pusat & Penyedia Khidmat Pendidikan Islam (IECP)* (Majlis Ugama Islam Singapura 2016)

Mohd. Hisyam Mohd. Kamal, 'Human Rights Perspectives On Issues In The Implementation Of Islamic Criminal Law In Malaysia' (2019) Volume 4 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah

Mufti, 'Ulama Tetap Perlu Tauliah' (Malaysiakini.com, 2021)
<<https://www.malaysiakini.com/news/117292>>

Muhammad bin Sa'ad bin Muhammad al-Muqran, *Sadd Al-Zara'i Wa 'Alaqtuha Bi Maqasid Al-Shari'Ah* (al-'Adl 1430)

Muhammad Husayn al-Jizani, *Imal Qaidah Sadd Al-Dharai' Fi Bab Al-Bid'ah* (Maktabah Dar al-Minhaj 1428)

Muhammad Sa'id bin Ahmad bin Mas'ud al-Yubi, *Maqasid Al-Shari'ah Al-Islamiah Wa 'Alaqtuha Bi Adillah Al-Shar'Iyyah* (al-Mamlakah al-'Arabiah al-Sa'udiah 1998)

Muhammad Siddiq Armia and Bin-Armia MS, 'Introduction: Form Over Substance, Achieving Objectives While Preserving Values' (2023) 8 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah i

Muhammad Siddiq Armia and Muhammad Syauqi Bin-Armia, 'Introduction: Maintaining the Constitutional Rights to Create a Better Society' (2023) 8 Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah 69

Muhammad Zulsyamini Sufian Suri, 'Perak Siasat Dakwaan Penceramah Anti Vaksin' (BH Online, 2021) <<http://api.bharian.com.my/berita/nasional/2021/06/824234/perak-siasat-dakwa-penceramah-antivaksin>>

Mukhriz Mat Husin, 'Ceramah Ustaz Wadi Annuar Di Selangor Dibatalkan' (Sinar Harian, 2023) <<https://www.sinarharian.com.my/article/248210/edisi/selangor-kl/ceramah-ustaz-wadi-annuar-di-selangor-dibatalkan>>

mynewshub.tv, 'Isu 2 Pendakwah Disekat Penganjur Enggan Komen' (2023) <<https://www.mynewshub.tv/2017/10/isu-2-pendakwah-disekat-penganjur-enggan-komen>>

Najidah Zakariya and Mohamad AD, 'Media Sebagai Wasilah Dakwah' (2013) Najidah Za Jurnal al-Hikmah 92

Nazura Ngah, Parzi MN and Karim LAA, 'Tauliah Ajar Agama Tak Bercanggah Prinsip Wasatiyyah' (BH Online) <<https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2017/11/353449/Tauliah-ajar-agama-tak-bercanggah-prinsip-wasatiyyah>>

Noor Azaian Abdul Motalib, Abdullah MY and Salleh MAM, 'Cabaran Dakwah Islam Di Alam Siber' [2017] Journal of Social Science and Humanities, Special Issues 5

Nur Solehah Mohd Yazid, Shuhari MH and Wahid NA, 'Peranan Jabatan Agama Islam Selangor (JAIS) Dalam Menangani Isu Ekstremisme Di Selangor' 21 Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari 214

- Othman JS, 'Anak Bekas Mufti Dituduh Mengajar Tanpa Tauliah' (*Malaysiakini.com*, 2010) <<https://www.malaysiakini.com/news/125368>>
- 'Pendakwah Perlu Akur Fatwa' (*Harian Metro*, 2014) <<https://www.hmetro.com.my/mutakhir/2014/11/11535/pendakwah-perlu-akur-fatwa>>
- Pratiwi CS, 'Indonesia's Legal Policies Amid Covid-19' [2022] *Journal of Southeast Asian Human Rights*; Vol 6 No 2 (2022): December 2022 DO - 10.19184/jseahr.v6i2.27799 <<https://jurnal.unej.ac.id/index.php/JSEHR/article/view/27799>>
- Ramlee Saad Z, 'Prosecuting Shariah Offences in Malaysia: Evidentiary Issues' (2019) 4 *Petita : Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah*
- 'Researcher Interview with Informant A Who Is an Independent Preacher on April 22, 2019.'
- 'Researcher Interview with Informant B Who Is a Syar'i Lawyer on 27 September 2019'
- 'Singapura, M. U. I. Retrieved from <https://www.muis.gov.sg/>.'
- Siti Zubaidah Ismail, 'Menangani Ajaran Sesat Di Kalangan Umat Islam: Perspektif Undang-Undang Dan Pentadbiran' (2010) 18 *Shariah Journal*
- Sukmana R, 'Critical Assessment of Islamic Endowment Funds (Waqf) Literature: Lesson for Government and Future Directions' (2020) 6 *Heliyon* e05074 <<https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S2405844020319174>>
- 'Teaching Credential Application Form' (*Website of Majlis Agama Islam & Adat Istiadat Melayu Kelantan*, 2021) <<https://www.e-maik.my/v2/index.php/ms/muat-turun-awam/muat-turun-awam/borang-borang-umum/Tauliah-mengajar>>
- Wagemakers J (ed), 'Ideological Unity on Societal Rights and Freedoms', *The Muslim Brotherhood in Jordan* (Cambridge University Press 2020) <<https://www.cambridge.org/core/product/240AFC6ACAEC6DDA7FF8BD7C3452B290>>
- Wan Zailan Kamaruddin Wan Ali, A. Z. I, 'Masyarakat Muslim Melayu Di Singapura: Kajian Terhadap Isu Dan Cabaran Dalam Pemikiran Islam Era Globalisasi' (2018) 1 *Jurnal Melayu Sedunia* 27
- Zieman, 'Hadapi Tuduhan Tanpa Tauliah ,Dr Asri Nekad Terus Mengajar Agama' (*www.mstar.com*, 2009) <<https://www.mstar.com.my/lokal/semasa/2009/11/18/hadapi-tuduhan-tanpa-Tauliah-dr-asri-nekad-terus-mengajar-agama>>
- Zulkifli Mohamad al-Bakri, 'Irsyad Al-Fatwa Ke-122: Keperluan Mendapatkan Tauliah Mengajar' (*Iaman Web Rasmi Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan*, 2021) <<https://muftiwp.gov.my/artikel/irsyad-fatwa/irsyad-fatwa-umum/1310-irsyad-al-fatwa-ke-122-keperluan-mendapatkan-Tauliah-mengajar>>
- Zulkifli Nordin, 'Pemberian Tauliah Oleh Jabatan Agama, Undang-Undang Lapuk & Perlu Dihapuskan' (*sesawang mStar*, 2021) <<https://www.mstar.com.my/lokal/semasa/2009/11/05/pemberian-Tauliah-oleh-jabatan-agama-undangundang-lapuk--perlu-dihapuskan--mp-kulimbandar-baru>>

Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003.

Fathul Bari Mat Jahya & Anor v. Majlis Agama Islam Negeri Sembilan & Ors [2012] CLJ JT(2)

Kes Bil:10500-137-0007-2017

Section 87 Administration of Muslim Law Act 1966, ed. 2020.

Seksyen 107 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Melaka) 2002.

Seksyen 108 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak) 2004.

Seksyen 11 Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.

Seksyen 119 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Johor) 2003.

Seksyen 119 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Pulau Pinang) 2004.

Seksyen 119 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perlis) 2006.

Seksyen 121 Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003.

Seksyen 53 Enakmen Jenayah Syariah Negeri Sembilan 1992 (Pindaan 2004).

Seksyen 84 Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008.

Seksyen 91, Enakmen Majlis Agama Islam dan Adat istiadat Melayu Kelantan 1994

6.

***Digitalization in Islamic Family
Law: An Opportunity Or A
Threat?***

DIGITALIZATION IN ISLAMIC FAMILY LAW: AN OPPORTUNITY OR A THREAT?

Khaiyyil Faizunan Nurun Nafi

Institut Agama Islam Negeri Kediri, Indonesia.

E-mail: khaiyyil2001@gmail.com*

Kamilatun Nisa'

Institut Agama Islam Negeri Kediri, Indonesia.

E-mail: kamilatunnisa011@gmail.com

Ahmad Taufiqur Rohman

Institut Agama Islam Negeri Kediri, Indonesia.

E-mail: taufiqurr248@gmail.com

Abstract: This study examines how Islamic family law can adapt to the modern era without losing its core values. It also provides recommendations for more adaptive laws in response to contemporary developments. The modern world has undergone many changes in various aspects of life, including Islamic family law, which is governed by Sharia principles. New challenges posed by technology include child custody and personal data protection, divorce through digital platforms, and the validity of online marriage documents. Moreover, the spread of false information on social media can potentially disrupt court proceedings. This study uses normative research to analyze Islamic family law issues in the digital era. The main data sources consist of legal literature, statutory regulations, and official documents related to Islamic family law. Data collection techniques were carried out using literature studies, where researchers looked at and analyzed various relevant articles, scientific works and legal sources. The analysis is carried out by identifying and categorizing the normative challenges that have emerged due to advances in digital technology and assessing how Islamic family law rules adapt to these changes. Islamic family law can adapt to the modern era without losing its core values by following an approach that focuses on two important aspects: flexibility of Islamic legal principles

and contextualized reinterpretation of social changes. Some of the ways to achieve this are the *Maqasid al-Shariah* Approach, *Ijtihad* (Reinterpretation), Fiqh Minority (*Fiqh al-Aqalliyat*), the Role of the State in Legislation and the Enforcement of Human Rights in Islamic Family Law.

Keywords: Digitalization, Islamic family law, Social.

A. Introduction

The advancement of digital technology has brought significant changes to various aspects of life, including legal systems and family governance. Islamic family law, as a major branch of *sharia*, has not been immune to the effects of digitalization, which have influenced social, economic, and legal interactions within Muslim communities. The digital era offers opportunities to enhance access to information and legal services but also presents threats to traditional values and legal certainty. Therefore, it is essential to examine how Islamic family law responds to these changes and whether digitalization should be perceived as an opportunity or a threat (Abidin & Syauqi, 2024).

On one hand, digital technology provides Muslim communities with easier access to legal services related to family matters, such as legal consultations, dispute resolution, or online *fatwas*. Digital platforms, including mobile applications and websites offering *Sharia*-based legal services, are increasingly common, enabling couples to consult with religious scholars or lawyers without needing face-to-face meetings. For example, online fatwa services or digital divorce proceedings have become more widespread in some Islamic countries (Asmar et al., 2023), including Indonesia and Malaysia. These services represent opportunities to help people resolve family issues more quickly and efficiently.

However, the use of digital technology in Islamic family law also introduces specific challenges. One such challenge is the risk of neglecting legitimate legal procedures in the process of digitalization. For instance, online dispute resolution is often deemed inadequate for fully enforcing the principles of *Sharia*, especially in terms of witness verification and document authenticity (Najmuddin et al., 2023). In some countries, digital divorce processes have sparked debates, as they are perceived to overlook the interests of vulnerable parties, such as wives, who may not receive adequate legal protection.

Furthermore, digitalization has altered patterns of communication within Muslim households, potentially creating new issues in marital relationships. Social media and instant messaging apps facilitate cross-

border interactions, which can sometimes lead to increased cases of infidelity or divorce. This poses a threat to the integrity of households, given that Islam places significant emphasis on maintaining family harmony. In this context, Islamic family law needs to adapt regulations to address the impact of technology on family interactions, including the handling of divorce cases or child custody claims involving digital evidence (Ali & Puspita, 2023).

In addition to practical aspects, digitalization also affects the interpretation of Islamic family law. In the digital era, various religious opinions and fatwas concerning family law are widely disseminated through the internet, often confusing the public regarding the authority and validity of these fatwas. The plurality of online fatwas can disrupt legal consensus within Muslim communities, as the variety of global opinions accessed may contradict local traditions. Thus, it is crucial to examine how religious authorities and Islamic legal institutions can maintain control over the dissemination of *fatwas* in the digital space.

Amidst these opportunities and challenges, the role of the state in regulating digital Islamic family law must also be scrutinised. Islamic countries, including Indonesia, have taken steps to modernise their family law systems through digital regulations, such as electronic *sharia* courts and streamlined processes for online marriage and divorce registration. However, these regulations must be carefully designed to ensure that the principles of *sharia* are upheld and not compromised by technological convenience.

The key question in this study is whether the digitalization of Islamic family law presents more opportunities to strengthen legal services and justice or poses a threat to traditional values and legal validity. This research aims to find a balance between modernisation and the preservation of *sharia* values in the digital era. Ultimately, Islamic family law must adapt dynamically to contemporary developments while preserving the essence and principles that serve as the primary guidance for Muslims.

B. Research Methods

This study analyzes issues related to Islamic family law in the digital era using a normative research approach. The primary data sources consist of legal literature, statutory regulations, and official documents relevant to Islamic family law. The data collection technique involves library research, where the researcher examines and analyzes various articles, scholarly works, and relevant legal sources. The analysis is conducted by identifying and categorizing the normative challenges that arise as a result of

technological advancements and evaluating how Islamic family law regulations have adapted to these changes.

C. Results and Discussion

1. Compatibility of Islamic Family Law with Digital Development

In the study of Islamic family law, the role of parents in the lives of their children is of great concern. Parents and children have a special and responsible relationship. In Islam, parents have several rights and obligations, including protecting and educating their children. As parents, they have several rights. Firstly, the right to be obeyed, which obliges children to obey their parents' orders as long as these orders do not contradict Islamic law. Secondly, the right to respect, which obliges children to honour their parents, both in word and action. Third, the right to honour, which obliges children to respect their parents, both in word and action. In Surat al-Luqman verse 14, it is mentioned:

ووصينا الإنسان بوالديه حملة الله وهنا على ومن وفصالة في عامين أن اشكر لي
ولوالديك إلى المصير

We enjoin man (to be kind) to his parents. His mother conceived him in a state of increasing weakness and weaned him in two years. ("Give thanks to Me and your parents. Only to Me will you return").

Throughout history, the digital era has been marked as a period where digital technology has transformed how we live, work, and interact. Technologies such as computers, the internet, and smart devices have become essential parts of our daily lives. However, as these advancements have evolved gradually and are interconnected, it is difficult to pinpoint exactly when the digital era began. Nonetheless, many experts suggest that the modern digital era commenced in the late 1970s to early 1980s, with the most significant developments occurring during the 1990s.

Given the significant impact of the digital era on our lives, it is essential to understand both its positive and negative effects and prepare ourselves to overcome potential challenges in the future. By harnessing technology wisely, we can build a better future. The digital world is a double-edged sword: it offers numerous benefits to humanity but also introduces risks and threats. With digitalization and automation, work becomes more efficient, people can connect more easily, social relationships are strengthened, and innovations emerge to improve the quality of life.

While the digital era has brought benefits, there are also negative consequences. For instance, dependence on technology can reduce

face-to-face social interaction, while privacy and personal data security become vulnerable to breaches and misuse. Additionally, not everyone has equal access to technology, which can create a digital divide and contribute to the spread of hoaxes or false information (Ari Arkanudin, 2024).

The similarities between Islamic family law and the advancements of the digital era are evident in the shared emphasis on responsibility, protection, and ethics both within family interactions and in the digital world. Key parallels include:

a. Responsibility and Protection

Parents have the responsibility to protect and educate their children, guiding them to uphold Islamic teachings, respect their parents, and behave well in social life. In the digital era, parents are also responsible for protecting their children from online threats, such as cyberbullying and inappropriate content, and safeguarding their privacy and data security.

b. Ethics and Morality

Children are required to respect their parents and conduct themselves with good moral character by Islamic teachings, both in word and deed. Similarly, ethical behaviour in technology use is crucial. Users, including children, must be taught to behave respectfully online, honour others on the internet, and refrain from spreading false information or hoaxes.

c. Compliance with Guidelines

Children must obey their parents' instructions, provided they do not contradict Islamic law. Similarly, compliance with rules governing technology use is essential. Users must adhere to regulations such as data protection laws, copyright rules, and internet ethics.

These parallels highlight that both in family life and the digital realm, responsibility, protection, and ethics are crucial principles for maintaining balance and harmony in interactions.

Digital technology has enhanced public access to Islamic family law. Numerous legal services, including consultation and legal information, are now available online, making it easier for Muslims to obtain advice or rulings related to family law. For example, Islamic legal service apps provide *fatwas*, marriage guidance, divorce procedures, and inheritance rights directly to users. This innovation accelerates consultation processes and extends services to communities that previously had limited access to the (Ansori & Juliansyahzen, 2022).

In some Islamic countries, such as Malaysia, the *e-Syariah* system has been implemented to streamline the administration of Islamic family law. Through this system, case registration, hearings, and even court rulings can be managed digitally. The *e-Syariah* system improves bureaucratic efficiency and makes legal proceedings quicker and more transparent. It also allows for online access to case records, case status tracking, and electronic document submission (Yahya et al., 2012).

The development of digitalization has also transformed how Muslims seek fatwas. In the past, fatwas were obtained through in-person meetings with religious scholars or institutions. Now, digital fatwas are available through official websites or dedicated apps. Countries like Indonesia and Egypt have adopted online fatwa systems, allowing people to ask questions and receive responses on family matters such as marriage, divorce, and inheritance quickly and conveniently. However, this shift poses challenges in ensuring the authenticity and authority of the issued *fatwas* (Islamy et al., 2024).

One positive impact of digitalization is the emergence of Online Dispute Resolution (ODR). In countries such as Indonesia, mediation and arbitration for Islamic family disputes can now be conducted through digital platforms. This is particularly beneficial for parties unable to attend court in person, especially those in remote areas. However, it is important to ensure that these processes remain consistent with Sharia principles, especially in terms of document verification and legal evidence (Conley Tyler & McPherson, 2006).

The digitalization of family law services also presents challenges related to data privacy and security. Family law cases often involve highly sensitive information, such as divorce, child custody, and alimony. Therefore, it is crucial for digital legal systems to ensure that this data is well-protected. Islamic countries implementing *e-Syariah* or digital family law platforms must have strict regulations on personal data protection that align with Islamic values and international standards (Musarrofa & Rohman, 2023).

In summary, digitalization offers significant opportunities for the development of Islamic family law, such as broader accessibility, improved legal processes, and innovative dispute resolution methods. However, there are also challenges, particularly concerning legal authority and the alignment of digital systems with sharia principles. Strengthening the synergy between Islamic family law and digital developments is essential to maximise benefits without compromising the core principles of Islamic law (Ramadhan, 2024).

2. Evaluation of Existing Legal Norms and Their Relevance

Many aspects of life have changed due to advances in information and communication technology, including Islamic family law. Traditional family law conventions, such as marriage, divorce, and child custody, are facing challenges in the digital era. To understand how Islamic family law can adapt, it is essential to evaluate these issues. *Islamic Family Law Challenges in the Computer and Internet Era* (Anwar, 2020).

a. Online Marriage

The development of online marriage platforms has raised new issues concerning the legitimacy and legal recognition of marriages. According to Islamic family law, online marriages may not always involve witnesses and specific procedures. A case involving Fira and Max Walden illustrates how an online marriage contract (*akad nikah*) can overcome physical and geographical barriers. Fira was in Surabaya, Indonesia, while Max was in Sydney, Australia. Without online technology, the geographical distance would have been a significant obstacle to arranging their marriage. However, they successfully held their marriage ceremony via Zoom, enabling them to carry out the marriage as planned without the need for travel or physical meetings.

The Indonesian Council of Ulama (MUI) has issued an online fatwa that explains the legal framework governing this issue. It provides guidance on several key points (Harahap, 2023):

- 1) Requirements for a Valid *Ijab Kabul* (Marriage Agreement).
According to the MUI *fatwa*, an online *ijab kabul* is only valid if it meets the following conditions:
 - a) It must be conducted in a single assembly (*ittihād al-majelis*).
 - b) Clear and explicit wording (*lafadz sharih*) must be used.
 - c) The *ijab* and *kaful* must be carried out directly and continuously (*ittishal*).
- 2) Implementation through Representation (*Tawkil*): If the groom and the wali (guardian) cannot be physically present in the same location, the fatwa allows the *ijab kabul* to be carried out through representation (*tawkil*). This reflects a response to situations where the parties cannot meet in person, as seen in the case of Fira and Max.
- 3) Use of Virtual Networks: One essential aspect of the fatwa is the requirement that the groom, the wali, and the two witnesses must be connected via a virtual network with audio and visual

communication. This emphasises the importance of direct and visual interaction during the online marriage process.

- 4) Real-Time Execution: The online marriage must occur in real-time, ensuring that all parties are present and engaged simultaneously to prevent manipulation or illegitimate actions.
- 5) Guarantee of Certainty: It must be ensured that all participants in the marriage ceremony genuinely exist, preventing fraud or fake marriages that could occur online.
- 6) Official Marriage Record: Online marriages must be recorded by an authorised marriage official (*KUA*) to ensure that they are legally recognised.

b. Divorce via Digital Media

The use of social media applications and platforms to announce divorce raises issues concerning evidence and legal procedures. According to several Islamic scholars, divorce not conducted directly is not permitted under Islamic law.

As resolved in the *ijtima'* session of the Indonesian Council of Ulama in Tasikmalaya on 1 July 2012, divorces outside of court proceedings must be reported in court. This means that a divorce is deemed invalid if the presiding judge determines that one of the legitimate grounds for divorce is not fulfilled.

The Islamic Religious Council of Singapore (MUIS) has declared that divorce declarations made via electronic media are unlawful. In Cairo, Egypt, Supreme Court judge Rifyal Ka'bah has expressed opposition to using electronic media for divorce proceedings, including mobile phones. He views telephones as more reliable than emails, SMS texts, faxes, and other methods, as they provide better resource authentication.

His reasoning emphasises the difficulty of ensuring that the individual sending the email, SMS, fax, or other communication is indeed the person involved in the divorce (Kurniawan, 2019).

- c. Personal Data Protection: In the modern era, the risk of privacy breaches and personal data violations can impact family law cases. Islamic law must adapt to new ways of protecting individuals' data.

Indonesia currently lacks specific legislation governing personal data protection. The Personal Data Protection Bill (*RUU PDP*) serves as the government's measure to protect the constitutional rights of Indonesian citizens, as stipulated in the 1945 Constitution. This is specifically mentioned in Article 28(G), Paragraph 1. One of the shortcomings of the *PDP* Bill is its limited focus on children's privacy and the privacy of persons with

disabilities, which makes such information prone to misuse (Suari, 2023).

Despite the challenges in the digital age, Islamic family law remains relevant. In this context, legal adaptation is necessary to ensure that Islamic values are upheld in the face of technological advancements.

- 1) The Importance of Education and Outreach: Islamic family law should be taught more extensively, particularly through digital platforms, to raise awareness and understanding within society.
- 2) Flexible Regulation: Legal regulations should be modified to accommodate new circumstances without compromising the fundamental principles of Islamic law.
- 3) The Use of Technology in Legal Processes: Technology should be integrated into legal procedures, such as online mediation, to resolve disputes more effectively.

In the modern era, Islamic family law faces numerous challenges that require careful attention and adjustment. Existing conventions are still in place but must be reformed to meet the demands of the times. Cooperation among stakeholders, including the government, religious scholars, and society, is essential to creating an effective and functional legal system.

3. Comparison of Family Law Systems in Malaysia and Indonesia in the Digital Context

Technological developments have significantly impacted various aspects of life, including family law systems, which encompass marriage, divorce, child custody, and inheritance distribution. In response to these technological changes, different countries have developed their legal frameworks and regulations. Malaysia and Indonesia are two countries that have structured their family law systems differently.

The digitalization of family law in Malaysia is part of the government's effort to improve accessibility and efficiency in the judicial system. Several measures have been implemented to accelerate legal processes and make it easier for citizens to access legal services online, including matters related to divorce, marriage, and guardianship. Key elements of Malaysia's digitalization of family law include electronic Sharia courts, online marriage ceremonies, online divorce filing, e-filing systems, and online mediation.

Malaysia has implemented *e-Sharia*, a digital system that enables cases to be filed electronically in Sharia courts. These courts handle

various aspects of Islamic family law, including marriage, divorce, and inheritance distribution. This system helps to speed up legal administration and reduce the costs incurred by all parties involved.

During the COVID-19 pandemic, Malaysia introduced online marriage services, allowing Muslim couples to marry virtually without physical attendance. This became a solution for those hindered by travel restrictions or health issues.

In Malaysia, divorce cases under Islamic law can now be filed online, making the process more efficient and expedient. The use of technology in this context also aims to minimise delays that might otherwise occur due to the complex bureaucracy of the judicial system (Effendi, 2020).

Malaysia has also adopted an e-filing system, enabling lawyers and litigants to submit legal documents digitally. This system applies not only to Sharia courts but also to civil courts, ensuring easier access to legal processes for all citizens.

The government encourages the use of online platforms for family dispute mediation, allowing disputing parties to meet with mediators virtually to resolve conflicts without having to attend court.

Despite the benefits of this system, technological accessibility challenges remain, particularly for those living in rural areas or those less familiar with technology. Data privacy protection is also a crucial concern, given the amount of sensitive data involved in family law cases.

The digitalization of family law in Malaysia marks an important step towards a more modern and inclusive judicial system, although improvements in technological infrastructure and public awareness are still needed to promote the use of digital services effectively.

In Indonesia, the digitalization of family law is also advancing to improve accessibility and efficiency in legal services, including marriage, divorce, child custody, and shared property distribution. Several initiatives have been implemented to strengthen digitalization in family law, including:

a. Electronic Courts (E-Court)

E-Court is a service for registered users that allows the online registration of cases, access to case cost estimates online, payment via online channels, electronic summons, and virtual hearings. This service enables citizens to file divorce, asset distribution, and child custody cases online without needing to visit the court in person. Through E-Court, parties can submit legal documents electronically, which helps expedite legal administration processes

and reduce costs (Supreme Court of the Republic of Indonesia, 2024).

b. Online Hearings (E-Litigation)

In addition to E-Court, the Supreme Court has developed an E-Litigation system that allows hearings to be conducted online. This feature has proven particularly beneficial during the COVID-19 pandemic, when many hearings had to take place remotely. It offers greater flexibility for parties involved in family law disputes, whether in general courts or religious courts (Pakarti, 2023).

c. Marriage Management Information System (*Simkah*)

The Ministry of Religious Affairs in Indonesia has developed the Marriage Management Information System (*Simkah*), which facilitates the online registration of marriages. The system aims to ease the process for couples registering their marriage and integrates marriage administration data nationally. Through Simkah, couples can check the status of their documents and monitor their wedding schedules digitally.

d. Data Integration and Digital Certification

To strengthen institutional integration, the Indonesian government plans to develop digital certification for marriage and divorce processes, enabling access to legal documents such as marriage and divorce certificates online. This initiative is expected to accelerate document verification and reduce the risk of forgery.

While family law digitalization in Indonesia offers many benefits, several challenges remain, such as unequal internet access—particularly in rural areas and low digital literacy among the public. Data privacy is another critical concern to ensure the security of sensitive information in digital platforms.

The digitalization of family law in Indonesia is part of broader legal reforms aimed at ensuring justice is accessible to all citizens more easily and efficiently. However, these policies still require improvement to ensure inclusivity and security in their implementation.

Comparative Overview of Islamic Family Law in Malaysia and Indonesia. Both Malaysia and Indonesia share a foundation in Islamic family law, but differences emerge in their implementation—especially in the digital context. In Malaysia, Islamic family law is more centralised, with individual states implementing laws under a federal legal framework. Malaysia has operated its e-Syariah system since 2005, allowing for the digitalization of legal proceedings in Sharia courts, including divorce cases, asset distribution, and alimony claims. In contrast, Indonesia's Islamic family law is governed by the

Compilation of Islamic Law and managed under the jurisdiction of religious courts. The digitalization of religious courts is relatively new and limited to specific areas, unlike Malaysia's more mature system.

Malaysia has successfully developed the e-Syariah system with a more mature infrastructure compared to Indonesia. The e-Syariah system in Malaysia covers online document submission, case registration, and reporting, making it easier for the public to access legal services. It provides significant convenience, especially for couples who wish to resolve disputes efficiently and quickly. Meanwhile, Indonesia has introduced digitalization through the e-court system, which allows for online case registration in religious courts. However, its implementation remains limited to certain regions and is not as comprehensive as in Malaysia.

The positive impact of digital systems in both countries is the improvement of accessibility to Islamic legal services. In Malaysia, the e-Syariah system has reduced bureaucratic obstacles that often hinder couples involved in family disputes. Case handling times have decreased thanks to online document submission and virtual hearings. In Indonesia, the e-court system is also beginning to show potential for expediting legal processes, although its infrastructure is not yet as advanced as Malaysia's. Digitalization helps the public save both time and money.

Both countries face challenges in ensuring that Sharia principles are upheld in their digital legal systems. Malaysia's e-Syariah system aims to balance technological advances with adherence to Sharia rules, incorporating features such as digital witness verification and online document authentication. In contrast, Indonesia's religious courts encounter challenges in verifying digital evidence, such as social media conversations used as evidence in divorce cases. Both countries need to develop better legal frameworks to validate digital evidence and ensure the fairness of legal proceedings by Sharia principles.

On a positive note, the digital systems in Malaysia and Indonesia open opportunities for expanding online fatwa services and virtual Sharia consultations. In Malaysia, online fatwa services have been well established through the official portal of the National Fatwa Council, providing legal advice to the public. In Indonesia, although online fatwa services are not yet centralised, several Islamic institutions, such as the Indonesian Ulema Council (*MUI*) and religious courts, have begun using digital platforms to provide legal guidance. This development enables Muslims in both countries to obtain legal advice quickly without needing to visit religious offices in person.

Although Malaysia has a more structured system for the digitalization of Islamic family law, Indonesia is making progress in the same direction. The positive aspects of digitalization include increased efficiency, accessibility, and transparency within the legal system, allowing the public to access better services. However, challenges remain in ensuring that Sharia principles are adhered to, particularly in terms of digital evidence verification and the implementation of online rulings.

D. Conclusion

The digitalization of family law represents a significant step towards modernising the legal system, offering substantial benefits to society. Through digital technology, legal processes such as marriage, divorce, and child custody can be carried out more quickly, efficiently, and affordably. In countries like Malaysia and Indonesia, the implementation of electronic courts and online legal services has shown great potential in reducing bureaucracy and improving accessibility to legal services, especially for communities located far from legal centres.

However, despite these advances, several challenges remain. Digital divides continue to affect access to legal services in remote areas, and low digital literacy among certain segments of society further complicates the situation. Additionally, privacy and data security are major concerns, as sensitive personal data are involved in many family law cases. Without adequate protection, digitalization could introduce new risks that could harm the parties involved.

To develop a better family law system in the digital age, a holistic and inclusive approach is necessary. Alongside efforts to strengthen technological infrastructure, it is crucial to improve digital literacy among the public and establish clear regulations on personal data protection. When properly implemented, digitalization can become a powerful tool for ensuring justice and accessibility in family law while upholding ethical values and fairness within the framework of Islamic law.

REFERENCES

- Abidin, A. Z., & Syauqi, M. (2024). Tantangan hukum keluarga Islam di era teknologi digital. *Al-Mashadir: Jurnal Ilmu Hukum dan Ekonomi Islam*, 6(2), Article 2. <https://doi.org/10.31970/almashadir.v6i2.192>
- Ali, Z. Z., & Puspita, M. (2023). *Pembaharuan hukum keluarga di Asia Tenggara: Dari negara mayoritas sampai minoritas Muslim*. Jejak Pustaka.
- Ansori, A., & Juliansyahzen, M. I. (2022). The contestation of the family law discourse in the digital age: Islam, state, and gender. *Samarah: Jurnal Hukum Keluarga dan Hukum Islam*, 6(1), Article 1. <https://doi.org/10.22373/sjkh.v6i1.9128>
- Anwar, R. (2020). Legal challenges in family law: Islamic perspectives in the digital era. *Journal of Islamic Law Studies*, 12(3), 62.
- Arkanudin, A. (2024). Ikrah hukum keluarga Islam perihal tanggung jawab orangtua dalam menghadapi tantangan era digital bagi anak. *Crossroad Research Journal*, 11(4), 7.
- Asmar, A., Kasman, S., & Muhammad, F. (2023). Fatwa online dan otoritas Islam: Kajian dampak media baru terhadap aturan agama. *Jurnal Riset Mahasiswa Dakwah dan Komunikasi*, 5(2), Article 2. <https://doi.org/10.24014/jrmdk.v5i3.24487>
- Azizah Maulina Erzad. (2018). Peran Orang Tua Dalam Mendidik Anak Sejak Dini Di Lingkungan Keluarga. *Thidula Jurnal Inovasi Pendidikan Guru Raudhatul Athfal*, 2(2), 414.
- Erzad, A. M. (2018). Peran orang tua dalam mendidik anak sejak dini di lingkungan keluarga. *Thidula Jurnal Inovasi Pendidikan Guru Raudhatul Athfal*, 2(2), 414.
- Conley Tyler, M. H., & McPherson, M. W. (2006). Online dispute resolution and family disputes. *Journal of Family Studies*, 12(2), 165–183. <https://doi.org/10.5172/jfs.327.12.2.165>
- Effendi, M. (2020). Pandangan hukum Islam terhadap perceraian melalui media elektronik. *Jurnal Ilmu Hukum*, 4(2), 216.
- Harahap, F. (2023). The impact of digitalization on Islamic family law: A critical analysis. *Islamic Law Review*, 6(2), 104.
- Islamy, A., Abduh, M., Siswanto, E., & Badrun, M. (2024). Reviewing the fatwa of digital da'wah in Indonesia based on the paradigm of contemporary Islamic law. *Al-Banjari: Jurnal Ilmiah Ilmu-Ilmu Keislaman*, 23(1), 73–85. <https://doi.org/10.18592/albanjari.v23i1.12825>

- Kurniawan, A. (2019). Marriage in the digital age: A study of Islamic jurisprudence. *Journal of Digital Law*, 8(1), 38.
- Mahkamah Agung RI. (2024). *E-Court Mahkamah Agung RI*. <https://ecourt.mahkamahagung.go.id/>
- Musarrofa, I., & Rohman, H. (2023). 'Urf of cyberspace: Solutions to the problems of Islamic law in the digital age. *Al-Ahkam*, 33(1), 63–88. <https://doi.org/10.21580/ahkam.2023.33.1.13236>
- Najmuddin, A. H., Khamimah, N., & Ufaira, N. S. (2023). Perceraian di era digital: Pengaruh media sosial dan teknologi. *Causa: Jurnal Hukum dan Kewarganegaraan*, 1(4), Article 4. <https://doi.org/10.3783/causa.v1i4.792>
- Pakarti, M. H. A. (2023). Pembaruan hukum keluarga dalam putusan Pengadilan Agama. *Sakina: Journal of Family Studies*, 7(3), 344.
- Ramadhan, A. R. (2024). The dynamics of Islamic family law in the face of technological advancements and social changes in the era of society 5.0. *KnE Social Sciences*, 9(3), 266–281. <https://doi.org/10.18502/kss.v9i2.14986>
- Suari, K. R. A. (2023). Menjaga privasi di era digital: Perlindungan data pribadi di Indonesia. *Jurnal Analisis Hukum*, 6(1), 143.
- Yahya, M., Nadzar, F., & Rahman, B. A. (2012). Examining user acceptance of the E-Syariah portal among Syariah users in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 67, 349–359. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.338>

7.

**Sains Forensik Dan
Pengaplikasiannya Dalam
Keterangan Dokumentar Di
Mahkamah Syariah Malaysia**

SAINS FORENSIK DAN PENGAPLIKASIANNYA DALAM KETERANGAN DOKUMENTAR DI MAHKAMAH SYARIAH MALAYSIA

*(Forensic Science and Its Application in Documentary Evidence
in Malaysian Syariah Courts)*

Mohamad Aniq Aiman Alias
aniqalias@ucbestari.edu.my

Fakulti Pengajian Islam, University College Bestari, Putera Jaya,
Bandar Permaisuri, 22100 Setiu, Terengganu, Malaysia.

Rujukan makalah ini (*To cite this article*): Mohamad Aniq Aiman Alias. (2024). Sains forensik dan pengaplikasiannya dalam keterangan dokumentar di mahkamah syariah Malaysia. *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 36(1), 107–120. [https://doi.org/10.37052/kanun.36\(1\)no6](https://doi.org/10.37052/kanun.36(1)no6)

Peroleh: Received:	13/3/2023	Semakan: Revised	7/6/2023	Terima: Accepted:	4/10/2023	Terbit dalam talian: Published online	1/1/2024
-----------------------	-----------	---------------------	----------	----------------------	-----------	--	----------

Abstrak

Dokumen merupakan salah satu bentuk kaedah pembuktian yang paling banyak digunakan di mahkamah sama ada di mahkamah sivil mahupun di mahkamah syariah di Malaysia. Ciri-ciri yang terdapat pada dokumen seperti bersifat kekal menjadikannya pilihan utama berbanding dengan kaedah pembuktian yang lain. Walau bagaimanapun, isu dalam penerimaan dokumen sebagai kaedah pembuktian adalah berkaitan dengan keaslian bahan bukti tersebut untuk dikemukakan di mahkamah. Sekiranya dokumen yang dikemukakan diragui akan keasliannya, mahkamah akan menolak bahan bukti tersebut untuk dijadikan sebagai keterangan dan memerlukan bukti sokongan lain. Sains forensik ialah pengaplikasian kemodenan sains dalam hal membantu menyelesaikan pelbagai masalah termasuklah memastikan keaslian sesuatu dokumen. Dalam makalah ini, penyelidik membincangkan konsep, isu dan cabaran dalam pengemukaan keterangan dokumentar di mahkamah syariah Malaysia, memperjelas peranan sains forensik dan kepentingannya di mahkamah serta melihat sejauh mana kebolehterimaannya dalam keterangan dokumentar di mahkamah syariah di Malaysia.

Bagi mencapai objektif kajian tersebut, penyelidik menggunakan pendekatan secara kualitatif dengan menggunakan kaedah analisis dokumen daripada data primer dan data sekunder. Data yang diperoleh kemudiannya dianalisis dengan menggunakan kaedah analisis dokumen dan dipersembahkan dalam bentuk subtema. Hasil kajian menunjukkan, bahawa pengaplikasian sains forensik dalam keterangan dokumentar dilihat sangat penting khususnya untuk menangani isu yang berkaitan dengan keasliannya sebagai pembuktian dan sebagai langkah awal bagi mengelakkan pemalsuan dokumen daripada berlaku. Selain itu, mahkamah syariah Malaysia secara umumnya telah menerima pakai bukti saintifik berdasarkan Arahan Amalan No. 4 Tahun 2020. Kajian lanjutan perlulah dijalankan khususnya berkaitan dengan pembentukan garis panduan dan peruntukan berkaitan dengan penerimaannya di mahkamah syariah Malaysia.

Kata kunci: Dokumen, keterangan, kaedah pembuktian, sains forensik, ketulenan, mahkamah syariah

Abstract

Documents are one of the most widely used forms of evidence in court, whether in the civil court or the Syariah court in Malaysia. The characteristics of documents, such as their permanent nature, render them as the primary choice compared to other methods of proof. However, the issue of accepting documents as a method of proof relates to the authenticity of the said evidence presented in Court. This is because if a document's authenticity is doubted, the Court will reject the exhibit to be admitted as evidence and instead require other supporting proof. Forensic science is the application of the modernity of science in helping to solve various problems, including ensuring the authenticity of a document. In this article, the researcher discusses the concepts, issues and challenges of submitting documentary evidence in Malaysian Syariah courts. To achieve the study's objective, the researcher used a qualitative approach via document analysis from primary and secondary data. The data obtained were then analyzed using the document analysis method and presented as sub-themes. The findings show that the application of forensic science in documentary evidence is viewed as highly important, especially in dealing with issues related to its authenticity as proof and as an initial step to prevent the falsification of documents from occurring. In addition, Malaysian Syariah courts have generally adopted scientific evidence based on Practice Direction No. 4 of 2020, and further studies need to be carried out, primarily concerning with the formation of

guidelines and provisions related to their submission in Malaysian Syariah courts.

Keywords: Documents, evidence, methods of proof, forensic science, authenticity, Syariah Court

PENDAHULUAN

Dokumen merupakan salah satu kaedah pembuktian yang paling kerap digunakan di mahkamah. Sifatnya yang kekal dan konsisten menjadikannya pilihan utama sebagai kaedah pembuktian untuk digunakan di mahkamah (Wan Abdul Fattah, 2020). Selain itu, perkembangan pesat dalam bidang sains dan teknologi mewujudkan variasi bentuk dokumen baharu muncul termasuklah dokumen dalam bentuk elektronik dan digital (Mohamad Azhan et al., 2020).

Walau bagaimanapun, antara isu yang selalunya timbul dalam penerimaan dokumen sebagai kaedah pembuktian adalah berkaitan dengan keaslian dokumen tersebut sebagai bukti dan pemalsuan dokumen (Mohammad Aniq Aiman, 2022; Mohamad Azhan et al., 2017). Hal ini berlaku disebabkan wujudnya individu yang tidak bertanggungjawab memalsukan dokumen demi meraih keuntungan semata-mata (Al-Mubarak, 2005). Oleh itu, adalah penting untuk memastikan dokumen yang dikemukakan sebagai bukti itu disahkan terlebih dahulu keasliannya sebelum dikemukakan sebagai bukti di mahkamah (Mahmud Saedon, 1990).

Sains forensik pula ialah pengaplikasian teknik dan, kaedah saintifik dan teknologi dalam usaha membantu menyelesaikan sesuatu kes dan penyiasatan (Pass & Allan, 2009). Antaranya termasuklah untuk mengenal pasti keaslian dokumen yang dikemukakan sebagai bahan bukti di mahkamah (Ahmad Syukran, 2017a). Walau bagaimanapun, menurut Nurul Syahirah (2022), hanya sedikit kajian yang memfokuskan pengaplikasian sains forensik khususnya untuk mengenal pasti keaslian dokumen di mahkamah syariah Malaysia. Oleh itu, kajian ini bertujuan untuk melihat sejauh mana pengaplikasian sains forensik khususnya dalam pembuktian dokumen di mahkamah syariah di Malaysia.

SOROTAN LITERATUR

Sebelum kajian ini dijalankan, terdapat beberapa kajian lepas yang membincangkan isu berkaitan dengan skop kajian. Walau bagaimanapun, masih tiada kajian khusus yang membincangkan isu yang berkaitan dengan kepentingan pengaplikasian sains forensik dalam pembuktian secara dokumen di mahkamah syariah Malaysia.

Secara umumnya, dokumen merupakan salah satu kaedah yang terpenting dan dilihat banyak digunakan di mahkamah pada hari ini. Dokumen memainkan peranan penting dalam proses pembuktian kes sama ada untuk mensabitkan kesalahan atau menafikan sesuatu dakwaan kes di mahkamah (Mohamad Aniq Aiman et al., 2021a). Terdapat beberapa takrifan berkaitan dengan dokumen oleh Al-Zuhaylī dan Ibn Ābidīn. Al-Zuhaylī (1994) yang mentakrifkan dokumen sebagai perkataan yang menggunakan huruf tertentu dengan syarat jelas dan boleh difahami. Selain itu, Ibn Ābidīn (1995) juga mentakrifkan dokumen sebagai nota bertulis pada helaian, tanah, atau dinding dan mesejnya difahami jika dibaca.

Dengan peredaran zaman yang begitu canggih kini, takrifan yang disebutkan memberikan gambaran yang agak sempit berkaitan dengan dokumen sebagai kaedah pembuktian. Pelbagai bentuk dokumen telahpun muncul pada zaman ini seperti rakaman video, CCTV, gambar, *WhatsApp* dan sebagainya juga disebut sebagai dokumen. Oleh itu, penyelidik telah merujuk definisi yang telah dinyatakan oleh Wan Abdul Fattah (2020) yang memberikan takrifan tentang dokumen secara lebih luas, iaitu apa-apa yang boleh menerangkan sama ada menggunakan tulisan atau lakaran, atau salinan yang berbentuk klasik seperti menggunakan kertas, kayu dan lain-lain atau dokumen dalam bentuk moden seperti menggunakan disket, cakera padat, internet dan lain-lain semuanya termasuk dalam kategori dokumen. Definisi ini adalah selari dengan definisi dokumen yang telah dinyatakan dalam Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 156] iaitu:

Seksyen 3.

“dokumen” ertinya apa-apa hal yang dinyatakan, diperihalkan, atau bagaimana jua pun digambarkan, atas apa-apa benda, bahan, barang atau artikel, termasuklah apa-apa hal yang terkandung dalam cakera, pita, filem, runut bunyi atau apa jua pun peranti lain, dengan menggunakan-

- (a) huruf, angka, tanda, simbol, isyarat, lambang, atau apa jua pun bentuk pernyataan, perihalan, atau gambaran lain;

- (b) apa-apa rakaman visual (sama ada imej kaku atau bergerak);
- (c) apa-apa rakaman bunyi, atau apa-apa jua pun rakaman elektronik, magnetik, mekanikal atau rakaman lain dan walau bagaimana jua pun dibuat, atau apa-apa bunyi, dedenyut elektronik, atau apa jua pun data yang lain;
- (d) suatu rakaman, atau pemancaran, dari suatu jarak, apa-apa hal dengan mana-mana, atau apa-apa kombinasi, cara yang disebut dalam perenggan (a), (b) atau (c),

atau dengan lebih daripada satu cara yang disebut dalam perenggan (a), (b), (c) dan (d), yang dimaksudkan untuk digunakan atau yang mungkin digunakan bagi tujuan menyatakan, memperihalkan, atau dengan apa jua cara sekalipun menggambarkan.

Sungguhpun begitu, kepelbagaian bentuk dokumen yang baharu secara tidak langsung membuka ruang kepada pemalsuan untuk berlaku. Hal ini demikian kerana masih wujud individu yang tidak bertanggungjawab memalsukan dokumen tersebut demi meraih keuntungan diri semata-mata (Al-Mubarak, 2005). Selain itu, sekiranya berlaku keraguan terhadap dokumen yang dikemukakan sebagai bukti, mahkamah akan menolaknya dan memerlukan bukti sokongan untuk mengukuhkan hujah tersebut (Mohamad Azhan et al., 2017).

Menurut Ahmad Syukran (2017a), sains forensik dilihat sangat penting untuk mencapai keadilan di mahkamah. Sains forensik juga termasuklah dalam proses pembuktian dokumen. Tambahnya, sains forensik diperlukan untuk menentukan kesahihan dokumen elektronik yang dikemukakan sebagai bukti, serta sama ada sesuatu dokumen itu tulen atau tidak. Walau bagaimanapun, menurut Nurul Syahirah (2022), hanya sedikit sahaja kajian lepas yang telah membincangkan kepentingan sains forensik untuk menentukan dokumen yang dipersoalkan di mahkamah syariah Malaysia disebabkan wujudnya jurang antara cabang sains forensik dengan sistem perundangan Islam di Malaysia.

Kajian lepas menunjukkan bahawa dokumen memainkan peranan yang penting dalam proses sabitan dan penafian sesuatu kes di mahkamah. Keaslian sesuatu dokumen perlulah dipastikan terlebih dahulu agar keterangan yang dikemukakan di mahkamah tidak ditolak. Selain itu, kajian lepas juga ada menyatakan peranan sains forensik dalam pembuktian secara dokumen. Walau bagaimanapun, tiada kajian khusus yang membincangkan isu yang berkaitan dengan kepentingan pengaplikasian sains forensik dalam keterangan dokumentar di mahkamah syariah Malaysia.

METODOLOGI KAJIAN

Metodologi memainkan peranan yang sangat penting untuk mencapai objektif sesuatu kajian. Dalam kajian ini, penyelidik menggunakan pendekatan kualitatif untuk menjawab persoalan kajian. Fasa pengumpulan data terbahagi kepada dua jenis, iaitu data primer dan data sekunder. Antara data primer yang digunakan oleh penyelidik untuk kajian ini termasuklah al-Quran, hadis dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561]. Data sekunder termasuklah buku, artikel, prosiding, jurnal, tesis, kitab-kitab *turath*, kitab-kitab tafsir, laman sesawang, kes yang dilaporkan dan rujukan dokumen yang berkaitan. Data yang diperoleh kemudiannya dianalisis dengan menggunakan kaedah analisis dokumen dan dipersembahkan dalam bentuk subtema.

DAPATAN DAN PERBINCANGAN

Konsep, Isu dan Cabaran dalam Pengemukaan Keterangan Dokumentar di Mahkamah Syariah Malaysia

Tidak dapat dinafikan bahawa dokumen sebagai kaedah pembuktian dilihat sangat penting khususnya dalam kes yang melibatkan urusan perkahwinan, muamalat, jenayah, dan sebagainya (Wan Abdul Fattah, 2020). Disebabkan dokumen mampu menjadi bukti yang kuat, dokumen telah digunakan secara meluas dalam kehidupan seharian manusia, sama ada dalam kalangan kerajaan, hakim, mahupun rakyat biasa (Mahmud Saedon, 1990). Allah SWT juga menekankan kepentingan dan peranan dokumen sebagai bukti dalam al-Quran. Allah SWT berfirman yang bermaksud:

“Wahai orang-orang yang beriman, apabila kamu menjalankan sesuatu urusan dengan hutang piutang yang diberi tempoh hingga ke suatu masa yang tertentu, maka hendaklah kamu menuliskannya”. (*Surah al-Baqarah* 2:282)

Dalam ayat ini, Allah SWT memberi penekanan kepada manusia supaya merekodkan transaksi jual beli, hutang, atau seumpamanya (Ibn ‘Arabī, 1967). Penekanan ini bertujuan untuk mengelakkan seseorang terlupa sekiranya urusan niaga berlaku dalam jangka masa yang lama. Menurut Ibn Kathīr (2003), Allah SWT memerintahkan supaya mencatatkan hutang piutang tersebut

kerana rekod catatan tersebut boleh dijadikan sebagai bukti dari segi jumlah dan masa transaksi itu berlaku dan dapat menguatkan saksi. Selain itu, Rasulullah SAW juga turut bersabda yang bermaksud:

“Tidak sepatutnya seseorang Muslim yang mempunyai sesuatu ingin diwasiatkan tidur dua malam melainkan dia menulis wasiat di sisinya”
(Riwayat Muslim).

Hadis ini menekankan kepentingan untuk menulis wasiat. Ibn Qayyim al-Jawziyyah (2007) berkata; “Mengapa Rasulullah SAW menyuruh seseorang untuk mencatatkan wasiatnya jika dokumen itu tidak diterima sebagai bukti?”. Ibn Hajar al-‘Asqalānī (1996) bersetuju dengan kenyataan Ibn Qayyim al-Jawziyyah dan percaya jika sesuatu maklumat itu penting, maklumat tersebut perlulah ditulis. Hal ini demikian kerana tiada cara yang lebih baik untuk menyimpannya selain merekodkannya dan boleh digunakan sebagai bukti pada masa akan datang. Berdasarkan dalil daripada al-Quran dan hadis tersebut jelas menunjukkan kepentingan dokumen sebagai kaedah pembuktian.

Walau bagaimanapun, antara isu dan cabaran dalam pengemukaan keterangan dokumentar di mahkamah adalah berkaitan dengan keaslian dokumen tersebut. Hal ini demikian kerana jika terdapat keraguan terhadap dokumen yang dikemukakan sebagai bukti, kes tersebut terpaksa didengar semula. Sesuatu dokumen hanya akan diterima sebagai bukti sekiranya disahkan kesahihannya terlebih dahulu (Mahmud Saedon, 1990). Jika dokumen dibiarkan, secara tidak langsung membuka ruang untuk berlakunya pemalsuan dokumen (Arbouna, 1999). Hal ini dapat dilihat dalam *kes Ajmawati Atan lwn Moriazi Mohamad* 1 CLJ (SYA) 54 (2005), kefahaman tentang kebolehterimaan dokumen digital masih tidak jelas menyebabkan kes itu diperintahkan untuk dibicarakan semula dengan penyerahan bukti sokongan, iaitu saksi. Kes ini menunjukkan bahawa kesahihan dokumen yang dikemukakan mestilah tulen agar mahkamah dapat menerima keterangan tersebut dan mengukuhkan kes di mahkamah.

Selain itu, pemalsuan dokumen juga merupakan salah satu cabaran apabila mengemukakan keterangan secara dokumentar di mahkamah (Mohamad Azhan et al., 2017). Pemalsuan dokumen bukanlah isu yang baharu; malah hal ini telah berlaku sejak zaman pemerintahan Khalifah Sayidina Uthman RA sehingga mengakibatkan beliau terbunuh (Wan Abdul Fattah et al., 2015). Pemalsuan boleh berlaku apabila bukti

yang dikemukakan berbeza daripada kebenaran asal, dan orang yang mendengar dan melihatnya mempercayainya (Al-Ṭabarī, 2008). Sekiranya sesuatu dokumen yang dikemukakan di mahkamah didakwa palsu atau diragui kesahihannya, mahkamah mempunyai kuasa untuk menolak keterangan tersebut, dan dokumen yang dikemukakan itu diperlukan untuk membuktikan kesahihan dan kebenaran dokumen tersebut (Anwarullah, 2010; Arbouna, 1999).

Perbincangan tersebut menunjukkan dokumen memainkan peranan yang penting dalam proses sabitan dan dakwaan sesuatu kes di mahkamah. Walau bagaimanapun, isu yang perlu diambil kira dalam penerimaannya sebagai kaedah pembuktian di mahkamah adalah berkaitan dengan keasliannya sebagai bukti. Dalam bahagian seterusnya, penyelidik membincangkan peranan sains forensik dalam pembuktian dokumen bagi tujuan memastikan dokumen yang dikemukakan adalah tulen dan bebas daripada unsur pemalsuan.

Sains Forensik dan Kepentingannya di Mahkamah Keadilan

Sains forensik ialah salah satu pengaplikasian ilmu saintifik bagi menyelesaikan masalah undang-undang (Prahlow, 2010). Istilah forensik berasal daripada perkataan Latin *forensis* yang bermaksud forum, mahkamah, debat, dan argumentatif (TG Team, 2015). Menurut Ahmad Syukran (2017b), sains forensik ialah satu proses mengaplikasikan kemodenan sains untuk menyelesaikan pelbagai masalah terutamanya yang melibatkan kes mahkamah, penyiasatan, jenayah dan sebagainya. Istilah forensik juga merujuk prosedur saintifik yang digunakan untuk mendapatkan bukti dan perspektif jenayah daripada pelbagai bidang ilmu (Md Zahril Nizam, 2020). Selain itu, Metwally (2009) juga mentakrifkan sains forensik sebagai mengaplikasikan amalan saintifik atau teknikal bagi pengenalpastian, pengumpulan, penilaian dan tafsiran bukti dalam undang-undang sivil dan jenayah atau isu pentadbiran.

Saferstein (2015) juga telah mendefinisikan sains forensik sebagai aplikasi sains dalam undang-undang jenayah dan sivil yang dikuatkuasakan oleh agensi polis khususnya untuk dipraktikkan dalam sistem keadilan jenayah. Sains forensik juga boleh difahami sebagai aplikasi sains terhadap undang-undang atau perkara undang-undang dalam menyelesaikan masalah yang berkaitan dengannya (Muhammad Hazim et al., 2020). Berdasarkan perbincangan tersebut, dapat difahami bahawa sains forensik ialah suatu kemahiran dalam usaha menyelesaikan sesuatu

kes atau penyiasatan dengan mengaplikasikan sains untuk menyelesaikan sesuatu kes di mahkamah.

Bidang sains forensik mempunyai peranan yang sangat penting untuk mencapai keadilan mahkamah sama ada melalui lisan atau dokumen (Rajamanickam et al., 2012). Bukan itu sahaja, bidang sains forensik juga merupakan satu proses menggunakan pengetahuan saintifik untuk mengumpul, menganalisis, dan mengemukakan bukti kepada mahkamah. Tambahan pula, sains forensik dilihat sangat penting dalam pengaplikasian teknik saintifik yang digunakan untuk mengesan jenayah (Md Zahril Nizam, 2020).

Kebolehterimaan Sains Forensik dalam Keterangan Dokumentar di Mahkamah Syariah Malaysia

Menurut Ahmad Syukran (2017a), peranan sains forensik adalah sangat luas termasuklah dalam proses pembuktian dokumen. Tambahnya, sains forensik diperlukan untuk menentukan kesahihan dokumen seperti dokumen dalam bentuk elektronik yang dikemukakan sebagai bukti, serta mengesahkan sama ada sesuatu dokumen itu tulen atau sebaliknya. Kenyataan ini jelas menunjukkan pentingnya mengaplikasikan sains forensik bagi menyelesaikan isu-isu yang timbul dalam pengemukaan keterangan secara dokumen.

Selain itu, analisis forensik yang dilakukan bersama-sama dengan huraian analisis tersebut boleh digunakan sebagai bukti sokongan dalam sesuatu kes yang dibicarakan. Misalnya, pengemukaan dokumen sebagai bukti di mahkamah yang telah melalui analisis forensik dapat mengekalkan kesahihan dokumen tersebut dan mengelakkan pemalsuan untuk berlaku (Wan Abdul Fattah et al., 2021; Mohamad Aniq Aiman et al., 2021b). Sekiranya analisis yang dibuat mendapati wujudnya keraguan, dokumen tersebut terpaksa ditolak sebelum dibawa ke mahkamah sebagai keterangan. Tambahan pula, pendapat pakar seperti pakar forensik berperanan untuk mengukuhkan bukti yang dikemukakan (Syazwan et al., 2021). Mahkamah lazimnya akan meminta pihak pendakwaan dan tertuduh untuk mengemukakan keterangan pakar bagi menyokong kes mereka, atau mahkamah akan memanggil saksi atas inisiatifnya dalam kalangan pakar (Mohd Sabree et al., 2017).

Kebolehterimaan sains forensik dalam keterangan dokumentar di mahkamah syariah Malaysia dapat dilihat dalam kes *Pendakwa Syarie*

Negeri Sabah lwn Rosli Bin Abdul Japar ([1428H] JH XXIII/II), apabila bukti saintifik daripada laporan ujian DNA dan keterangan pakar forensik telah digunakan. Dalam kes ini, tertuduh didapati bersalah melakukan persetubuhan haram sehingga melahirkan anak luar nikah. Keterangan pakar dan bukti saintifik daripada laporan ujian DNA mengenai tiga penyumbang spesimen darah digunakan untuk membuat keputusan. Ujian DNA telah dijalankan dalam kes ini oleh pakar DNA daripada Jabatan Kimia Malaysia. Mahkamah telah menerima hujah Pendakwa Syarie bahawa kesalahan tertuduh (hingga melahirkan anak luar nikah) dikaitkan dengan kewujudan *qarinah* yang kukuh dan telah berjaya dibuktikan melalui kaedah saintifik, iaitu laporan ujian DNA dan keterangan pakar forensik. Hal ini menunjukkan bahawa analisis forensik memainkan peranan penting dalam proses pembuktian dokumen. Selain itu, mahkamah syariah secara umumnya telah menerima pakai bukti saintifik berdasarkan Arahan Amalan No. 4 Tahun 2020 bertajuk Penyerahan Bukti Forensik dalam Prosiding Mahkamah Syariah.

Selanjutnya, kebolehterimaan sains forensik dalam keterangan dokumenter juga dapat dilihat dalam kes *Khalid bin Abdul Samad lwn Ketua Pendakwa Syarie Selangor* [2018] 2 ShLR. Dalam kes ini, mahkamah telah menerima rakaman video sebagai bahan bukti yang ditandai dengan eksihibit P5. Walau bagaimanapun, perayu telah memohon kepada mahkamah agar bahan bukti tersebut perlulah dihantar terlebih dahulu kepada Digital Forensics Department Cyber Security Malaysia. Namun begitu, Mahkamah menolak permohonan tersebut kerana rakaman video yang telah dikemukakan tersebut telah pun disahkan oleh pembuat dokumen, iaitu SP2. Mahkamah berpendapat bahawa rakaman ini hanya sekadar rekod sokongan sahaja. Hal ini menunjukkan bahawa peranan sains forensik, iaitu Digital Forensics Department Cyber Security Malaysia dilihat sangat penting untuk tujuan pengesahan keaslian sesuatu dokumen yang dikemukakan sebagai bukti di Mahkamah.

Dalam kes *Hisham Halim lwn Maya Ahmad Fuaad* [2018] 3 LNS 15, defendan telah mengemukakan keterangan berbentuk dokumentar, iaitu rakaman audio perbalahan (yang ditandai dengan IDD1) antara defendan dengan plaintif. Bagi kes ini, defendan perlu membuktikan terlebih dahulu keterangan bukti yang telah dikemukakan kerana dokumen tersebut berstatus persendirian. Dokumen IDD1 kemudiannya telah disahkan oleh Encik Mohammad Zahid bin Ismail (saksi defenden pertama, SD1), iaitu pegawai dari Cyber Security Malaysia yang berjawatan sebagai

Juruanalisis Forensik Digital pengkhususan dalam bahan bukti berbentuk digital. Saksi defenden pertama (SD1) telah mengeluarkan laporan forensik digital dan mahkamah menerima bukti tersebut berdasarkan keterangan pakar forensik yang telah diberikan. Sains forensik seperti keterangan pakar forensik memainkan peranan yang cukup penting untuk memastikan keaslian dan ketulenan sesuatu dokumen yang dikemukakan di mahkamah syariah Malaysia.

Walau bagaimanapun, masih wujud kelompangan kajian dari segi garis panduan pelaksanaannya di mahkamah syariah Malaysia dan ketiadaan peruntukan yang khusus terhadap penerimaan sains forensik menyebabkan proses pengadilan di mahkamah menjadi lambat. Oleh itu, penyelidik mencadangkan agar satu kajian lanjutan berkaitan dengan tatacara pengendalian piawai (SOP) dan pelaksanaannya di mahkamah syariah dapat dijadikan rujukan dan panduan untuk pengamal undang-undang syariah ketika menangani kes sebegini pada masa akan datang dengan lebih baik.

KESIMPULAN

Sebagai rumusannya, dokumen merupakan salah satu bentuk kaedah pembuktian yang paling banyak digunakan di mahkamah. Dokumen berperanan untuk mensabitkan dan menafikan sesuatu dakwaan kes yang di mahkamah. Selain itu, perkembangan pesat dalam sains dan teknologi telah memperlihatkan pelbagai bentuk dokumen yang baharu seperti rakaman video, gambar, CCTV dan sebagainya. Secara tidak langsung keadaan ini membuka ruang pemalsuan dokumen untuk berlaku. Selain itu, wujudnya individu yang tidak bertanggungjawab yang memanipulasikan dokumen tersebut untuk dijadikan sebagai keterangan demi meraih keuntungan diri semata-mata. Oleh itu, dalam kajian ini, penyelidik memperjelas keperluan untuk mengaplikasikan sains forensik dalam keterangan dokumentar khususnya untuk menangani isu yang berkaitan dengan keaslian dokumen yang dikemukakan dengan mengadakan analisis forensik dan pengemukaan pakar forensik untuk mengukuhkan bukti yang dikemukakan. Walau bagaimanapun, kajian ini mendapati bahawa masih wujud kelompangan khususnya di mahkamah syariah Malaysia berkaitan dengan tatacara pengendalian piawai (SOP) dalam pengurusan bukti saintifik dan tiada peruntukan khusus berkaitan dengannya. Harapan penyelidik agar kajian lanjutan perlulah dilaksanakan berkaitan dengan

pembinaan garis panduan pengaplikasian sains forensik khususnya untuk menangani pembuktian dokumen di mahkamah syariah Malaysia.

PENGHARGAAN

Kajian ini tidak menerima sebarang geran khusus daripada mana-mana agensi pendanaan.

RUJUKAN

- Ahmad Syukran Baharuddin. (2017a). *Di sebalik fiqah forensik*. Telaga Biru.
- Ahmad Syukran Baharuddin. (2017b). *The integration of forensic science fundamentals and al-Qarinah towards achieving Maqasid al-Shariah* [Tesis Doktor Falsafah tidak diterbitkan]. Universiti Teknologi Malaysia.
- Ajmawati Atan lwn Moriazi Mohamad 1 CLJ (SYA) 54 (2005).
- Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561].
- Al-Quran.
- Al-Mubarak, Z. G. (2005). *Al-Khibrah al-Fanniyyah fii Ithbat al-Tazwir fii al-Mustanadat al-Khatiyyah Fanna wa Qanunan*. Dar al-Thaqafah.
- Al-Ṭabarī. (2008). *Al-Ta'aqud Ibra al-Internet Dirasah Muqaranah*. Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Zuhaylī. (1994). *Wasa'il al-Ithbat fi al-Syari'ah al-Islamiyyah wa al-Mu'amalat al-Madaniyyah wa al-ahwal al-Syakhsiyyah*. Maktabah al-Mu'ayyad.
- Anwarullah. (2010). *Principles of evidence in Islam*. A.S. Noordeen.
- Arbouna, M. B. (1999). *Islamic law of evidence: The function of official documents in evidence: A comparative study with common law*. Syarikat Nurulhas.
- Hisham Halim lwn Maya Ahmad Fuaad [2018] 3 LNS 15.
- Ibn Ābidīn. (1995). *Hasyiah Radd al-Mukhtar 'ala al-Dur al-Mukhtarn Syarh Tanwir al-Absar*. Dar al-Fikr.
- Ibn 'Arabī. (1967). *Ahkam al-Quran*. T.t.: Isa al-Babi al-Halabi.
- Ibn Ḥajar al-'Asqalānī. (1996). *Fath al-Bari Syarh Sahih al-Buhari*. Dar al-Ma'rifat.
- Ibn Kathīr. (2003). *Tafsir Ibnu Katsir*. Pustaka Imam asy-Syafi'i.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah. (2007). *Al-Turuq al-Hukmiyyah fi al-Siyasah al-Syar'iyyah*. Dar 'Am al-Fawa'id.
- Khalid bin Abdul Samad lwn Ketua Pendakwa Syarie Selangor [2018] 2 ShLR.
- Mahmud Saedon Awang Othman. (1990). *Undang-undang keterangan Islam*. Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Md Zahril Nizam Md Yusoff. (2020). *Analisis ciri-ciri terpilih wacana forensik dalam interaksi siasatan kes jenayah* [Tesis Doktor Falsafah]. Universiti Sains Malaysia.
- Metwally, M. (2019). Forensic organizational psychology: Shedding light on the positive repercussions of ethical leadership in forensic medicine. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*, 9(1), 1–8.
- Mohamad Aniq Aiman Alias, Wan Abdul Fattah Wan Ismail, Ahmad Syukran Baharuddin & Lukman Abdul Mutalib. (2021a). Legal analysis of syariah court evidence law on digital document as evidence and its admissibility in court proceedings. *Journal of Management and Muamalah*, 11(2), 54–64.
- Mohamad Aniq Aiman Alias, Wan Abdul Fattah Wan Ismail, Ahmad Syukran Baharuddin & Lukman Abdul Mutalib. (2021b). *An overview on the falsification of document according to fiqh and legal perspectives*. Proceeding of the 8th International Conference on Management and Muamalah, Faculty of Management and Muamalah, Kolej Universiti Islam Selangor (KUIS). 238–247.
- Mohamad Azhan Yahya, Ahmad Azam Mohd Shariff & Mohd Abu Hassan Abdullah. (2017). Keterangan dokumen dalam bentuk digital di mahkamah syariah: Analisis berkaitan definisi serta kebolehterimaannya di sisi prinsip syariah di Malaysia. *Current Legal Issues*, 1, 1–12.
- Mohamad Azhan Yahya, Ahmad Azam Mohd Shariff, Azizah Mat Rashid & Fatimah Yusro Hashim. (2020). Pengemukakan dokumen elektronik sebagai keterangan dalam perbicaraan mahkamah syariah. *Jurnal Undang-Undang dan Masyarakat*, 2, 55–63.
- Mohammad Aniq Aiman Alias. (2022). *The falsification of documents in marriage cases under the civil and syariah court in Malaysia: An appraisal analysis* [Tesis Sarjana]. Universiti Sains Islam Malaysia, Nilai.
- Mohd Sabree Nasri, Mohamad Afandi Md Ismail, Mohd Al Adib Samuri & Abu Suffian Abu Yaziz. (2017). *Keterangan pakar sebagai cara pembuktian di mahkamah Syariah*. [Prosiding] e-Proceeding of the 4th World Conference on Integration of Knowledge 2017 (WCIK 2017), 78–86.
- Muhammad Hazim Ahmad, Ahmad Syukran Baharuddin, Mohamad Anwar Zakaria, Noraishah Nordin, Siti Khadijah Ishak & Nur Khairina Othaman. (2020). Scientific evidence and its admissibility in syariah court: Legal analysis of syariah court evidence law. *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 32(1), 67–92. [https://doi:10.37052/kanun.32\(1\)no4](https://doi:10.37052/kanun.32(1)no4).
- Nurul Syahirah Saharudin. (2022). *The application of forensic document examination from syariah court perspective* [Tesis Sarjana]. Universiti Sains Islam Malaysia.

- Pass, Ayn Embar-Seddom & Allan D. (2009). *Forensic!*. Hamilton Printing Company.
- Pendakwa Syarie Negeri Sabah lwn Rosli Bin Abdul Japar ([1428H] JH XXIII/II).
- Prahlow, J. (2010). *Forensic pathology for police, death investigators, attorneys, and forensic scientists*. Springer Link.
- Ramalinggam Rajamanickam, Anita Abdul Rahim & Anisah Che Ngah. (2012). *Kedudukan keterangan pakar forensik di bawah Seksyen 45 Akta Keterangan 1950*. [Prosiding] Proceedings of International Conference on Public Policy and Social Science, UiTM Melaka Malaysia.
- Saferstein, R. (2015). *Criminalistics: An introduction to forensic science (Ed. 11.)*. Pearson Education Limited.
- Syazwan Mohd. Yusof, Ramalinggam Rajamanickam & Asma Hakimah Ab. Halim. (2021). Kedudukan keterangan forensik dari sudut fiqh (The position of forensic evidence from the perspective of fiqh). *Islāmiyyāt*, 43, 55–66.
- TG Team. (2015). *Meaning of word forensic/forensic science & origin*. Tax Guru. <https://taxguru.in/chartered-accountant/meaning-word-forensicforensic-science-origin.html>.
- Wan Abdul Fattah Wan Ismail, Ahmad Syukran Baharuddin, Lukman Abdul Mutalib, Nik Salida Suhaila Nik Saleh & Mohamad Aniq Aiman Alias. (2021). A preliminary analysis on the admissibility of documentary evidence via forensic science method according to Islamic syariah law. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 12(5), 4853–4862.
- Wan Abdul Fattah Wan Ismail, Zul Hilmi Abdullah, Abd Hamid Abd Murad, Nurfadhilah Che Amani, Lukman Abdul Mutalib, Lukmanul Hakim Hj Hanafi & Madihah Mohammad Khir. (2015). Bentuk-bentuk pemalsuan dokumen menurut fiqh dan perundangan Islam di Malaysia: Satu analisa. *The e-Journal of Sultan Alauddin Sulaiman Shah*, 1(1), 1–11.
- Wan Abdul Fattah Wan Ismail. (2020). *Keterangan dokumentar menurut fiqh dan undang-undang keterangan Islam di Malaysia*. Dewan Bahasa dan Pustaka.

8.

**Peruntukan Beban Pembuktian Di
Bawah Enakmen Keterangan
Mahkamah Syariah: Satu
Penilaian**

Peruntukan Beban Pembuktian di Bawah Enakmen Keterangan
Mahkamah Syariah: Satu Penilaian
(Provisions on Burden of Proof Under the Syariah Court
Evidence Enactment: An Appraisal)

SUHAIZAD BIN SAIFUDDIN

ABSTRAK

Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (EKMS) merupakan statut penting bagi menyokong penguatkuasaan undang-undang substantif. Beban pembuktian merupakan salah satu aspek signifikan yang terkandung di dalam enakmen penting ini dan sering dibahaskan penilaiannya. Penulisan ini bertujuan untuk menganalisis peruntukan undang-undang berkaitan beban pembuktian yang terkandung dalam EKMS. Penulisan ini juga berhasrat untuk mengemukakan cadangan penyelesaian ke atas permasalahan yang dikenal pasti. Kerangka penulisan undang-undang tulen berasaskan pendekatan secara doktrinal dan kualitatif merupakan reka bentuk yang diaplikasi. Data penulisanandikumpul melalui metode temubualseparastruktur dan dokumentasi. Data yang diperoleh dianalisis menerusi metode analisis kandungan secara kritis. Penulisan ini mendapati wujud ketidakjelasan dan kekaburan peruntukan undang-undang berkaitan beban pembuktian dalam peruntukan sedia ada. Masalah tersebut telah mengakibatkan ketidakfahaman dan tafsiran yang berbeza di kalangan pengamal undang-undang syariah berkaitan dengan beban pembuktian. Justeru, penulisan ini mencadangkan penambahbaikan ke atas peruntukan undang-undang tersebut agar pemakaian beban pembuktian dalam perbicaraan jenayah syariah di negara ini menjadi lebih jelas dan lebih mudah difahami.

Kata kunci: Beban pembuktian; perpindahan beban pembuktian; pengecualian beban pembuktian; Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah

ABSTRACT

The Syariah Court Evidence Enactment (EKMS) is an important statute to support the enforcement of substantive enactments. Burden of proof is one of the significant aspects contained in this important legislation that often becomes subject of critics. This writing aims to analyse the legal provisions related to burden of proof contained in EKMS. This writing also intends to propose solutions to the identified problems. The framework of writing pure law based on a doctrinal and qualitative approach is the design applied in this article. Data were collected through semi-structured interview method and documentation. The data obtained were analysed through critical content- analysis method. This writing finds that there is ambiguity of legal provisions related to burden of proof in the existing laws. The problem has resulted in misunderstandings and different interpretations of the burden among syariah legal practitioners. Therefore, this article suggests improvements to the provisions of law so that the application of burden of proof in syariah criminal trials in this country becomes comprehendingly clearer and easier.

Keywords: Burden of proof; evidence; shifting the burden of proof; burden of proving exception; Syariah Court Evidence Enactment

PENGENALAN

Di sepanjang prosiding perbicaraan, amat penting untuk seorang hakim menentukan ke atas siapakah beban pembuktian perlu diletakkan. Beban pembuktian dalam undang-undang boleh difahami sebagai satu kaedah yang memerlukan seseorang itu terikat untuk membuktikan kewujudan atau ketidakwujudan sesuatu fakta atau membuktikan keseluruhan kes.¹ Menetapkan

tanggungjawab beban pembuktian ke atas salah seorang daripada dua pihak yang bertikai akan mempengaruhi tatacara perbicaraan. Penetapan ini memberi panduan dan jalan kepada hakim dalam membezakan pihak yang bertikai dan tuntutan mengemukakan *bayyinah* ke atas dakwaan yang dibuat oleh salah seorang daripada mereka.² Di samping itu, darjah pembuktian yang diperlukan juga adalah berbeza mengikut pihak yang menanggung beban pembuktian, jenis beban

pembuktian dan ia boleh berpindah dari satu pihak kepada pihak yang lain. Pemakaian beban pembuktian amat berkait rapat dengan aspek keterangan yang dinyatakan menerusi EKMS.

PENGGUBALAN EKMS

Penggubalan EKMS telah melalui fasa yang unik dan tersendiri. Menurut Ahmad Ibrahim, EKMS digubal dengan merujuk kepada Akta Keterangan 1950 (Akta 56) dan disesuaikan dengan hukum syarak atau dikenali sebagai kaedah mengintegrasikan undang-undang Inggeris dan syariah.³ Melihat kepada objektif penggubalan Akta 56, ia bertujuan untuk menentukan tiga perkara utama. Pertama, penentuan fakta yang boleh dikemukakan di mahkamah, kedua menetapkan jenis keterangan yang boleh dikemukakan untuk membuktikan kewujudan fakta dan yang terakhir bagi menentukan siapa dan bagaimana keterangan dikemukakan dalam proses pembuktian.⁴ Prinsip am Akta 56 juga menetapkan bahawa sesuatu keterangan boleh diterima mahkamah jika ia relevan kepada isu yang sedang dibicarakan. Hal ini bermakna, kerelevanan menjadi prasyarat kepada kebolehterimaan sesuatu keterangan.⁵

Objektif dan prinsip ini juga menjadi panduan bagi pemakaian EKMS. Bagi maksud untuk menggabungkan di antara kedua-dua undang-undang ini, iaitu hukum syarak dan kerangka Akta 56, maka beberapa kaedah atau pendekatan telah dilaksanakan dalam proses penggubalan EKMS. Pertama ialah menerusi kaedah pemansuhan mana-mana peruntukan yang bercanggah dengan hukum syarak. Dalam pada itu, misalan-misalan yang di luar bidang kuasa Mahkamah Syariah disisihkan daripada dikekalkan di dalam EKMS. Kaedah kedua ialah dengan mengguna pakai semua peruntukan yang tidak bercanggah dengan hukum syarak dan bidang kuasa Mahkamah Syariah. Pendekatan ini dikenali sebagai *Ihtishab al-Asl*. Sementara kaedah yang terakhir merupakan pemakaian pelbagai pendapat mazhab dan ulama sama ada melalui pendekatan *al-Talfiq* dan *al-Takhayyur*.⁶ *Al-Talfiq* bermaksud mengambil pandangan mazhab lain dalam satu urusan tertentu bersama dengan pandangan mazhab yang sedia diamalkan. Sementara *al-Takhayyur* pula ialah memilih mazhab lain dalam sesuatu urusan.⁷ Pendekatan ini boleh dilihat dalam pemakaian prinsip *al-Bayyinah* dan

al-Syahadah dengan menerima pandangan Ibn Qayyim yang bermazhab Hanbali dalam menentukan maksud *al-Bayyinah* yang lebih luas.

PERUNTUKAN BEBAN PEMBUKTIAN DALAM EKMS

Kerangka EKMS setiap negeri mempunyai persamaan yang ketara. Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 memperuntukkan sebanyak 132 seksyen. Walau bagaimanapun, terdapat EKMS di beberapa buah negeri yang menggugurkan beberapa seksyen, misalnya Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Kelantan) 2002 dan beberapa buah negeri lain dengan memperuntukkan 131 seksyen.⁸ Sementara Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Terengganu) 2001 dan Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Perlis) 2006 pula memperuntukkan sebanyak 130 seksyen. Perbezaan yang ketara dapat dilihat menerusi Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2014 yang hanya memperuntukkan 100 seksyen. Manakala negeri Perak telah menambah beberapa seksyen dalam Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Perak) 2004 yang menjadikannya sebanyak 135 seksyen. Peruntukan beban pembuktian yang dinyatakan menerusi EKMS diletakkan pada bahagian III di bawah tajuk Pengemukaan dan Kesan Keterangan. Pada bahagian ini terdapat empat bab yang mengandungi 58 seksyen bermula dari seksyen 72 hingga 129. Bab 1 di bawah tajuk Beban Membuktikan mengandungi 11 seksyen iaitu bermula dari seksyen 72 hingga 82 yang memperuntukkan perihal beban pembuktian.

JENIS DAN PERPINDAHAN BEBAN PEMBUKTIAN

Terdapat dua jenis beban pembuktian yang telah diperuntukkan melalui EKMS iaitu beban pembuktian undang-undang (*legal burden of proof*) dan beban pembuktian keterangan (*evidential burden*). Walau bagaimanapun kedua-dua jenis beban pembuktian ini tidak dinyatakan secara harfiah dan jelas. Kedua-dua jenis beban pembuktian ini ada diterangkan hakim perbicaraan menerusi kes *Normah binti Muda v Daud bin Awang Min*.⁹ Hakim perbicaraan menyatakan konsep beban pembuktian undang-undang yang terdapat pada seksyen 73 EKMS

adalah menyamai seksyen 101 Akta 56. Manakala beban pembuktian keterangan yang terdapat pada seksyen 74 enakmen yang sama disalin dari seksyen 102 Akta 56.

Beban pembuktian undang-undang bermaksud satu tanggungjawab atau tugas yang diletak ke atas satu pihak untuk membuktikan kewujudan sesuatu fakta. Abdul Rahman Mustafa menjelaskan beban pembuktian ini boleh difahami sebagai beban untuk melahirkan kes di mana beban ini tidak berpindah atau berubah kepada pihak yang lain. Dalam keadaan tersebut undang-undang itu sendiri yang menentukan fakta yang menjadi persoalan itu telah dibuktikan atau dibuktikan sebaliknya.¹⁰ Bagi kes jenayah syariah, beban jenis ini kekal dipikul pihak pendakwaan bermula dari peringkat kes pendakwaan sehingga selesai. Pada peringkat ini, pihak pendakwaan perlu mengemukakan keterangan bagi membuktikan fakta yang menjadi persoalan menerusi pembuktian terhadap setiap elemen kesalahan. Sementara di peringkat kes pembelaan, pihak pendakwaan perlu mengemukakan soalan balas terhadap keterangan yang dikemukakan oleh pihak tertuduh bagi mengekalkan darjah pembuktian yang telah dicapai pada peringkat kes pendakwaan. Oleh yang demikian, beban ini berkait rapat dengan darjah pembuktian sesuatu kes. Sementara itu bagi kes *mal*, pihak Plaintiff atau Pemohon memikul beban ini sehingga perbicaraan kes selesai. Beban kategori ini juga dikenali sebagai "*burden of persuasion*", iaitu tanggungjawab satu pihak untuk meyakinkan mahkamah akan kewujudan sesuatu fakta persoalan.¹¹

Beban pembuktian keterangan pula bermaksud tanggungjawab yang terletak ke atas pihak yang satu lagi untuk memberi keterangan yang boleh meragukan atau membawa isu ke atas kes pendakwaan bagi kes jenayah syariah.¹² Ia juga merupakan tugas pihak Defendan atau Responden untuk menafikan dan menimbulkan keraguan terhadap setiap fakta persoalan. Oleh itu, tugas ini merupakan beban untuk membuktikan dengan mengemukakan keterangan bagi menyokong sesuatu fakta yang ditegaskan. Beban pembuktian ini berbeza dengan pembuktian undang-undang yang mana beban pembuktian keterangan adalah tidak tetap di mana ia boleh berubah dari satu pihak kepada satu pihak yang lain. Misalnya keterangan dari pihak yang mendakwa boleh berpindah kepada pihak tertuduh selepas pihak

yang mendakwa selesai memberikan keterangan.¹³ Beban keterangan yang diperuntukkan menerusi seksyen 74 EKMS disalin dari seksyen 102 Akta 56.¹⁴

Satu lagi elemen yang berkait rapat dengan beban pembuktian ialah perpindahan beban pembuktian. Ia merupakan pertukaran tanggungjawab untuk mengemukakan pembuktian daripada satu pihak kepada satu pihak yang lain. Perpindahan beban pembuktian ini memberi kesan kepada darjah pembuktian dan tanggungjawab kedua-dua pihak untuk membuktikan kes masing-masing.¹⁵ Perpindahan beban pembuktian boleh berlaku kepada beban pembuktian undang-undang dan beban pembuktian keterangan.¹⁶ Perpindahan beban pembuktian undang-undang terjadi ketika mana terdapat dalihan dikemukakan oleh pihak tertuduh yang termasuk di bawah pengecualian am beban pembuktian undang-undang. Sebagai contoh dalihan melalui alibi dan kecualian am di bawah Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah. Bagi contoh kes *mal* pula, perpindahan beban yang berlaku boleh dilihat melalui kes-kes melibatkan pembayaran seperti Tuntutan Tunggalan Nafkah Anak. Defendan perlu mengemukakan pembuktian apabila mendakwa bahawa dia telah membuat bayaran terhadap nafkah anak tersebut. Di samping itu, perpindahan beban pembuktian juga berlaku dalam keadaan yang mana pihak tertuduh diarahkan untuk mengemukakan pembelaan dan tiada dalihan dikemukakan bagi kes jenayah syariah dan bagi pihak Defendan atau Responden bagi menafikan tuntutan dan permohonan yang dikemukakan. Dalam situasi ini, perpindahan beban pembuktian keterangan akan berlaku.

PENGECEUALIAN PRINSIP AM BEBAN PEMBUKTIAN

Prinsip am dalam EKMS menetapkan beban pembuktian undang-undang adalah terletak kepada pihak yang mendakwa. Namun, dalam beberapa keadaan tertentu terdapat pengecualian yang mana prinsip am ini tidak terpakai dan beban pembuktian tersebut diletakkan kepada pihak yang didakwa.¹⁷ Perbezaan pemakaian prinsip ini dengan perpindahan bagi beban pembuktian keterangan ialah ketika mana pihak yang didakwa perlu membuktikan suatu fakta lain yang ditegaskan yang tidak termasuk dalam

fakta persoalan yang telah dibuktikan. Manakala perpindahan beban keterangan pihak yang didakwa ialah untuk menimbulkan kesangsian terhadap fakta persoalan yang telah dibuktikan. Dalam keadaan ini juga, pihak yang didakwa tidak menanggung beban yang berat seperti pihak yang mendakwa dan pihak yang mendakwa masih bertanggungjawab untuk membuktikan fakta yang ditegaskan. Pengecualian ini terpakai bagi seksyen 75, seksyen 77, seksyen 78, seksyen 79 dan seksyen 80 EKMS. Pengecualian kepada prinsip am beban pembuktian undang-undang berlaku menerusi salah satu sebab berikut.

ALIBI

Dalam kes jenayah syariah, sekiranya pihak tertuduh mendakwa pada masa kejadian yang didakwa berlaku dia berada di tempat lain, dia perlu membuktikan fakta tersebut. Pengecualian prinsip am beban pembuktian undang-undang melalui alibi ini diperuntukkan di bawah seksyen 75 EKMS. Dalam situasi tersebut, pihak tertuduh akan menanggung beban pembuktian undang-undang dengan mengemukakan keterangan bagi menyokong fakta yang ditegaskan. Berhubung pemakaian alibi sebagai dalihan, seksyen 197 Akta 560 menjelaskan bahawa butiran mengenainya mesti diserahkan kepada pihak pendakwaan sekurang-kurangnya 10 hari sebelum perbicaraan.

KECUALIAN AM

Seksyen 77 memperuntukkan berhubung dengan tanggungjawab tertuduh dalam kes jenayah syariah untuk membuktikan bahawa dia termasuk dalam kecualian am yang disebut dalam Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah. Misalnya dalam Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 559), kecualian yang dimaksudkan terletak pada seksyen 48 sehingga 53 akta tersebut. Sementara itu, Enakmen Jenayah Syariah (Negeri Sembilan) 1992 memperuntukkan lebih banyak peruntukan berhubung dengan pengecualian am bermula dari seksyen 4 hingga 22. Berdasarkan pengecualian-pengecualian am tersebut, maka seseorang yang dituduh melakukan suatu kesalahan di bawah Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah perlu menanggung beban pembuktian undang-undang. Menjadi tanggungjawab tertuduh untuk

membuktikan dia termasuk dalam salah satu kecualian yang termaktub dalam undang-undang substantif jenayah syariah.

PENGETAHUAN SESUATU FAKTA SECARA KHUSUS

Pengecualian prinsip am ini juga terpakai bagi seksyen 78 EKMS yang memperuntukkan berkaitan beban membuktikan fakta yang diketahui secara khusus. Sesuatu fakta isu yang diketahui secara khusus oleh tertuduh atau mana-mana pihak adalah menjadi tugas tertuduh untuk membuktikannya. Peruntukan ini bermaksud jika sesuatu fakta lebih mudah untuk dibuktikan oleh sesuatu pihak yang mempunyai fakta tentang fakta tersebut, maka pihak tersebut mempunyai beban untuk membuktikan. Hal ini kerana pihak yang mendakwa sukar untuk membuktikan sesuatu yang negatif. Menerusi kes *Abdul Rahman bin Salleh & seorang lagi v Pendakwa Syarie Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu*, memetik penghakiman Sidang Mahkamah Rayuan (Sidang Mahkamah Apil ketika itu) yang menjelaskan:

“Seksyen 106 Akta Keterangan 1950 memperuntukkan bahawa apabila suatu fakta adalah khas diketahui oleh seorang maka beban bagi membuktikan fakta itu terletak atasnya. Dalam kes ini beban membuktikan bahawa sembahyang Jumaat boleh diadakan di surau yang berkenaan itu adalah dipikul oleh orang-orang yang tertuduh itu”.¹⁸

Penghakiman di atas menjelaskan tanggungjawab pihak tertuduh untuk membuktikan dakwaan yang merupakan fakta yang diketahuinya secara khusus. Oleh itu, beban pembuktian undang-undang terletak kepada pihak yang didakwa untuk membuktikan fakta yang ditegaskan berdasarkan seksyen 106 Akta 560 dan seksyen 78 EKMS.

Sementara itu, menerusi kes *Rokiah Mudzi lwn. Mohd Yunus Keling*, Plaintiff telah membuat tuntutan fasakh terhadap Defendan. Antara alasan yang dikemukakan Plaintiff ialah Defendan telah cuai atau tidak mengadakan nafkah zahir selama tiga bulan. Hakim perbicaraan telah merujuk kepada seksyen 78 EKMS Negeri Sembilan dan menyatakan:

“Justeru itu, secara khususnya di dalam soal sama ada nafkah kepada Plaintiff telah diberikan oleh Defendan, maka Defendan menanggung beban pembuktian kerana mengatakan sesuatu yang berlawanan dengan asal atau

zahir, iaitu pada asalnya, nafqah tersebut tidak diberi. Plaintiff termasuk dalam takrif *mudda'a alaih* dalam isu ini, manakala Defendan adalah *mudda'i*. Oleh itu, berdasarkan rujukan yang dikemukakan, Defendan di dalam kes ini adalah orang yang memegang beban pembuktian bagi membuktikan bahawa nafqah kepada isterinya telah diberikan".¹⁹

Dalam kes ini, pembuktian yang dikemukakan oleh pihak Defendan lebih mudah diperolehi berbanding pembuktian dari pihak Plaintiff. Oleh hal yang demikian, pihak Defendan perlu mengemukakan keterangan bagi membuktikan kes ini.

ANGGAPAN

Pengecualian prinsip am beban pembuktian undang-undang juga terpakai bagi anggapan. Apabila sesuatu anggapan dibuat, prinsip am yang menetapkan pihak yang menegaskan sesuatu fakta harus membuktikan kewujudan fakta tersebut tidak terpakai. Apabila kewujudan sesuatu fakta dibenarkan untuk dianggap sebagai wujud, maka beban pembuktian ke atas pihak yang menegaskan fakta tersebut akan terlepas. Justeru, sekiranya anggapan digunakan, anggapan tersebut dikatakan sebagai sesuatu yang akan membantu pihak yang menanggung beban pembuktian untuk melepaskan bebannya.²⁰ Dalam EKMS, terdapat dua jenis anggapan iaitu anggapan fakta dan anggapan undang-undang. Anggapan fakta dapat difahami sebagai apabila satu fakta asal dibuktikan maka anggapan boleh dibuat mengenai wujudnya satu fakta yang lain. Manakala anggapan undang-undang ialah anggapan yang dibuat berdasarkan undang-undang.²¹ Oleh hal yang demikian, sekiranya hakim syarie menggunakan anggapan bagi membuktikan kes, maka beban pembuktian undang-undang yang ditanggung pihak yang mendakwa akan terlucut dan pihak yang didakwa perlu mematahkan anggapan tersebut. Walau bagaimanapun pihak yang mendakwa tetap perlu membuktikan fakta isu yang ditegaskan.

Anggapan fakta dalam EKMS boleh dilihat melalui seksyen 4 (1). Seksyen tersebut memperuntukkan:

"Apabila diperuntukkan oleh enakmen ini bahawa mahkamah boleh menganggap kewujudan sesuatu fakta, mahkamah boleh sama ada menyifatkan fakta itu sebagai terbukti melainkan jika dan sehingga terbukti sebaliknya, atau boleh meminta buktinya".

Berdasarkan peruntukan di atas, anggapan fakta merupakan salah satu fakta yang tidak perlu dibuktikan. Hal ini bermaksud pihak yang menafikan perlu menanggung beban pembuktian. Terdapat satu peruntukan berkaitan dengan anggapan fakta yang perlu dibaca bersama seksyen 4 (1) iaitu seksyen 82 EKMS. Peruntukan ini adalah berkaitan dengan anggapan mahkamah terhadap kewujudan fakta tertentu selepas mengambil kira akan perjalanan biasa kejadian dan beberapa keadaan yang lain. Sementara itu anggapan undang-undang pula diperuntukkan melalui beberapa peruntukan. Seksyen 4(2) menyatakan:

"Apabila diperuntukkan oleh enakmen ini bahawa mahkamah hendaklah menganggap kewujudan sesuatu fakta, mahkamah boleh sama ada menyifatkan fakta itu sebagai terbukti melainkan jika dan sehingga terbukti sebaliknya".

Peruntukan di atas memperuntukkan berkaitan dengan anggapan undang-undang yang boleh dipatahkan. Apabila mahkamah diarah membuat anggapan sebagaimana yang dinyatakan dalam peruntukan, mahkamah mestilah membuat anggapan tersebut. Walau bagaimanapun, anggapan ini hanya boleh dibuat selepas fakta asas dibuktikan.²² Sekiranya anggapan tersebut dibuat, pihak tertuduh mempunyai beban untuk membuktikan sebaliknya. Sekiranya gagal untuk mematahkan anggapan yang telah dibuat, maka anggapan tersebut kekal dan tertuduh boleh disabitkan dengan kesalahan. Anggapan undang-undang diperuntukkan menerusi seksyen 78 dan 79 EKMS. Seksyen 78 EKMS menyediakan peruntukan berkaitan dengan beban anggapan hidup. Apabila isu seseorang masih hidup atau telah mati ditimbulkan dan dibuktikan bahawa orang itu masih hidup dalam tempoh tiga puluh tahun, maka beban pembuktian bagi membuktikan seseorang itu telah mati adalah terletak pada pihak yang menegaskan. Sementara bagi seksyen 79 EKMS merupakan peruntukan berkaitan dengan anggapan kematian. Pihak yang menegaskan bahawa seseorang masih hidup selepas berlalu tempoh yang ditetapkan perlu membuktikan dakwaannya.

ANALISIS PEMAKAIAN BEBAN PEMBUKTIAN DALAM EKMS

Analisis terhadap data-data yang diperolehi, menemui dapatan seperti berikut.

KEFAHAMAN YANG TIDAK JELAS BERHUBUNG DENGAN BEBAN PEMBUKTIAN UNDANG-UNDANG DAN KETERANGAN

Hasil temu bual yang telah dijalankan mendapati terdapat pengamal undang-undang syariah yang berpandangan kedua-dua jenis beban pembuktian ini adalah sukar untuk difahami kerana tidak diperuntukkan secara jelas dalam teks undang-undang sedia ada.²³ Dapatan temubual ini diperkukuhkan lagi dengan dapatan melalui analisis terhadap kes-kes yang diputuskan. Kekeliruan dan ketidakfahaman berhubung pemakaian kedua-dua jenis beban pembuktian tersebut boleh diperhatikan menerusi kes *Pendakwa Syarie Negeri Sembilan v Mohd. Nor bin Wahab*. Hakim perbicaraan menerusi penghakiman mengulas:

“Dalam kes di hadapan mahkamah ini, adalah menjadi tanggungjawab pendakwaan untuk membuktikan kesnya terhadap tertuduh, seperti kehendak seksyen 74 EKMSNS 2003”.²⁴

Berdasarkan kes di atas, penulisan mendapati hakim perbicaraan terkeliru dengan tanggungjawab pihak pendakwaan untuk memikul beban pembuktian undang-undang di bawah seksyen 73 Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah Negeri Sembilan 2003. Kekeliruan yang serupa boleh dilihat menerusi kes *Pendakwa Syarie Selangor v Sukree bin Masuyu*. Tertuduh telah membuat pengakuan salah terhadap pertuduhan berkhawat di bawah seksyen 62(2) Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Selangor 1995. Berdasarkan penghakiman, hakim perbicaraan antara lain menjelaskan:

“Pada pendapat mahkamah pihak pendakwa berjaya membuktikan fakta-fakta tersebut dengan jayanya dan berjaya membuktikan tertuduh berkhawat yang mana pembuktian dakwaan tersebut adalah menjadi tanggungjawab pendakwa selari dengan kaedah fiqh yang bermaksud: Keterangan atas yang mendakwa dan sumpah atas yang engkar. Dan juga telah memenuhi kehendak dan keperluan yang disyaratkan dalam seksyen 3, 48, 49, 50, 73, 74, 75, 76 dan 77 Enakmen Keterangan Syariah (Negeri Selangor) 1996”.²⁵

Berasaskan kes ini, hakim perbicaraan terkeliru dalam menjelaskan tanggungjawab pihak pendakwaan yang menanggung beban pembuktian undang-undang di bawah Seksyen 73 Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Selangor)

2003. Penemuan ini adalah selari dengan dapatan yang dikemukakan oleh Ahmad ‘Azam Mohd Shariff berhubung kekeliruan pendakwa syarie dalam menjelaskan jenis-jenis beban pembuktian ini.²⁶

KEKELIRUAN BERHUBUNG PERPINDAHAN BEBAN PEMBUKTIAN

Pengamal undang-undang syariah memberikan jawapan yang berbeza-beza berhubung peruntukan yang menyentuh berkaitan perpindahan beban pembuktian. Sebahagian mereka tidak pasti berhubung dengan peruntukan yang berkaitan dengan perpindahan beban pembuktian.²⁷ Sementara sebilangan yang lain menyatakan perpindahan tersebut berlaku pada seksyen 77 EMKS sahaja. Iaitu peruntukan berkaitan dengan kecualian am.²⁸ Di samping itu, terdapat pengamal undang-undang syariah yang berpendapat perpindahan pembuktian dinyatakan melalui seksyen 78 EKMS berkaitan beban pembuktian fakta yang diketahui secara khusus.²⁹ Kekeliruan dan ketidakfahaman tersebut juga boleh didapati menerusi jawapan yang berpandangan, selain dari seksyen 77 EKMS, perpindahan beban pembuktian juga berlaku pada seksyen 81 EKMS berhubung beban pembuktian pemunyaan.³⁰

Kekeliruan dan ketidakfahaman berdasarkan temu bual tersebut disokong dengan kes-kes yang diputuskan. Menerusi kes *Wan Azrul Abdullah v Ketua Pendakwa Syarie Pulau Pinang*, perayu telah memfailkan petisyen rayuan, antara lain menyebut:

“Yang Arif Hakim Mahkamah Tinggi telah khilaf dari segi undang-undang apabila meletakkan beban pembuktian kepada tertuduh untuk kesahihan dokumen yang dirujuk sebagai ID-1 dan ID-2 iaitu sijil nikah dan pengesahan nikah oleh Konsulat Malaysia di Thailand. Dari segi undang-undang keterangan Islam Al-Mudda’ii yang mempunyai beban untuk membuktikan kes. Apabila tertuduh menyerahkan dokumen tersebut di mahkamah sebagai keterangan dokumen bayyinah dan jika pihak pendakwa menafikannya maka pihak pendakwa menjadi Al-Mudda’ii dan terpaksa membuktikan kepincangan dokumen tersebut”.

Berdasarkan kes tersebut, perayu berhujah bahawa beban pembuktian bagi pengesahan sijil nikah adalah terletak ke atas pihak pendakwaan. Walau bagaimanapun Sidang Mahkamah Rayuan memutuskan beban pembuktian tersebut adalah terletak di atas bebanan pihak tertuduh berdasarkan kepada seksyen 75 dan seksyen

77 EKMS. Hal ini kerana apabila perayu menghendaki mahkamah percaya bahawa dia telah bernikah, maka beban membuktikan perkara tersebut terletak kepada pihak perayu. Mahkamah dalam penghakiman selanjutnya menjelaskan:

"Dalam penerimaan dokumen sebagai bukti, jika terdapat pertikaian isi kandungan dan keasliannya, perkara tersebut perlu dibuktikan melalui pembuatnya atau pihak yang berautoriti membuktikannya".³¹

Berasaskan kes di atas, pihak perayu dan peguam syarie perayu terkeliru dalam memahami bahawa beban pembuktian undang-undang boleh berpindah kepada pihak tertuduh berdasarkan seksyen 75 dan 77 Enakmen Keterangan (Pulau Pinang) 2004. Dapatan ini juga selari dengan isu yang pernah dibangkitkan oleh Ahmad 'Azam Mohd Shariff menerusi penulisan yang mendapati terdapat pengamal undang-undang syariah yang tidak menguasai konsep perpindahan beban pembuktian.³²

KESUKARAN MEMBEZAKAN PEMAKAIAN SEKSYEN BAGI KES MAL DAN JENAYAH SYARIAH

Terdapat sebilangan pengamal undang-undang syariah yang tidak pasti berkaitan pemakaian seksyen 78 EKMS sama ada boleh diguna pakai untuk kes jenayah syariah atau tidak.³³ Hal ini kerana peruntukan tersebut tidak jelas dan sukar untuk difahami. Masalah yang serupa juga ditemui menerusi jawapan yang diberikan sebahagian yang lain yang berpendapat seksyen 79 dan 80 EKMS hanya terpakai bagi kes *mal* sahaja.³⁴ Dapatan ini bertepatan dengan isu yang pernah dibangkitkan Zulfakar Ramlee menerusi penulisan beliau berhubung dengan kekeliruan pemakaian peruntukan bagi kes *mal* dan jenayah.³⁵

KEKELIRUAN BERHUBUNG PEMAKAIAN PERUNTUKAN KECUALIAN AM

Terdapat pengamal undang-undang syariah yang tidak pasti berhubung pemakaian peruntukan tersebut. Beliau berpandangan peruntukan tersebut mungkin juga terpakai bagi kes-kes *mal*.³⁶ Di samping itu, kekeliruan juga boleh ditemui menerusi jawapan yang tidak pasti sama ada pemakaian peruntukan ini berlaku melalui bantahan awal tertuduh atau menerusi pembelaan.³⁷

Kekeliruan yang sama didapati menerusi kes-kes yang diputuskan. Berdasarkan kes *Pendakwa Syarie Kelantan v Mat Rahim Saman & satu lagi*,³⁸ kedua-dua tertuduh menghadapi tuduhan di bawah seksyen 9(1) dan (2) Kanun Jenayah Syariah (Kelantan) berkaitan dengan kesalahan khalwat. Kedua-dua tertuduh membangkitkan pembelaan mereka adalah suami isteri yang sah ketika waktu tangkapan berlaku. Kedua-dua tertuduh mengemukakan dokumen-dokumen pernikahan mereka di Thailand kepada mahkamah. Pihak pendakwaan berhujah kedua-dua tertuduh sepatutnya membuktikan kesahihan dokumen kerana mereka mempunyai pengetahuan khas mengenai dokumen tersebut. Hal ini dijelaskan di bawah seksyen 77 Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah Kelantan 1991 berhubung kecualian am dan seksyen 106 Akta 56 berhubung fakta yang diketahui secara khusus. Hakim Syarie telah menolak hujah tersebut dan membebaskan kedua-dua tertuduh di atas kegagalan pihak pendakwaan membuktikan dokumen nikah yang didakwa mungkin mengandungi unsur pemalsuan atau penipuan. Berdasarkan kes tersebut, hakim perbicaraan berpandangan beban pembuktian bagi kes yang termasuk di bawah kecualian am adalah terletak ke atas pihak tertuduh, dan beban tersebut berpindah kepada pihak pendakwaan sekiranya isu pemalsuan dibangkitkan.

Kekeliruan berhubung pemakaian seksyen 77 EKMS juga boleh didapati melalui kes *Pendakwa Syarie Wilayah Persekutuan v Zulkifli Othman*.³⁹ Tertuduh telah didakwa melakukan kesalahan khalwat di bawah seksyen 27 Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997. Tertuduh dalam kes ini telah mengaku tidak bersalah dan mohon dibicarakan. Dalam menyampaikan penghakiman bagi peringkat kes pendakwaan, hakim perbicaraan merumuskan pihak pendakwaan telah berjaya mengemukakan pembuktian sebagaimana yang diperuntukkan pada seksyen 73, 74, 75, 76 dan 77 EKMS. Penulisan mendapati, pemakaian seksyen 77 EKMS tersebut adalah tidak tepat kerana peruntukan tersebut tidak terpakai bagi peringkat kes pendakwaan dan hanya diguna pakai bagi peringkat kes pembelaan. Selain itu, kes tersebut tidak mengguna pakai apa-apa dalihan semasa di peringkat pembelaan. Penghakiman yang serupa boleh diperhatikan menerusi kes *Pendakwa*

*Syarie Selangor v Sukree bin Masuyy*⁴⁰ dan kes *Pendakwa Syarie Selangor v Abdul Kahar bin Ahmad*⁴¹ Kedua-dua kes ini juga melibatkan pengakuan bersalah tertuduh, namun hakim perbicaraan mengulas berhubung pemakaian seksyen 77 EKMS.

KEKELIRUAN PEMAKAIAN PERUNTUKAN BERKAITAN ANGGAPAN

Hasil temu bual menemui sebahagian pengamal undang-undang syariah tidak memahami dengan jelas pemakaian anggapan berkaitan beban pembuktian. Kumpulan ini terkeliru berhubung pemakaian seksyen 79 dan 80 EKMS yang merupakan peruntukan berkaitan anggapan undang-undang dan seksyen 82 EKMS berhubung dengan anggapan fakta. Selain itu, pengamal undang-undang syariah ini juga tidak memahami konsep pemakaian pengecualian prinsip am beban pembuktian undang-undang bagi kedua-dua jenis anggapan tersebut.⁴²

Hasil penemuan melalui temu bual ini diperkuatkan lagi dengan dapatan menerusi penghakiman kes. Menerusi kes *Pendakwa Syarie Negeri Sembilan v Mohd Amin Mohd Zin & seorang lagi*,⁴³ hakim perbicaraan terkeliru apabila merujuk kepada seksyen 82 EKMS berhubung anggapan fakta. Sedangkan anggapan fakta tidak terpakai dan tidak perlu diulas dalam kes tersebut. Hakim perbicaraan dilihat terkeliru berhubung pemakaian seksyen 82 EKMS yang merupakan peruntukan anggapan fakta yang berbeza dengan beban membuktikan sesuatu fakta yang diperuntukkan di bawah seksyen 75 EKMS.

KEKELIRUAN PEMAKAIAN PERUNTUKAN BERKAITAN BEBAN MEMBUKTIKAN FAKTA YANG DIKETAHUI SECARA KHUSUS

Terdapat sebilangan pengamal undang-undang syariah tidak dapat memberikan jawapan yang jelas berhubung pemakaian seksyen tersebut. Hal ini kerana peruntukan tersebut menyerupai dengan beberapa peruntukan yang lain seperti seksyen 75 dan 76 EKMS. Di samping itu, kesemua mereka juga tidak dapat memberikan jawapan berkaitan pengecualian prinsip am beban pembuktian undang-undang yang terpakai bagi seksyen tersebut.⁴⁴

Kesukaran untuk memahami peruntukan sedia ada turut disokong melalui kes *Ketua Pendakwa Syarie Selangor v Ahmad Munawar Zakaria*. Tertuduh didakwa melakukan kesalahan persediaan melakukan persetubuhan luar nikah di bawah seksyen 26 Enakmen Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 1995. Hakim perbicaraan antara lain menjelaskan:

Apabila pendakwa syarie mendakwa bahawa tertuduh telah melakukan kesalahan maka pendakwa syarie hendaklah membuktikan dakwaannya sebagaimana diperuntukkan dalam seksyen 73, seksyen 74 dan seksyen 78 EKMS (Negeri Selangor) 2003.⁴⁵

Berdasarkan kes di atas, pemakaian seksyen 78 EKMS bagi menjelaskan tanggungjawab pihak pendakwaan membuktikan sesuatu fakta adalah tidak tepat. Hal ini kerana seksyen tersebut adalah berkaitan dengan pengecualian prinsip am beban pembuktian undang-undang. Oleh hal yang demikian, peruntukan ini terpakai bagi keterangan pihak tertuduh semasa di peringkat kes pembelaan bukan semasa di peringkat kes pendakwaan.

Dapatan melalui kes-kes di atas turut disokong menerusi kes *Pendakwa Syarie Negeri Sembilan v Rahim bin Ramli*.⁴⁶ Tertuduh telah didakwa melakukan kesalahan berjudi di bawah seksyen 79A Enakmen Jenayah Syariah (Negeri Sembilan) 1992. Semasa di peringkat kes pembelaan, tertuduh mendakwa beliau telah ditolak masuk secara paksa oleh pihak Penguatkuasa Agama Islam ke dalam premis perjudian tersebut. Hakim perbicaraan memutuskan tertuduh gagal membuktikan isu tersebut berdasarkan seksyen 75 Enakman Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Sembilan) 2003. Dalam kes ini, tertuduh perlu membuktikan fakta paksaan yang mana hanya diketahui secara khusus oleh pihak tertuduh di bawah seksyen 78 EKMS. Tanggungjawab tersebut bertepatan dengan tujuan peruntukan seksyen 78 EKMS diwujudkan iaitu disebabkan kesukaran pihak yang mendakwa membuktikan sesuatu yang negatif.⁴⁷ Oleh itu, tanggungjawab pihak mendakwa untuk membuktikan bahawa pihak tertuduh tidak dipaksa lebih sukar berbanding tanggungjawab pihak tertuduh untuk membuktikan bahawa dia dipaksa. Justeru, beban membuktikan fakta tersebut terletak di atas pihak tertuduh.

KEKELIRUAN BERHUBUNG PEMAKAIAN SUMPAH BAGI KES JENAYAH SYARIAH

Terdapat pengamal undang-undang syariah yang berpendapat tertuduh boleh menafikan setiap pertuduhan ke atasnya dengan melafazkan sumpah syarie. Beliau berpandangan, kaedah ini selaras dengan hadis Nabi SAW bahawa keterangan adalah terletak di atas tanggungjawab pihak yang mendakwa dan tertuduh perlu bersumpah bagi menafikan tuduhan.⁴⁸

Kekeliruan yang sama juga boleh diperhatikan melalui kes rayuan *Ketua Pendakwa Syarie Kedah v Rodziah Ismail & 2 yang lain*.⁴⁹ Responden 1 yang merupakan tertuduh didakwa melakukan suatu kesalahan melanggar fatwa di bawah seksyen 166A Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Kedah) 1962 dan seksyen 23 Enakmen Kanun Jenayah Syariah 1988 kerana memberikan khidmat pembomohan. Hakim perbicaraan memutuskan wujudnya kes prima facie kes dan memerintahkan ketiga-tiga responden melaksanakan sumpah syarie. Setelah ketiga-tiga responden melafazkan sumpah syarie, hakim perbicaraan telah merekodkan pembebasan. Tindakan tersebut adalah berdasarkan tatacara yang diperuntukkan menerusi subseksyen 98(f) Enakmen Acara Jenayah Syariah (Kedah) 1988 yang membenarkan tertuduh melafazkan sumpah. Perayu yang merupakan pihak pendakwaan kemudiannya mengemukakan rayuan kepada Mahkamah Tinggi Syariah dan Mahkamah Tinggi Syariah menolak rayuan perayu. Perayu selanjutnya memfailkan rayuan ke Mahkamah Rayuan Syariah Negeri Kedah.

Menerusi penghakiman, Mahkamah Rayuan telah bersetuju berhubung ketidakpakaian sumpah syarie bagi kes jenayah syariah. Hal ini kerana kaedah tafsiran undang-undang yang digunakan dalam menafsirkan subseksyen 98 (f) Enakmen Acara Jenayah Syariah (Kedah) 1988 adalah tidak tepat. Mahkamah Rayuan juga bersetuju dengan hujahan pihak perayu bahawa kesalahan yang dipertuduhkan ke atas kesemua responden merupakan kesalahan takzir yang melibatkan hak Allah. Oleh itu, perkara tersebut tidak memerlukan kepada sumpah syarie bagi melepaskan beban pembuktian. Walau bagaimanapun, Mahkamah Rayuan telah membuat keputusan sebaliknya iaitu dengan mengekalkan keputusan mahkamah sebelumnya dan membebaskan responden.

Kekeliruan tersebut berhubung kait dengan peruntukan seksyen 72 EKMS dan seksyen 87(4) EKMS. Tiada peruntukan berhubung keperluan mengemukakan keterangan bagi kes jenayah syariah selepas seksyen 72 EKMS. Sedangkan subseksyen 87(4) EKMS yang memperuntukkan berkaitan tanggungjawab tertuduh untuk mengemukakan keterangan terletak di bawah bab saksi. Peruntukan ini boleh menimbulkan salah faham kerana pihak tertuduh tidak termasuk takrifan “saksi” di Mahkamah Syariah. Ketidakjelasan peruntukan tersebut telah membawa kepada kekeliruan berhubung pemakaian sumpah bagi kes jenayah syariah.

ULASAN BEBAN PEMBUKTIAN YANG TIDAK TEPAT BAGI KES PENGAKUAN BERSALAH

Analisis terhadap beberapa kes telah mengenal pasti beberapa penghakiman yang mengulas berhubung pemakaian beban pembuktian bagi kes pengakuan bersalah secara tidak tepat. Isu ini boleh dirujuk menerusi kes *Pendakwa Syarie Selangor v Abdul Kahar bin Ahmad*,⁵⁰ yang mana pihak tertuduh telah membuat pengakuan bersalah terhadap kesemua pertuduhan. Menerusi penghakiman, hakim perbicaraan telah mengulas bahawa pihak pendakwaan telah berjaya memenuhi kehendak beban pembuktian yang disyaratkan dalam seksyen 73, 74, 75, 76 dan 77 EKMS (Negeri Selangor) 2003. Peruntukan-peruntukan tersebut adalah peruntukan berhubung beban pembuktian undang-undang dan keterangan, alibi serta kecualian am. Penulisan juga menemui pemakaian peruntukan yang serupa menerusi beberapa kes lain. Misalnya kes *Pendakwa Syarie Negeri Sembilan v Hammirul Hamlen*,⁵¹ kes *Pendakwa Syarie Wilayah Persekutuan v Abdul Samathu Alil Rahman*,⁵² dan kes *Pendakwa Syarie Selangor v Sukree bin Masuyu*.⁵³ Pemakaian seksyen-seksyen yang tidak tepat bagi kes-kes melibatkan pengakuan bersalah jelas menunjukkan ketidakfahaman dan ketidakjelasan berhubung pemakaian peruntukan undang-undang yang sebenar. Berdasarkan teks penghakiman kes-kes tersebut, penulisan berpendapat hakim-hakim perbicaraan telah bertindak secara salin dan tampal beberapa ayat penghakiman terdahulu tanpa memahami maksud sebenar setiap peruntukan tersebut.

CADANGAN PENAMBAHBAIKAN

Penulisan ini mencadangkan beberapa penambahbaikan bagi mengatasi masalah yang telah dikenal pasti, iaitu.

MENYUSUN SEMULA PERUNTUKAN SEDIA ADA

Bagi mengatasi masalah tersebut, penulisan mencadangkan supaya struktur peruntukan dan seksyen berkaitan disusun semula. Oleh itu, bab 1 (beban membuktikan) di bawah bahagian III (pengemukaan dan kesan keterangan) EKMS perlu didahului dengan peruntukan yang umum iaitu peruntukan yang terpakai bagi kes mal dan jenayah syariah. Konsep penyusunan tersebut boleh dilihat menerusi Akta 56 yang dimulakan dengan seksyen 101 iaitu berkaitan beban pembuktian undang-undang yang terpakai bagi kedua-dua kes. Seksyen 101 ini adalah sama dengan seksyen 73 EKMS. Walau bagaimanapun, EKMS meletakkan peruntukan tersebut pada kedudukan kedua.

Oleh hal yang demikian, penulisan ini mencadangkan supaya seksyen 72 EKMS sedia ada berhubung beban pembuktian kes mal dipindahkan kepada seksyen 81 EKMS. Selepas peruntukan tersebut diletakkan seksyen 81 (A) EKMS iaitu peruntukan baharu yang memperuntukkan berhubung beban mengemukakan keterangan dalam kes jenayah syariah. Manakala seksyen 77 EKMS sedia ada yang berkaitan dengan kes jenayah syariah diletakkan sebagai peruntukan yang terakhir iaitu seksyen 82 EKMS. Oleh yang demikian, bab beban membuktikan akan dimulakan dengan peruntukan-peruntukan umum yang terpakai bagi kedua-dua kes iaitu mal dan jenayah syariah dan diikuti dengan peruntukan khusus berhubung kes mal dan diakhiri dengan peruntukan yang khusus berkaitan kes jenayah syariah. Cadangan yang dikemukakan akan memudahkan pengamal undang-undang syariah untuk mengenal pasti peruntukan yang terpakai bagi kes mal dan jenayah syariah selain peruntukan yang menggunakan pakai pengecualian prinsip am pembuktian undang-undang.

Oleh itu, sembilan peruntukan umum yang terdiri daripada seksyen 73, seksyen 74, seksyen 75, seksyen 76, seksyen 78, seksyen 79, seksyen 80, seksyen 81 dan seksyen 82 dalam EKMS sedia ada diletakkan pada awal bab iaitu bermula

dari seksyen 72 EKMS. Susunan baharu struktur peruntukan yang dicadangkan adalah seperti berikut:

- Seksyen 72 : Beban membuktikan.
- Seksyen 73: Pada siapa letaknya beban membuktikan.
- Seksyen 74: Beban membuktikan fakta yang perlu dibuktikan untuk menjadi keterangan boleh diterima.
- Seksyen 75: Beban membuktikan tentang pemunyaan
- Seksyen 76: Beban membuktikan tentang fakta tertentu.
- Seksyen 77: Beban membuktikan fakta yang diketahui secara khusus.
- Seksyen 78: Beban membuktikan kematian orang yang diketahui masih hidup dalam tiga puluh tahun.
- Seksyen 79: Beban membuktikan bahawa seseorang yang tidak didengar khabar mengenainya selama empat tahun masih hidup.
- Seksyen 80: Mahkamah boleh menganggap kewujudan fakta tertentu.
- Seksyen 81: Beban untuk mengemukakan keterangan dalam kes mal.
- Seksyen 81(A): Beban untuk mengemukakan keterangan dalam kes jenayah syariah.
- Seksyen 82 : Beban membuktikan bahawa kes orang yang tertuduh termasuk dalam kecualian.

Penyusunan semula peruntukan-peruntukan tersebut akan membantu pengamal undang-undang jenayah syariah memahami susunan dan pemakaian peruntukan dengan lebih baik.

MENAMBAH PERUNTUKAN KHUSUS BERKAITAN BEBAN PEMBUKTIAN BAGI KES JENAYAH SYARIAH

Bagi mengelakkan kekeliruan pada peruntukan sedia ada, penulisan mencadangkan supaya satu peruntukan khusus berkaitan keterangan kes jenayah syariah ditambah. Penambahan peruntukan baru yang dicadangkan ialah:

Seksyen 81A:

Beban untuk mengemukakan keterangan dalam sesuatu kes jenayah syariah terletak pada pendakwa dan tertuduh

melainkan jika tertuduh mengaku salah dan memilih untuk berdiam diri. Tertuduh perlu mengemukakan keterangan bagi menafikan dakwaan atau bagi membuktikan suatu fakta yang ditegaskan.

Dengan adanya peruntukan baharu ini, ia dapat menjelaskan bentuk beban pembuktian yang diperlukan di samping mengelakkan kekeliruan pemakaian sumpah bagi kes jenayah syariah.

MENAMBAH MISALAN

Penulisan ini juga mendapati antara faktor kekeliruan pengamal undang-undang syariah berhubung peruntukan sedia ada adalah berhubung dengan ketiadaan misalan khasnya bagi kes jenayah syariah. Huraian dan misalan memainkan peranan penting kerana merupakan satu bentuk bantuan untuk mentafsirkan seksyen-seksyen yang berkaitan. Justeru, bagi memperjelaskan lagi pemakaian beberapa peruntukan tersebut, misalan berikut perlu dimasukkan bersama, iaitu:

Seksyen 72 (susunan baharu), misalan:

"A berhasrat supaya Mahkamah memberikan penghakiman supaya B dihukum kerana suatu jenayah yang dikatakan oleh A telah dilakukan oleh B.
A mestilah membuktikan bahawa B telah melakukan jenayah itu.
A dikatakan memikul beban pembuktian undang-undang dan beban tersebut tidak berpindah kepada B.
B berhasrat supaya mempercayai bahawa pada masa yang berkenaan itu dia berada di suatu tempat lain. Beban pembuktian undang-undang beralih kepada B".

Seksyen 73 (susunan baharu), misalan:

"Mahkamah memutuskan bahawa A berjaya membuktikan kesnya. Mahkamah mengarahkan B untuk mengemukakan pembelaan. B boleh disabitkan dengan pertuduhan sekiranya berdiam diri. B menanggung beban pembuktian keterangan yang telah berpindah daripada A".

Seksyen 75 (susunan baharu), misalan:

"A dituduh memiliki penerbitan agama yang bertentangan dengan hukum syarak atau yang telah diwartakan sebagai salah di sisi undang-undang. A menafikan bahawa dia adalah pemunya penerbitan tersebut. A mestilah membuktikannya".

Seksyen 78 (susunan baharu), misalan:

"A dituduh berkahwin dengan B semasa masih dalam tempoh perkahwinan dengan suaminya, C. A mendakwa C telah mati dan tempoh eddah telah tamat semasa perkahwinannya dengan B. Pendakwa mengemukakan keterangan menunjukkan bahawa C masih hidup. Beban untuk membuktikan bahawa C telah mati terletak kepada A"

Seksyen 80 (susunan baharu), misalan:

"Mahkamah boleh menganggap-

- a. Bahawa tindakan kehakiman dan tindakan rasmi telah dilaksanakan mengikut aturan;
- b. Bahawa perjalanan biasa urusan telah diikuti dalam hal-hal tertentu.
- c. Bahawa seseorang yang ada dalam miliknya dokumen penerbitan sesuatu ajaran yang telah difatwakan sebagai sesat adalah pengamal ajaran tersebut melainkan dia boleh menerangkan bagaimana dokumen itu berada dalam miliknya.
- d. Bahawa keterangan yang boleh dikemukakan tetapi tidak dikemukakan, jika dikemukakan, tidak akan memberi manfaat kepada orang yang dikemukakannya.
- e. Mengenai misalan (a) suatu tindakan kehakiman, yang ketakakurannya menjadi soal, telah disempurnakan dalam hal keadaan luar biasa.
- f. Mengenai misalan (b) soalnya ialah sama ada suatu surat telah diterima. Adalah ditunjukkan bahawa surat itu telah diposkan, tetapi perjalanan biasa pos telah terganggu oleh kekacauan.
- g. Mengenai misalan (c) seorang lelaki ada dalam biliknya buku-buku yang telah diharamkan penerbitannya oleh pihak berautoriti dan dia tidak dapat menerangkan dengan tepatnya bagaimana buku-buku itu ada dalam miliknya.
- h. Mengenai misalan (d), seseorang enggan mengemukakan dokumen hasil ujian paterniti DNA, mungkin keputusan hasil ujian tidak berpihak kepadanya, dokumen itu mungkin juga melakukan perasaannya dan mencemar maruah keluarganya."

1. Menganjuran Kursus Wajib Secara Berkala

Penganjuran kursus berkaitan pemakaian beban dan darjah pembuktian akan meningkatkan kefahaman dan kemahiran Pegawai Syariah berkaitan pemakaian kedua-dua aspek ini. Kursus yang serupa juga boleh dianjurkan oleh Persatuan Peguam Syarie Malaysia (PGSM) bagi meningkatkan kefahaman para peguam syarie terhadap isu-isu yang dikemukakan. Di samping itu, penekanan kepada penulisan aspek keterangan termasuk beban dan darjah pembuktian yang betul menerusi teks penghakiman juga perlu dititik beratkan menerusi penganjuran kursus berkaitan. Melalui penganjuran kursus penulisan teks penghakiman, kefahaman hakim syarie dapat dipertingkatkan.

KESIMPULAN

Peruntukan undang-undang keterangan yang jelas merupakan faktor penting bagi melaksanakan penguatkuasaan undang-undang substantif secara teratur. Walau bagaimanapun, penulisan ini mendapati peruntukan undang-undang berhubung beban pembuktian yang dinyatakan menerusi EKMS mengandungi ketidakjelasan dan kekaburan. Masalah ini telah membawa kepada kepelbagaian kefahaman dan tafsiran yang pelbagai dalam kalangan pengamal perundangan syariah terutamanya bagi kes jenayah syariah. Justeru, peruntukan undang-undang EKMS sedia ada perlu diperincikan serta dikemaskinikan supaya ia menjadi satu naskhah undang-undang yang lebih kemas dan lebih mudah untuk difahami.

NOTA

- ¹ Ruzman Md. Noor et al., Ulasan Kes dari Aspek Pembuktian: Rosmah binti Suly & seorang yang lain lwn Ismail bin Mohamad & seorang yang lain (2011) 32(2) *Jurnal Hukum*, hlm. 223.
- ² Md. Saleh Hj.Md. @ Haji Ahmad, Al-Bayyinah dan Beban Pembuktian: Teori dan Amalan di Mahkamah Syariah, dlm. Abd. Monir Yaacob et al. (pnyt.), *Pendakwaan dan Penyiasatan Konsep dan Amalan*, IKIM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 246.
- ³ Ahmad Ibrahim, Perkembangan Terkini Undang-undang Islam di Malaysia, dlm. Monir Yaacob (pnyt.), *Undang-undang Keterangan dan Prosedur di Mahkamah*, IKIM, Kuala Lumpur, 1995, hlm. 41.
- ⁴ James Fitzjames Stephen, *A Digest of the Law of Evidence*, Macmillan, London, 1936, hlm. Xiii.
- ⁵ Ramalingam Rajamanickam, Skop Seksyen 45 Akta Keterangan 1950: Keperluan Untuk Semakan Semula (2017) Isu Khas, *Jurnal Undang-undang dan Masyarakat*, hlm. 1.
- ⁶ Ruzman Md. Noor, Ulasan Undang-undang: Akta Keterangan Mahkamah Syariah (WP) 1997 (2015) 27(1) *Jurnal Kanun*, hlm.195.
- ⁷ Ruzman Md. Noor, Kedudukan Bayyinah, Syahadah dan Qarinah dalam Penggubalan Undang-undang Keterangan Islam di Malaysia (2008) 16(2), *Jurnal Syariah*, hlm. 7.
- ⁸ Peruntukan yang sama juga boleh dilihat pada Ordinan Keterangan (Negeri Sarawak) 2001, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Melaka) 2002, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Sembilan) 2003, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Selangor) 2003, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Johor) 2003, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Pulau Pinang) 2004, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Sabah) 2004, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Pahang) 2005.
- ⁹ [2012] 35 (1) JH 97.
- ¹⁰ Abdul Rahman Mustafa, *Prinsip Undang-undang Keterangan Islam*, Badan Dakwah dan Kebajikan Islam Malaysia, Kuala Lumpur, 1988, hlm. 109.
- ¹¹ Zulfakar Ramlee, Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah Malaysia: Isu dan Penyelesaian, (2015) 27(1) *Jurnal Kanun*, hlm. 123; Jal Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 185.
- ¹² Jal Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 185.
- ¹³ Abdul Rahman Mustafa, *Prinsip Undang-undang Keterangan Islam*, Badan Dakwah dan Kebajikan Islam Malaysia, Kuala Lumpur, 1988, hlm. 109; SC Sarkar, *Sarkar Law of Evidence*, Lexis Nexis, Selangor, 2016, hlm. 2370.
- ¹⁴ Zulfakar Ramlee, Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah Malaysia: Isu dan Penyelesaian, (2015) 27(1) *Jurnal Kanun*, hlm. 123; Jal Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 185.
- ¹⁵ Ruzman Md. Noor et al., Ulasan Kes dari Aspek Pembuktian: Rosmah binti Suly & seorang yang lain lwn Ismail bin Mohamad & seorang yang lain (2011) 32(2) *Jurnal Hukum*, hlm. 131.
- ¹⁶ SC Sarkar, *Sarkar Law of Evidence*, Lexis Nexis, Selangor, 2016, hlm. 2370.
- ¹⁷ Jal Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 187.
- ¹⁸ [1995] X (I) JH 121.
- ¹⁹ [2018] 3 LNS 1.
- ²⁰ Jal Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 205-207.
- ²¹ Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 207.
- ²² Rujuk kes *Muhammed Hassan v Pendakwa Raya* [1998] 2 MLJ 273.
- ²³ Puan Azazurina Mukarab Khan, Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan. Temu bual. 6 September 2018, Tuan Abd Razak Mat Nayan, Ketua Pendakwa Syarie Jabatan Pendakwaan Syariah Wilayah Persekutuan. Temu bual. 16 Oktober 2018, Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019, Tuan Amirudin Putera Zainol Abidin, Hakim Mahkamah Tinggi Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019. Tuan Pangeran Ismail Pangeran Musa. Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah. Temu bual. 1 Julai 2019. Tuan Zakaria Ahmad Kreah. Peguam Syarie Negeri Sabah. Temu bual. 13 Ogos 2019. [Kes Jenayah No: 05002-138-0001-2016].
- ²⁴ [2008] 3 ShLR 172.
- ²⁵ Ahmad 'Azam Mohd Shariff, *Tatacara Pendakwaan Jenayah Syariah: Analisis ke atas Peruntukan Undang-undang di bawah Kanun Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 (2011) 15, Jurnal Undang-undang dan Masyarakat*, hlm. 8.

- 27 Puan Norah Ali, Pendakwa Syarie, Jabatan Agama Islam Johor. Temu bual. 2 Ogos 2018, Tuan Wan Mohamad Helmi Masran, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Rembau. Temu bual. 4 September 2018, Tuan Pangeran Ismail Pangeran Musa. Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah. Temu bual. 1 Julai 2019, Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019, Tuan Amirudin Putera Zainol Abidin, Hakim Mahkamah Tinggi Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019.
- 28 Tuan Yunos Ismail, Peguam Syarie Johor. Temu bual. 30 Julai 2018, Tuan Mohd Khasmizan Abdullah, Pendakwa Syarie Jabatan Pendakwaan Syariah Terengganu. Temu bual. 2 April 2019, Tuan Zakaria Ahmad Kreh. Peguam Syarie Negeri Sabah. Temu bual. 13 Ogos 2019.
- 29 Tuan Syekh Ahmad Tarmizi Abd Halim, Pendakwa Syarie Jabatan Agama Islam Kedah. Temu bual. 26 Februari 2019, Tuan Mohd Fakhruddin Yusof, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kuala Terengganu. Temu bual. 1 April 2019.
- 30 Tuan Pangeran Ismail Pangeran Musa. Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah. Temu bual. 1 Julai 2019.
- 31 [2014] 1 ShLR 13.
- 32 Ahmad 'Azam Mohd Shariff, Tatacara Pendakwaan Jenayah Syariah: Analisis ke atas Peruntukan Undang-undang di bawah Kanun Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 (2011) 15, *Jurnal Undang-undang dan Masyarakat*, hlm. 8.
- 33 Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019 dan Tuan Mohd Khasmizan Abdullah, Pendakwa Syarie Jabatan Pendakwaan Syariah Terengganu. Temu bual. 2 April 2019.
- 34 Tuan Kamarul Arifin Mohd Wafa, Peguam Syarie Negeri Sembilan. Temu bual. 13 Ogos 2019, Tuan Hamdi Ishak, Peguam Syarie Negeri Kedah. Temu bual. 25 Februari 2019, Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019, Tuan Amirudin Putera Zainol Abidin, Hakim Mahkamah Tinggi Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019, Tuan Mohd Khasmizan Abdullah, Pendakwa Syarie Jabatan Pendakwaan Syariah Terengganu. Temu bual. 2 April 2019, Tuan Syed Ahmad Shahabudin bin Syed Nong Mohamad, Temu bual. 4 April 2019 dan Tuan Mohd Fakhruddin Yusof, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kuala Terengganu. Temu bual. 1 April 2019.
- 35 Zulfakar Ramlee, Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah Malaysia: Isu dan Penyelesaian, (2015) 27(1) *Jurnal Kanun*, hlm. 123.
- 36 Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019.
- 37 Tuan Mohd Khasmizan Abdullah, Pendakwa Syarie Jabatan Pendakwaan Syariah Terengganu. Temu bual. 2 April 2019.
- 38 [1995] X (I) JH, 110.
- 39 [Kes Jenayah No: 14100-143-0017-2017].
- 40 [2008] 3 ShLR 172.
- 41 [2009] 29(1) JH 100.
- 42 Tuan Syazwan Mohd. Yusof, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kluang. Temu bual. 29 Julai 2018, Tuan Yunos Ismail, Peguam Syarie Johor. Temu bual. 30 Julai 2018, Puan Norah Ali, Pendakwa Syarie, Jabatan Agama Islam Johor. Temu bual. 2 Ogos 2018, Puan Azazurina Mukarab Khan, Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan. Temu bual. 6 September 2018, Tuan Wan Mohamad Helmi Masran, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Rembau. Temu bual. 4 September 2018, Tuan Ahmad Muttaqi Ismail, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Wilayah Persekutuan. Temu bual. 1 November 2018. Tuan Pangeran Ismail Pangeran Musa. Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah. Temu bual. 1 Julai 2019, Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019, Tuan Mohd Fakhruddin Yusof, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kuala Terengganu. Temu bual. 1 April 2019 dan Tuan Abu Hassan Abdullah, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kota Kinabalu. Temu bual. 2 Julai 2019.
- 43 Kes Jenayah No: 05500-114-1052-2009 & 05500-114-1051-2009.
- 44 Tuan Syazwan Mohd. Yusof, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kluang. Temu bual. 29 Julai 2018, Tuan Yunos Ismail, Peguam Syarie Johor. Temu bual. 30 Julai 2018, Puan Norah Ali, Pendakwa Syarie, Jabatan Agama Islam Johor. Temu bual. 2 Ogos 2018, Puan Azazurina Mukarab Khan, Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan, Tuan Ahmad Muttaqi Ismail, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Wilayah Persekutuan. Temu bual. 1 November 2018. Tuan Pangeran Ismail Pangeran Musa. Pendakwa Syarie, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah. Temu bual. 1 Julai 2019, Puan Shamsul Nadia Shahrim, Pegawai Penyelidik Mahkamah Rendah Syariah Alor Setar. Temu bual. 27 Februari 2019, Tuan Mohd Fakhruddin Yusof, Hakim Mahkamah Rendah Syariah Kuala Terengganu. Temu bual. 1 April 2019 dan Tuan Mohd Khasmizan Abdullah, Pendakwa Syarie Jabatan Pendakwaan Syariah Terengganu. Temu bual. 2 April 2019. [Kes Jenayah No: 05003-138-0080-2016].
- 45 [Kes Jenayah No: 10400-1140-0003-2019]. Seksyen 77 EKMS tidak terpakai kerana memperuntukkan berhubung paksaan yang berlaku secara ugutan hingga boleh menyebabkan kematian.
- 46 [Kes Jenayah No: 10400-1140-0003-2019].
- 47 Jal Zabdi Mohd Yusoff, *Pengenalan Undang-undang Keterangan di Malaysia*, UM, Kuala Lumpur, 2003, hlm. 191.
- 48 Tuan Kamarul Arifin Mohd Wafa, Peguam Syarie Negeri Sembilan. Temu bual. 13 Ogos 2019.
- 49 [Kes Rayuan Jenayah No: 02000-102-0001-2007].
- 50 [2009] 29(1) JH 100.
- 51 [Kes Jenayah No: 05001-114-0022-2015].
- 52 [Kes Jenayah No: 14300-138-0023-2010].
- 53 [2008] 3 ShLR 172.

RUJUKAN

Ahmad 'Azam Mohd Shariff. 2011. Tatacara pendakwaan jenayah syariah: Analisis ke atas Peruntukan Undang-undang di bawah Kanun Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan

- Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997. *Jurnal Undang-undang dan Masyarakat* 15: 1-18.
- Ahmad Ibrahim. 1995. Recent developments in the Syariah Law in Malaysia. Dlm. *Undang-undang Keterangan dan Prosedur di Mahkamah*, disunting oleh Monir Yaacob, 41-66. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia.
- Abdul Rahman Mustafa. 1988. *Prinsip Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: Badan Dakwah dan Kebajikan Islam Malaysia.
- James Fitzjames Stephen. 1936. *A Digest of the Law of Evidence*. London: Macmillan.
- Md. Saleh Hj. Md. @ Haji Ahmad. 2003. Al-Bayyinah dan beban pembuktian: Teori dan amalan di Mahkamah Syariah. Dlm. *Pendakwaan dan Penyiasatan Konsep dan Amalan*, disunting oleh Abd. Monir Yaacob et al., 235-262. Kuala Lumpur, Institut Kefahaman Islam Malaysia.
- Ramalingam Rajamanickam. 2017. Skop Seksyen 45 Akta Keterangan 1950: Keperluan untuk semakan semula. *Jurnal Undang-undang dan Masyarakat* Isu Khas: 1-14.
- Ruzman Md. Noor et al. 2011. Ulasan Kes dari Aspek Pembuktian: Rosmah binti Suly & seorang yang lain lwn Ismail bin Mohamad & seorang yang lain *Jurnal Hukum* 32(2): 223-248.
- Ruzman Md. Noor. 2007. Pembuktian dalam kes harta sepencarian di Mahkamah Syariah di Malaysia *Jurnal Syariah* 15(1): 29-42.
- Ruzman Md. Noor. 2008. Kedudukan bayyinah, syahadah dan qarinah dalam penggubalan undang-undang keterangan Islam di Malaysia. *Jurnal Syariah* 16(2): 345-366.
- SC Sarkar. 2016. *Sarkar Evidence of Law in India, Pakistan, Bangladesh, Burma, Ceylon, Malaysia & Singapore*. Selangor: Lexis Nexis.
- Zulfakar Ramlee. 2015. Pembuktian dalam kes jenayah Syariah Malaysia: Isu dan penyelesaian. *Jurnal Kanun* 27(1): 122-142.
- Suhaizad bin Saifuddin
Jabatan Pendakwaan Syariah
Negeri Sembilan
Emel: suhaizad1983@gmail.com

9.

ULASAN PERUNDANGAN

**Enakmen Kanun Jenayah
Syariah(I) (Negeri Kelantan) 2019
Pandangan Sepintas Lalu**

ULASAN PERUNDANGAN

ENAKMEN KANUN JENAYAH SYARIAH (I) (NEGERI KELANTAN) 2019 PANDANGAN SEPINTAS LALU

Ramizah Wan Muhammad

ramizah@iiium.edu.my

Kulliyah Undang-undang Ahmad Ibrahim, Universiti Islam Antarabangsa Malaysia, Jalan Gombak 53100 Kuala Lumpur, Malaysia.

PENDAHULUAN

Undang-undang jenayah Islam adalah berbeza dengan undang-undang jenayah syariah di Malaysia. Begitu juga kesalahan jenayah dalam undang-undang Islam adalah berbeza dengan kesalahan jenayah syariah di Malaysia. Undang-undang Jenayah Islam yang sebenar terdiri daripada jenayah hudud, qisas dan takzir. Hukuman juga terdiri daripada jenis yang sama; hukuman hudud, qisas atau diat dan takzir. Undang-undang jenayah syariah di Malaysia terdiri daripada jenayah hudud, qisas dan takzir tetapi hukuman yang dikenakan, secara umumnya, berbentuk hukuman takzir walaupun jenis jenayah yang dilakukan ialah jenayah hudud seperti zina dan minum arak. Hukuman sedemikian juga dikira sebagai undang-undang jenayah Islam yang sebenar juga dengan mengambil kira hukuman takzir sebagai salah satu undang-undang dalam jenayah Islam.

Undang-undang jenayah syariah di Malaysia dibuat dan diluluskan oleh Badan Perundangan Negeri di setiap negeri di Malaysia. Walau bagaimanapun di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Labuan dan Putrajaya, undang-undang jenayah syariah dibuat dan diluluskan oleh Parlimen, iaitu badan perundangan tertinggi di Malaysia. Punca kuasa kesalahan jenayah syariah di Malaysia diambil daripada istilah tatacara ataupun ajaran agama (*precepts*) daripada Jadual Kesembilan Senarai II Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Setiap undang-undang Islam yang diluluskan pada peringkat negeri akan dipanggil Enakmen negeri atau Ordinan di Sarawak. Seperti negeri-negeri lain, Kelantan juga tidak ketinggalan membentangkan undang-undang jenayah syariah pada

peringkat negeri oleh Badan Perundangan Negeri Kelantan. Antara yang mutakhir ialah Enakmen Kanun Jenayah Syariah (1) 2019.

KESALAHAN JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA

Antara tujuan perundangan undang-undang kesalahan jenayah syariah di Malaysia adalah untuk menunjukkan bahawa Malaysia mengamalkan dua sistem perundangan, iaitu sistem perundangan yang bersifat *common law* dan sistem perundangan Islam. Kedua-dua sistem ini berjalan seiringan dalam sistem kehakiman dan perundangan di Malaysia dan mendapat taraf yang sama kerana kedua-duanya ialah ciptaan (*creation*) daripada Perlembagaan Malaysia. Walaupun skop undang-undang, hukuman dan jenis hukuman berbeza tetapi kedua-dua sistem ini mendapat pengiktirafan dan pengesahan dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Dengan kata lain, mahkamah syariah dan juga mahkamah awam (atau mahkamah sivil) ialah produk daripada Perlembagaan Persekutuan Malaysia dan patut mendapat pengiktirafan yang sama rata daripada semua peringkat; negeri mahupun persekutuan.

Selain itu, antara tujuan lain termasuklah kesalahan jenayah syariah dalam undang-undang Islam di Malaysia untuk mendidik masyarakat melalui kodifikasi undang-undang Islam tentang perkara yang bertentangan dengan agama Islam. Islam sebagai agama persekutuan perlu diperkuat dan diperjelas dengan mewujudkan peruntukan undang-undang untuk pelbagai jenis kesalahan yang bersalahan dengan syariah agar iman seseorang Muslim terpelihara, sekali gus kesucian agama Islam dilindungi oleh orang-orang yang beriman kepada hukum-hakam Allah.

Jenis-jenis kesalahan jenayah syariah di Malaysia dapat dibahagikan kepada empat. Pertama adalah tentang akidah seperti ajaran sesat dan dakwaan palsu. Kedua adalah tentang kesucian agama Islam dan institusi Islam seperti ajaran sesat, dan mengajar tanpa tauliah. Ketiga adalah tentang kesopanan dan kesusilaan. Antara contoh kesalahan di bawah kategori ini termasuklah berlagak seperti perempuan/lelaki dan menjadi pelacur. Jenis yang keempat ialah kesalahan pelbagai seperti *takfir*, memberi keterangan palsu dan menggalakkan maksiat. Yang keempat, jenis kesalahan jenayah syariah yang berkaitan dengan kes matrimoni seperti berpoligami tanpa izin mahkamah dan perkahwinan sindiket.

Jenis kesalahan tersebut perlu dibendung dalam masyarakat agar bersesuaian dengan Rukun Negara Malaysia yang menekankan konsep

kesopanan dan kesusilaan dalam kalangan rakyat Malaysia. Rakyat yang bermoral dan berintegriti ialah refleksi negara yang bertamadun. Selain itu, kesalahan yang berikutnya perlu dikawal agar aspek yang menepati Rukun Negara Malaysia yang berikutnya dapat dicapai, iaitu kedaulatan undang-undang. Setiap enakmen kesalahan jenayah syariah negeri diluluskan oleh badan perundangan negeri masing-masing dan mendapat perkenan diraja (*Royal Assent*) daripada sultan atau raja bagi negeri yang bersultan dan beraja.

UNDANG-UNDANG KESALAHAN JENAYAH SYARIAH

Di Malaysia, secara umumnya, kesalahan jenayah syariah diperuntukkan dalam Enakmen kesalahan jenayah syariah di negeri masing-masing. Contohnya di Selangor, kesalahan jenayah syariah diletakkan dalam Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Selangor 1995. Di Kedah pula menggunakan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Kedah Darul Aman 2014. Sarawak menggunakan Ordinan Kesalahan Jenayah Syariah 2001. Wilayah Persekutuan menggunakan undang-undang yang berkaitan dengan kesalahan jenayah syariah yang terdapat dalam Akta Kesalahan Jenayah Syariah 1997.

Terdapat negeri yang menggunakan nama undang-undang yang lain seperti Perlis yang menggunakan istilah Enakmen Jenayah dalam Syara' 1991. Di Terengganu pula, mereka menggunakan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Takzir) 2001. Di Melaka, Enakmen Kesalahan Syariah Melaka 1991 digunakan dengan membuang perkataan jenayah pada nama enakmen.

Di Kelantan, kesalahan jenayah syariah dimaktubkan dalam Enakmen Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan 1994 (EMAIK 1994) dan Enakmen Kanun Jenayah Syariah 1985. Walau bagaimanapun, yang terkini, Enakmen Kanun Jenayah Syariah (1) Negeri Kelantan 2019 (EKJS2019) telah dikuatkuasakan pada November 2021. Oleh itu, enakmen lama, iaitu Enakmen Kanun Jenayah Syariah 1985 dimansuhkan. Undang-undang kesalahan jenayah syariah yang terpakai di Kelantan pada ketika ini ialah Enakmen Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan 1994 dan Enakmen Kanun Jenayah Syariah (1) Kelantan 2019.

ANALISIS TERHADAP ENAKMEN KANUN JENAYAH SYARIAH (I) (NEGERI KELANTAN) 2019

EKJS 2019 mengandungi sembilan bahagian. Bahagian pertama ialah permulaan enakmen yang mengandungi tajuk, tafsiran dan kuasa prerogatif Sultan Kelantan sebagai Ketua Agama Islam Negeri Kelantan. Bahagian kelapan tentang pengecualian dan bahagian yang kesembilan adalah berkisar tentang perkara-perkara am seperti penetapan pusat pemulihan dan kuasa mahkamah untuk memberikan hukuman bagi kesalahan kali kedua. Bagi semua bahagian kecuali bahagian 1, VII, VIII dan IX, istilah takzir digunakan untuk merujuk pada penambahbaikan enakmen dengan memasukkan beberapa kesalahan tambahan daripada enakmen yang asal yang telah dimansuhkan, iaitu Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah 1985.

1. Istilah Bahasa Arab

Dalam bahagian tafsiran terdapat 28 istilah bahasa Arab digunakan dalam EKJS 2019. Antara istilah bahasa Arab yang ditafsirkan termasuklah *ariyyah*, *dhamam*, *luqatah* dan *maksiyat*. *Maksiyat* mengikut tafsiran EKJS 2019 adalah berkaitan dengan kesalahan seksual yang berkait rapat dengan penjagaan keturunan, walaupun maksud *maksiyat* yang sebenar ialah perbuatan yang mengingkari perintah Allah dan bersifat dosa dan tidak terhad kepada kesalahan seksual sahaja. Jika dibandingkan dengan EMAIK 1994, lebih banyak lagi istilah bahasa Arab telah ditafsirkan dalam EKKJS 2019. Perkara ini merupakan satu pembaharuan dan penambahbaikan dalam undang-undang Islam di tanah air.

2. Kesalahan Takzir berhubung dengan Penjagaan agama

Bahagian II dalam EKJS 2019 adalah tentang kesalahan takzir yang berkaitan dengan penjagaan agama. Penjagaan agama ialah elemen yang pertama dalam maqasid syariah. Agama di sini bukan bermaksud Islam secara harfiah tetapi lebih merujuk penjagaan iman dan akidah umat Islam. Segala bentuk ajaran sesat dan kepercayaan di luar batas syarak adalah perlu untuk dikekang kerana bertentangan dengan akidah islamiah dan seterusnya dapat menggugat kedudukan dan kesucian agama Islam. Antara kesalahan yang disenaraikan dalam enakmen ini termasuklah sihir, percubaan keluar agama Islam, dakwaan palsu, memutar belit ajaran agama Islam, tidak menghormati bulan Ramadan dan *takfir*. Perkara yang

sangat menarik dalam EKJS 2019 ini ialah enakmennya menggunakan istilah takzir, iaitu istilah yang merujuk perbuatan yang tidak dinyatakan dengan jelas hukuman yang patut dikenakan terhadap pesalah tetapi perbuatan tersebut adalah bertentangan dengan ajaran Islam. Sebagai contoh, Seksyen 5, iaitu kesalahan dakwaan palsu, dan Seksyen 4, iaitu mengenai sihir tidak terdapat dalam EMAIK 1994 dan dimasukkan dalam EKJS 2019.

3. Kesalahan Takzir berhubung dengan Penjagaan diri dan Maruah

Bahagian ketiga dalam EKJS 2019 adalah tentang penjagaan diri dan juga maruah yang berkaitan dengan maqasid syariah yang berikutnya, iaitu menjaga kehidupan dan juga harga diri seseorang. Kesalahan yang terdapat dalam enakmen ini adalah seperti liwat, *musahqah*, persetubuhan dengan mayat dan bukan manusia yang merupakan antara contoh kesalahan yang berkait rapat dengan kesihatan tubuh badan kita, sama ada fizikal atau mental. Kesalahan seperti perbuatan atau percakapan tidak sopan, mendedahkan aurat, perempuan berlagak seperti lelaki atau sebaliknya ialah perbuatan yang berkaitan dengan maruah diri sebagai individu Muslim dan seterusnya boleh mengganggu kesucian agama Islam yang melarang kita daripada melakukan perbuatan tersebut. Terdapat 21 kesalahan dalam bahagian ketiga EKJS. Antara yang terbaharu termasuklah derhaka kepada ibu bapa yang merupakan satu perbuatan dosa besar dalam syariah dan tiada sebarang hukuman dunia dinyatakan dalam nas. Kesalahan seperti ini merupakan suatu pembaharuan dan penambahbaikan dalam undang-undang Islam di Malaysia apabila perbuatan dosa besar dinaik taraf menjadi satu kesalahan jenayah syariah di Malaysia.

4. Kesalahan Takzir Berhubungan dengan Penjagaan Akal

Terdapat dua kesalahan yang terdapat dalam bahagian keempat EKJS 2019. Kesalahan pertama ialah minum minuman yang memabukkan ataupun dalam istilah bahasa Arab ialah *muskirat*. Kesalahan di bawah seksyen ini tidak hanya terhad kepada mereka yang meminum arak atau minuman memabukkan tetapi juga termasuklah mereka yang menjual, membuat, menawarkan mempamerkan untuk jualan dan segala perbuatan yang berkait rapat dengan aktiviti minum arak dan minuman yang memabukkan. Dalam enakmen ini penggunaan minuman yang memabukkan digunakan dan bukannya arak seperti yang dinyatakan dalam al-Quran dan hadis.

5. Kesalahan Takzir yang berhubung dengan Penjagaan Harta

Kesalahan takzir yang melibatkan penjagaan harta diletakkan di bahagian kelima EKJS 2019. Terdapat enam kesalahan takzir dalam bahagian ini seperti berjudi, memakan harta anak yatim, mengambil riba dan melibatkan diri dalam muamalat yang bertentangan dengan hukum syarak. Kesalahan berjudi adalah lebih tepat diklasifikasikan sebagai kesalahan berhubung dengan harta dalam EKJS 2019 berbanding dengan enakmen kesalahan jenayah syariah di negeri-negeri lain yang diletakkan di bawah kesucian agama Islam dan institusi Islam. Satu lagi kesalahan yang menarik untuk dikongsikan di sini ialah kesalahan yang dilakukan oleh peniaga yang mengurangkan ukuran dan timbangan juga diletakkan di bawah kesalahan jenayah syariah.

6. Kesalahan Takzir berhubung dengan Penjagaan Keturunan

Menjaga keturunan merupakan satu kewajipan bagi setiap umat Islam agar bangsa yang lahir adalah daripada pernikahan yang sah mengikut hukum syarak dan diketahui siapa ibu bapa serta keluarga masing-masing. Oleh itu, segala bentuk maksiat yang menjurus kepada ketidaktentuan keturunan adalah tidak dibenarkan sama sekali. Kesalahan seperti pelacuran, zina, sumbang mahram dan hamil luar nikah terkandung dalam EKJS 2019. Pada masa yang sama, percubaan untuk melakukan zina seperti berkhawat dan segala bentuk percubaan untuk melakukan maksiat adalah termasuk sebagai kesalahan. Perbuatan percubaan melakukan kesalahan tersebut dikira sebagai jenayah syariah walaupun masih belum memenuhi kriteria sebagai jenayah sebenar (*complete crime*).

7. Persubahatan dan Percubaan

Bahagian yang berikutnya merujuk semua kesalahan takzir dalam EKJS 2019 tetapi berlakunya persubahatan seperti komplot dan konspirasi dengan mana-mana pihak untuk memastikan jenayah itu berjaya dilakukan. Persubahatan bukan hanya terhad pada penglibatan fizikal tetapi termasuk juga segala bentuk hasutan yang menyebabkan pesalah bersetuju untuk melakukan jenayah. Percubaan untuk melakukan jenayah juga dikira sebagai satu bentuk jenayah takzir dan boleh dikenakan hukuman takzir yang bersesuaian.

8. Bahagian Pengecualian

Bahagian kelapan dalam EKHS 2019 ialah bahagian pengecualian seperti perbuatan kanak-kanak yang belum mencapai usia baligh, orang gila ataupun orang yang dipaksa melakukan kesalahan. Yang terakhir ialah perkara-perkara am yang berkait rapat dengan hukuman yang dijalankan mengikut EKJS 2019 seperti hukuman bagi kesalahan kedua dan juga kesalahan yang tidak ditentukan hukumannya.

HUKUMAN

Kuasa yang diberikan oleh Parlimen kepada mahkamah syariah untuk menghukum pesalah jenayah syariah adalah termaktub dalam Akta 355, iaitu Akta Mahkamah Syariah (Bidang kuasa Jenayah) 1965 (Pindaan) 1984. Mengikut Seksyen 2 Akta 355 ini jumlah maksimum hukuman yang boleh dikenakan terhadap pesalah jenayah syariah adalah seperti yang berikut:

1. Denda tidak melebihi RM5000
2. Penjara tidak melebihi tiga tahun
3. Sebat tidak melebihi enam kali sebatan.

Yang membezakan hukuman yang ada dalam enakmen 1985 (Kelantan) dan EMAIK 1994 ialah jenis hukuman alternatif atau sebarang hukuman lain selain tiga hukuman di atas. Dalam EKJS 2019 telah ada hukuman lain, iaitu hukuman alternatif lain termasuklah hukuman restoratif. Istilah yang digunakan dalam EKJS 2019 merujuk hukuman lain ialah “apa-apa perintah yang wajar”. Sebagai contoh dalam Seksyen 47 (e), iaitu kesalahan sumbang mahram:

Jika mahkamah telah mensabitkan mana-mana orang atau sesuatu kesalahan, mahkamah boleh jika berpuas hati sebagai tambahan kepada apa-apa hukuman yang ditentukan bagi kesalahan itu, boleh memerintahkan apa-apa perintah yang wajar.

Begitu juga dalam Seksyen 50 (2) untuk kesalahan khalwat, Seksyen 14(4) untuk kesalahan liwat dan Seksyen 6(2) untuk percubaan keluar daripada agama Islam.

Dalam Bahagian kesembilan EKJS 2019, iaitu bahagian am Seksyen 65, jelas memperuntukkan hukuman gantian yang bersifat khidmat masyarakat atau hukuman tambahan bagi apa-apa hukuman yang telah ditentukan oleh kesalahan itu.

KESIMPULAN

Terdapat keperluan yang amat jelas untuk memperkasakan mahkamah syariah dan mempelbagaikan hukuman terhadap pesalah jenayah syariah. EKJS 2019 merupakan contoh apabila beberapa kesalahan takzir dimasukkan dalam enakmen yang tidak terdapat dalam mana-mana enakmen atau kesalahan jenayah syariah sebelumnya, seperti derhaka kepada ibu bapa, persetubuhan dengan mayat, gangguan seksual dan lain-lain. Selain jenis kesalahan, hukuman yang diperuntukkan dalam EKJS 2019 patut dialu-alukan apabila hukuman berbentuk alternatif seperti khidmat masyarakat ditambah dalam EKJS 2019. Pada pandangan penulis, objektif utama EKJS 2019 adalah untuk menaik taraf enakmen sedia ada dan juga mengiktiraf hukuman berbentuk restoratif sebagai satu bentuk hukuman yang wujud dalam undang-undang Islam yang sebenar. Undang-undang jenayah Islam perlu diperluas dari segi konsep hukuman dan jenis hukuman yang bukan hanya terhad pada hukuman retributif tetapi juga termasuk hukuman restoratif.

RUJUKAN

Enakmen Kanun Jenayah Syariah (1) 2019.

